

 PRAWO I PRAKTYKA NR 25

Doświadczenie
molestowania wśród
studentek i studentów

 Analiza i zalecenia

30^{lat}
RPO
1988-2018

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Zasada równego traktowania - prawo i praktyka nr 25

Doświadczenie molestowania wśród studentek i studentów

Analiza i zalecenia

Warszawa 2018

BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2018, nr 5
Zasada Równego Traktowania – prawo i praktyka nr 25
Doświadczenie molestowania wśród studentek i studentów
Analiza i zalecenia

Raport przygotowany na podstawie badań „Zjawisko molestowania w tym molestowania seksualnego studentek i studentów uczelni wyższych” przeprowadzonych na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich przez PBS sp. z o.o. w ostatnim kwartale 2017 r.

Redakcja merytoryczna serii *Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka*:

dr Adam Bodnar RPO

dr Sylwia Spurek ZRPO

Autorzy:

Agata Kwaśniewska rozdziały I, II, IX

Autorzy raportu z badań – Centrum Badań nad Uprzedzeniami, Uniwersytet Warszawski (rozdziały III-VIII, X):

dr Mikołaj Winiewski, Dominika Bułska, Maria Babińska

Kolegium redakcyjne w Zespole do spraw Równego Traktowania w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich:

Anna Błaszczak-Banasiak, Anna Chabiera, Magdalena Kuruś, Agata Kwaśniewska, Anna Mazurczak, Agata Szypulska

Temat badania został opracowany na podstawie tematu zgłoszonego przez Fundację Feminoteka i Poznańskie Centrum Praw Człowieka Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, w ramach konsultacji tematów badań antydyskryminacyjnych przeprowadzonych przez Rzecznika Praw Obywatelskich w roku 2015.

Wydawca:

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa
www.rpo.gov.pl
Infolinia Obywatelska 800 676 676

© Copyright by Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich

Warszawa 2018

ISSN 0860-7958

Oddano do składu w listopadzie 2018 r.

Podpisano do druku w grudniu 2018 r.

Nakład: 300 egz.

Projekt i opracowanie graficzne, skład, łamanie, druk i oprawa:

Argrafpol Agnieszka Blicharz-Krupińska, ul. Czarnieckiego 1, 53-650 Wrocław
tel. 507 096 545; email: argrafpol@argrafpol.pl

Spis treści

Słowo wstępne Rzecznika Praw Obywatelskich	5
I. Wprowadzenie.....	7
II. Ochrona przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przestępstwami seksualnymi w przepisach prawa polskiego i międzynarodowego	11
Konstytucja RP.....	11
Kodeks pracy.....	11
Ustawa o równym traktowaniu	13
Kodeks cywilny.....	14
Kodeks karny.....	14
Kodeks wykroczeń	15
Prawo o szkolnictwie wyższym	15
Inne ustawy szczegółowe	18
Prawo międzynarodowe i unijne.....	18
Zalecenia organów międzynarodowych i unijnych.....	21
III. Uwagi wstępne dotyczące badania	25
Płeć a molestowanie seksualne.....	25
Specyfika środowiska a molestowanie.....	26
Indywidualne czynniki	27
Konsekwencje molestowania i molestowania seksualnego	28
Molestowanie i przemoc seksualna w Polsce	29
Molestowanie, molestowanie seksualne i przemoc seksualna na polskich uczelniach	30
Narzędzie badawcze	31
Opis próby i procedury badania	31
IV. Molestowanie.....	35
Ogólny obraz powszechności doświadczania molestowania w okresie studiów	35

Szczegółowa charakterystyka subiektywnie najbardziej przykrych zachowań	39
Molestowanie ze względu na płeć.....	44
Podsumowanie	46
V. Molestowanie seksualne	47
Doświadczenia molestowania seksualnego.....	47
Molestowanie seksualne w trakcie studiów	49
Najbardziej przykre doświadczenie o charakterze molestowania seksualnego	54
Podsumowanie	61
VI. Przemoc seksualna	63
Doświadczenia przemocy seksualnej	63
Charakterystyka przemocy seksualnej	66
Podsumowanie	69
VII. Poczucie bezpieczeństwa	71
Podsumowanie	73
Wymiar instytucjonalny	75
Podsumowanie	79
VIII. Wnioski.....	81
Molestowanie	81
Molestowanie seksualne	82
Przemoc seksualna	84
Poczucie bezpieczeństwa	84
IX. Zalecenia	87
X. Załączniki	91
Załącznik 1. Kwestionariusz.....	91
Załącznik 2. Opis doboru próby.....	91
Załącznik 3. Szczegółowy opis przebiegu badania.....	96
XI. Literatura przedmiotu	99

Słowo wstępne

Rzecznika Praw Obywatelskich

Molestowanie i molestowanie seksualne to jedno z najbardziej drastycznych form dyskryminacji prowadzące do naruszenia godności osobistej ofiary i skutkujące poważnymi konsekwencjami społecznymi. Jednym z kluczowych czynników związanych z obiema formami molestowania jest płeć. I choć bez wątpienia molestowanie i molestowanie seksualne dotyczy zarówno kobiet, jak i mężczyzn, to właśnie kobiety problem ten dotyka w nieproporcjonalnie większym stopniu¹. Zjawisko molestowania i molestowania seksualnego pogłębia tym samym istniejące już nierówności społeczne i stanowi jeden z niebezpiecznych mechanizmów dyskryminacyjnych. Warto dodać, że to kobiety i dziewczęta są także częściej narażone na drastyczne formy przemocy, w tym przemocy seksualnej, które stanowią poważne naruszenie praw człowieka oraz główną przeszkodę w zapewnieniu równości kobiet i mężczyzn. Tymczasem równość ta jest jedną z podstawowych zasad polskiej Konstytucji i filarem współczesnych demokracji.

Skala molestowania i molestowania seksualnego w Polsce wydaje się być ciągle niedoszacowana. Wskazują na to zarówno wyniki analiz prezentowane w niniejszym raporcie, jak i wyniki innych, nielicznych wciąż badań prowadzonych wśród ofiar molestowania². Problem ten został dostrzeżony także przez organy międzynarodowe, które w rekomendacjach pod adresem Polski wskazały na potrzebę wzmocnienia ochrony prawnej przed dyskryminacją, a także zintensyfikowania wysiłków na rzecz przeciwdziałania molestowaniu, molestowaniu seksualnemu i przemocy seksualnej. Przykładowo Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet zauważył m.in. brak wystarczającej dostępności i skuteczności środków prawnych dla kobiet, które doświadczyły dyskryminacji ze względu na płeć oraz zalecił zwiększenie dostępności mechanizmu skargowego dla kobiet doświadczających molestowania seksualnego w miejscu pracy, a także usunięcie ewentualnych barier zgłaszania Rzecznikowi Praw Obywatelskich tego typu skarg³. Także z tych powodów na organach władzy publicznej, a także na Rzeczniku Praw Obywatelskich, ciąży szczególnie obowiązek podejmowania działań proaktywnych zmierzających do lepszego zdiagnozowania tego zjawiska oraz zapobiegania i zwalczania jego negatywnych skutków.

¹ Co potwierdzają także wyniki badań zaprezentowane w niniejszym raporcie - zobacz m.in. rozdział II i VII.

² Omówienie wyników dotychczasowych badań znajduje się w rozdziale III.

³ Szeroko na temat zaleceń organów międzynarodowych w rozdziale II niniejszego raportu.

Asumptem do szerszej dyskusji na temat molestowania i molestowania seksualnego stała się głośna akcja #MeToo, w ramach której osoby, które spotkały się z molestowaniem seksualnym lub przemocą seksualną, dzieliły się publicznie swoimi bolesnymi doświadczeniami. Były to głównie kobiety. I choć akcja #MeToo bez wątpienia wpłynęła na wzrost społecznej świadomości na temat molestowania seksualnego i przemocy seksualnej, to w warunkach polskich dyskusja ta wydawała się ograniczona, a na pewno niedokończona. Uderzające jest, że gruntownej refleksji na temat przyczyn i konsekwencji tego typu zjawisk zabrakło w wielu instytucjach kultury i nauki, a wśród nielicznych, które podjęły temat, problem był często bagatelizowany. Uwagę zwraca również fakt, że molestowanie i molestowanie seksualne to ciągle tematy rzadko obecne w literaturze prawniczej, a istniejące pozycje, siłą rzeczy, odwołują się do badań i literatury zagranicznej.

Warto wreszcie podkreślić luki prawne w obszarze przeciwdziałania i zwalczania molestowania i molestowania seksualnego. Dyskryminacja ze względu na płeć, w tym molestowanie i molestowanie seksualne jest obecnie wyraźnie zakazane ustawą jedynie w obszarze szeroko rozumianego rynku pracy, a także w zakresie dostępu do dóbr i usług oferowanych publicznie. Oznacza to przykładowo, że studentki lub studenci, którzy ze względu na płeć doświadczyli molestowania lub molestowania seksualnego na uczelni wyższej, mają utrudnioną drogę sądowego lub pozasądowego dochodzenia swoich praw. Tymczasem wyniki badań prezentowane w niniejszym raporcie potwierdzają, że problem molestowania, molestowania seksualnego i przemocy seksualnej jest obecny na polskich uczelniach wyższych, a najczęściej wskazywaną przesłanką molestowania i molestowania seksualnego była właśnie płeć.

Z tych wszystkich powodów to właśnie uczelnie wyższe wydają się być szczególnie istotne w procesie przeciwdziałania i zwalczania molestowania i molestowania seksualnego. Jako ośrodki nauki są naturalną platformą dla dyskusji o tematach ważnych i wrażliwych społecznie, a jako centra dydaktyczne mają niepowtarzalną możliwość kształtowania określonych postaw i standardów postępowania. Wyrażam nadzieję, że przedstawione wyniki badania i sformułowane w oparciu o nie rekomendacje przyczynią się do wypracowania i wdrożenia właściwych środków identyfikowania i reagowania na omawiane negatywne zjawiska i zdarzenia, od których społeczność akademicka powinna być wolna.

dr Adam Bodnar
Rzecznik Praw Obywatelskich

I. Wprowadzenie

Rzecznik Praw Obywatelskich na mocy art. 18 ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania⁴ sprawuje funkcję niezależnego organu ds. równego traktowania. W ramach tego mandatu do zakresu działania Rzecznika należy m.in. analizowanie, monitorowanie i wspieranie równego traktowania wszystkich osób, a także prowadzenie niezależnych badań dotyczących dyskryminacji⁵. Badania prowadzone przez Rzecznika mają na celu dostarczenie wiedzy na temat zjawisk społecznych i sytuacji osób narażonych na dyskryminację w Polsce. Na podstawie uzyskanych danych Rzecznik planuje i podejmuje działania zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony wolności i praw człowieka i obywatela, w tym formułuje zalecenia dla organów władzy publicznej. Zalecenia Rzecznika mogą odnosić się zarówno do koniecznych zmian prawnych, jak i do praktycznej realizacji obowiązujących regulacji.

Przy wyborze tematów badań Rzecznik przeprowadza konsultacje społeczne z przedstawicielami organizacji pozarządowych, instytucji państwowych oraz uczelni wyższych i ośrodków naukowo-badawczych. Włączenie w proces konsultacji partnerów zewnętrznych ułatwia Rzecznikowi pozyskanie opinii o istotnych zjawiskach i aktualnych potrzebach osób należących do różnych grup społecznych. Współpraca z przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego przyczynia się też do upowszechnienia informacji o działaniach Rzecznika jako niezależnego organu ds. równego traktowania, a także wzmacnia przejrzystość działań podejmowanych przez Rzecznika w ramach wspierania równego traktowania. Badania antydyskryminacyjne Rzecznika mają charakter interdyscyplinarny. Metodologia badań jest konsultowana z przedstawicielami

⁴ Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219; dalej: ustawa o równym traktowaniu). Ustawa implementuje do polskiego porządku prawnego dyrektywę Rady 86/613/EWG z dnia 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa (Dz.U.U.E L z dnia 19 grudnia 1986 r.), dyrektywę Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz.U.U.E.L.2000.180.22), dyrektywę Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającą ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U.U.E.L.2000.303.16), dyrektywę Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz.U.U.E.L.2004.373.37), dyrektywę 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz.U.U.E.L.2006.204.23), dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/54/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków ułatwiających korzystanie z praw przyznanych pracownikom w kontekście swobodnego przepływu pracowników (Dz.U.U.E.L.2014.128.8).

⁵ Zob. art. 17b ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2018 r. poz. 2179; dalej: ustawa o RPO).

środowiska naukowego na etapie powstawania ich koncepcji, w trakcie realizacji oraz na etapie opracowywania wyników.

Rzecznik, podejmując prezentowany w niniejszym raporcie temat, uwzględnił także uwagi Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet⁶. Komitet, rozpatrując sprawozdanie Polski, zauważył m.in. brak wystarczającej dostępności i skuteczności środków prawnych dla kobiet, które doświadczyły dyskryminacji ze względu na płeć w innych obszarach niż zatrudnienie oraz wyraził zaniepokojenie niską liczbą skarg dotyczących dyskryminacji ze względu na płeć, w których przyznano odszkodowanie lub zadośćuczynienie. Komitet zalecił ponadto zwiększenie dostępności mechanizmu skargowego dla kobiet doświadczających molestowania seksualnego w miejscu pracy i usunięcie ewentualnych barier zgłaszania Rzecznikowi Praw Obywatelskich tego typu skarg.

Należy zgodzić się z przedstawioną przez Komitet krytyczną oceną dotyczącą poziomu świadomości na temat molestowania i molestowania seksualnego jako formy nierównego traktowania i niskiej efektywności możliwych do zastosowania, w przypadku jej zaistnienia, środków. W związku z tym konieczne są działania mające na celu pogłębienie i upowszechnienie wiedzy na ten temat – prawidłowe identyfikowanie tych negatywnych zjawisk społecznych oraz odpowiednie na nie reagowanie.

Zjawiska molestowania, molestowania seksualnego i przemocy seksualnej mogą występować w różnych relacjach i obszarach życia społecznego. Należy odnotować, że zagadnienie – w odniesieniu do uczelni wyższych – było dotychczas przedmiotem jedynie nielicznych analiz. Z tego również względu uznano, że badanie Rzecznika w tym zakresie będzie nie tylko istotne poznawczo, ale przede wszystkim może przyczynić się do wypracowania odpowiednich, opartych na faktach, rozwiązań praktycznych (prawnych i innych).

Niniejszy raport prezentuje pogłębioną analizę danych, przeprowadzoną przez ekspertów Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego, zebranych w ramach badania ankietowego zrealizowanego przez firmę PBS sp. z o.o., odnoszących się do zjawisk molestowania, molestowania seksualnego i przemocy seksualnej na uczelniach wyższych w Polsce. Celem badania było stworzenie charakterystyki tych zjawisk, a także zbadanie skali nadużyć. Istotnymi kwestiami, które starano się zbadać, były konsekwencje dla osób doświadczających molestowania, molestowania seksualnego, czy przemocy seksualnej w środowisku akademickim oraz czynniki sprzyjające zgłaszaniu takich zdarzeń. Uwagę poświęcono także różnicom w odbiorze takich zdarzeń wśród kobiet i mężczyzn.

⁶ Uwagi końcowe z 7 listopada 2014 r. (ozn.: CEDAW/C/POL/CO/7-8) dotyczące połączonego VII i VIII sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

Wyniki badania zrealizowanego na zlecenie Rzecznika jednoznacznie wskazują, że płeć jest jednym z kluczowych czynników związanych z molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przemocą seksualną. Czynnikiem mającym wpływ na występowanie przemocy, w tym przemocy seksualnej, są także władza i zwierzchnictwo w organizacji. Z przeprowadzonych analiz wynika, że osoby doświadczające molestowania, molestowania seksualnego czy przemocy seksualnej na uczelni wyższej mogą ponosić długotrwałe konsekwencje tych zdarzeń.

Z tych wszystkich względów Rzecznik wyraża nadzieję, że przedstawione wyniki badania i sformułowane w oparciu o nie rekomendacje przyczynią się do wypracowania i wdrożenia właściwych środków identyfikowania i reagowania na omawiane negatywne zjawiska i zdarzenia, od których społeczność akademicka powinna być wolna.

II. Ochrona przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przestępstwami seksualnymi w przepisach prawa polskiego i międzynarodowego

Konstytucja RP

Molestowanie i molestowanie seksualne, jako przejawy nierównego traktowania i dyskryminacji, są zakazane na gruncie Konstytucji RP⁷. Zgodnie z art. 32 Konstytucji wszyscy są wobec prawa równi i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Zakres ochrony przewidziany przepisami ustawy zasadniczej jest bardzo szeroki – zakazane jest nierówne traktowanie ze względu na różne przesłanki, których katalog pozostaje otwarty. Warto odnotować także szczegółową normę z art. 33 Konstytucji, zgodnie z którą kobieta i mężczyzna mają równe prawa, w tym równe prawo do kształcenia i zatrudnienia. Na gruncie art. 70 Konstytucji władze publiczne mają z kolei obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Jeżeli zatem prawo do nauki jest gwarantowane każdemu to brak adekwatnej reakcji na nierówne traktowanie na uczelniach wyższych może prowadzić do ograniczenia prawa do nauki tych studentów, którzy doświadczają dyskryminacji i przemocy. Konieczne jest zatem podjęcie przez organy zobowiązane odpowiednich działań zapewniających realizację standardu konstytucyjnego.

Kodeks pracy

W polskim porządku prawnym najszerszą ochronę przed molestowaniem i molestowaniem seksualnym w zatrudnieniu, na poziomie ustawowym, zapewnia Kodeks pracy⁸. Ustawa ta zawiera zarówno ogólny zakaz dyskryminacji (w tym m.in. ze względu na płeć), jak i definicje dyskryminacji bezpośredniej, pośredniej, molestowania oraz molestowania seksualnego. Ustawodawca jednoznacznie wskazał, że zarówno molestowanie, jak i molestowanie seksualne są przejawami zakazanej prawem dyskryminacji.

Art. 18^{3a}

§ 1. Pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

⁸ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2018 r., poz. 917, z późn. zm.; dalej: k.p.).

w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, **w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także bez względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy.**

§ 2. Równe traktowanie w zatrudnieniu oznacza niedyskryminowanie w jakikolwiek sposób, bezpośrednio lub pośrednio, z przyczyn określonych w § 1.

§ 3. **Dyskryminowanie bezpośrednie** istnieje wtedy, gdy pracownik z jednej lub z kilku przyczyn określonych w § 1 był, jest lub mógłby być traktowany w porównywalnej sytuacji mniej korzystnie niż inni pracownicy.

§ 4. **Dyskryminowanie pośrednie** istnieje wtedy, gdy na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje albo szczególnie niekorzystna sytuacja w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych wobec wszystkich lub znacznej liczby pracowników należących do grupy wyróżnionej ze względu na jedną lub kilka przyczyn określonych w § 1, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne.

§ 5. **Przejawem dyskryminowania** w rozumieniu § 2 jest także:

1) działanie polegające na zachęcaniu innej osoby do naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu lub nakazaniu jej naruszenia tej zasady;

2) niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika i stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery (**molestowanie**).

§ 6. **Dyskryminowaniem ze względu na płeć** jest także każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności pracownika, w szczególności stworzenie wobec niego zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy (**molestowanie seksualne**).

§ 7. Podporządkowanie się przez pracownika molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu, a także podjęcie przez niego działań przeciwstawiających się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu nie może powodować jakichkolwiek negatywnych konsekwencji wobec pracownika.

Osoba, wobec której naruszono zasadę równego traktowania w zatrudnieniu, ma prawo do żądania odszkodowania (art. 18^{3d}). Stworzono także ramy prawne ułatwiające zgłaszanie wszystkich przypadków dyskryminacji poprzez zakaz negatywnych konsek-

wencji dla osoby zgłaszającej nierówne traktowanie oraz dla osoby udzielającej wsparcia dyskryminowanemu pracownikowi (art. 18^{3e}).

Ustawa o równym traktowaniu

Molestowania i molestowania seksualnego zakazuje także ustawa o równym traktowaniu. Ustawa definiuje ww. zjawiska będące formami nierównego traktowania:

molestowanie – każde niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności osoby fizycznej i stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery, oraz

molestowanie seksualne – każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym wobec osoby fizycznej lub odnoszące się do płci, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności tej osoby, w szczególności przez stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy (art. 3 pkt 3 i 4).

Ustawę stosuje się w zakresie podejmowania kształcenia zawodowego; warunków podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej lub zawodowej; działania w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców oraz samorządach zawodowych; dostępu i warunków korzystania z instrumentów rynku pracy i usług rynku pracy, zabezpieczenia społecznego, opieki zdrowotnej, oświaty i szkolnictwa wyższego, usług, w tym usług mieszkaniowych, rzeczy oraz nabywania praw i energii, jeżeli są one oferowane publicznie (art. 4). Ustawa statuuje jednak zróżnicowany poziom ochrony w poszczególnych obszarach ze względu na wskazane w ustawie przesłanki, tj. płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. W zakresie szkolnictwa wyższego zakazuje nierównego traktowania osób wyłącznie ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość. Oznacza to, że **ustawa o równym traktowaniu nie chroni przed molestowaniem i molestowaniem seksualnym ze względu na takie przesłanki jak płeć, czy orientacja seksualna, jeśli do tego rodzajów czynów doszło w związku z realizacją studiów wyższych.**

Na podstawie ustawy o równym traktowaniu każdy, wobec kogo zasada równego traktowania została naruszona, ma prawo do odszkodowania (art. 13). Co istotne, ułatwieniu w dochodzeniu roszczeń ma służyć mechanizm odwróconego ciężaru dowodu, przewidziany także na gruncie k.p. Osoba doświadczająca nierównego traktowania, a więc też m.in. molestowania czy molestowania seksualnego, powinna jedynie uprawdopodobnić ten fakt. To na osobie, której zarzucono dyskryminujące działania ciąży obowiązek udowodnienia, że zasada równego traktowania nie została naruszona.

Należy zwrócić uwagę na wątpliwości co do zakresu odszkodowania, o którym mowa w ustawie o równym traktowaniu. Podnosi się, że odszkodowanie to ma jedynie zrekomensować szkodę majątkową. Tymczasem w zdecydowanej większości spraw o naruszenie zasady równego traktowania przedmiotem ochrony jest nie tyle prawo majątkowe osoby pokrzywdzonej, co jej godność. Jeśli zatem osoba dyskryminowana nie poniosła szkody majątkowej, powinna ona móc dochodzić zadośćuczynienia na zasadach określonych omawianą ustawą, choć w chwili obecnej nie jest to możliwe.

Kodeks cywilny

Osoba doświadczająca dyskryminacji ma możliwość skorzystania z cywilnej ścieżki dochodzenia swoich praw – w sprawach, w których zastosowania nie mogą znaleźć normy k.p. czy ustawy o równym traktowaniu (jak np. w relacjach pozazatrudnieniowych w zakresie szkolnictwa wyższego). Molestowanie czy molestowanie seksualne narusza godność osoby, która zgodnie z art. 23 Kodeksu cywilnego⁹ stanowi dobro osobiste. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone lub naruszone cudzym bezprawnym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. Można żądać usunięcia skutków takiego naruszenia, zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, a także naprawienia ewentualnej szkody majątkowej.

Osoby żądające odszkodowania na podstawie k.c. nie mogą jednak korzystać z ułatwienia procesowego przewidzianego w k.p. i ustawie o równym traktowaniu w postaci odwróconego ciężaru dowodowego. Na osobie poszkodowanej spoczywa zatem ciężar udowodnienia (a nie tylko dowodu uprawdopodobnienia) naruszenia jej godności jako dobra osobistego.

Kodeks karny

Kodeks karny¹⁰ przewiduje ochronę przed przestępstwami, które mogą stanowić przejawy molestowania, takimi jak groźby (art. 190), uporczywe nękanie (art. 190a) czy zmuszanie do określonego zachowania (art. 191). Molestowanie może przejawiać się także poprzez pomawianie lub znieważanie osoby (art. 212, art. 216) lub znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą pozostającą w stosunku zależności od sprawcy (art. 207 § 1).

Przed molestowaniem seksualnym i przestępstwami seksualnymi powinny chronić przepisy zakazujące naruszania nietykalności cielesnej (art. 217), utrwalania wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej (art. 191a), doprowadzania osoby do obcowania płciowego groźbą bezprawną lub podstępem (art. 197), seksualnego wykorzystania niepoczytalności, bezradności lub nadużycie stosunku zależności (art. 198-199).

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r., poz. 1025, z późn. zm.; dalej: k.c.).

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r., poz. 1600; dalej: k.k.).

Co jednak istotne, niektóre z wymienionych powyżej przestępstw (m.in. znieważenie lub naruszenie nietykalności cielesnej) ścigane są z oskarżenia prywatnego, tzn. że organy ścigania nie mają obowiązku prowadzenia postępowania przygotowawczego z urzędu, a osoba pokrzywdzona musi samodzielnie sporządzić akt oskarżenia i wnieść go do sądu. W konsekwencji to na pokrzywdzonym spoczywa ciężar ustalenia sprawy przestępstwa i zgromadzenia dowodów. W wyjątkowych przypadkach prokuratura może objąć dane zdarzenie ściganiem z urzędu – w razie ustalenia, że wymaga tego interes społeczny.

Ponadto ochrona prawna przed niektórymi rodzajami czynów jest zróżnicowana ze względu na przesłankę dyskryminacyjną. Podczas gdy znieważenie osoby lub naruszenie jej nietykalności cielesnej ze względu na jej rasę lub pochodzenie etniczne jest ścigane z urzędu (art. 257), taki sam czyn popełniony wobec osoby homoseksualnej lub z niepełnosprawnością pozostaje ścigany z oskarżenia prywatnego i podlega łagodniejszej karze (art. 212 i 216).

Kodeks wykroczeń

Ochronę przed pewnymi rodzajami molestowania zapewnia też Kodeks wykroczeń¹¹. Wykroczenie stanowi m.in. złośliwe wprowadzanie w błąd lub złośliwe niepokojenie w celu dokuczenia innej osobie (art. 107), czy też dopuszczenie się tzw. nieobyczajnego wybryku (art. 140).

Prawo o szkolnictwie wyższym

Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹² przewiduje odpowiedzialność dyscyplinarną nauczycieli i nauczycielek akademickich za stosowanie molestowania, molestowania seksualnego czy popełnianie przestępstw seksualnych na uczelniach wyższych. Nauczyciel i nauczycielka akademicka podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za postępowanie uchybiające obowiązkom nauczycielki/nauczyciela akademickiego lub godności zawodu nauczyciela akademickiego (art. 275). Postępowanie dyscyplinarne toczy się przed komisjami dyscyplinarnymi. Postępowanie dyscyplinarne komisja dyscyplinarna wszczynają na wniosek rzecznika dyscyplinarnego po przeprowadzeniu przez niego postępowania wyjaśniającego wszczętego z urzędu lub na polecenie organu, który go powołał. Rzecznik dyscyplinarny powinien wszcząć postępowanie wyjaśniające z urzędu, w przypadku gdy nauczycielowi akademickiemu zarzuca się popełnienie czynu polegającego na przyjęciu lub żądaniu korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy w związku z pełnieniem funkcji lub zajmowaniem stanowiska w uczelni. Należy odnotować, że w ramach takiego postępowania to na osobach

¹¹ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2018 r., poz. 618, z późn. zm.).

¹² Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1668).

zgłaszających przypadek molestowania spoczywa ciężar udowodnienia – a nie uprawdopodobnienia, jak to miejsce w sprawach dotyczącej zakazanej przez prawo dyskryminacji – niewłaściwego zachowania ze strony pracownika uczelni.

Podobne regulacje w ustawie odnoszą się do studentów i studentek dopuszczających się naruszenia przepisów obowiązujących na uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta. Niewątpliwie studenci, bądź studentki stosujący molestowanie lub molestowanie seksualne naruszają zasadę niedyskryminacji wobec innych osób studiujących i narażają się na odpowiedzialność dyscyplinarną. Za naruszenie przepisów obowiązujących na uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta/studentki student lub studentka ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną przed komisją dyscyplinarną albo przed sądem koleżeńskim samorządu studenckiego. Karami dyscyplinarnymi mogą być upomnienie, nagana, zawieszenie w prawach studenta/studentki, a nawet wydalenie z uczelni.

Warto jednak zaznaczyć, że postępowanie dyscyplinarne nie zawsze prowadzi do rozwiązania sytuacji w sposób satysfakcjonujący dla pokrzywdzonej osoby. W tym kontekście uwagę zwraca zyskująca w ostatnich latach coraz większą popularność praktyka powoływania przez władze uczelni wyspecjalizowanych instytucji, których kompetencje obejmują problematykę związaną z przeciwdziałaniem molestowania seksualnego na uczelniach wyższych. Ze względu na brak wymogu powołania takiego ciała na poziomie ustawowym funkcjonują one na podstawie aktów prawa wewnątrznie obowiązującego uczelni, które określają także ich kompetencje i strukturę. W praktyce mogą one przyjąć formę ciał kolegialnych złożonych z nauczycieli akademickich, choć pojawiają się również rozwiązania, w których za przeciwdziałanie zjawisku molestowania seksualnego na uczelni odpowiadać będzie osoba wskazana przez Rektora.

Pierwszym przykładem organu ds. równego traktowania na publicznej uczelni wyższej w Polsce jest Komisja Rectorska ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji¹³ Uniwersytetu Warszawskiego. Celem Komisji jest przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na jakąkolwiek cechę prawnie chronioną oraz dbałość o przestrzeganie zasady równego traktowania na terenie uczelni. Komisja odpowiada za m.in. monitorowanie przestrzegania zasady równego traktowania na Uniwersytecie Warszawskim, opracowywanie możliwych sposobów rozwiązywania problemów wynikających z naruszenia zakazu dyskryminacji, czy oferowanie pomocy osobom, które doświadczyły nierównego traktowania ze względu na jakąkolwiek cechę. Komisja może także inicjować postępowania wyjaśniające oraz występować z wnioskami o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec osób dopuszczających się dyskryminacji. W sprawach dotyczących dyskryminacji Komisja współpracuje także z innymi instytucjami Uniwersytetu m. in. Głównym Specja-

¹³ Zarządzenie nr 18 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie utworzenia i zadań Komisji Rectorskiej ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji.

listą ds. Równouprawnienia oraz Rzecznikiem Akademickim¹⁴, odpowiedzialnym za m.in. pomaganie osobom indywidualnym – pracownikom, doktorantom i studentom Uniwersytetu – a także jednostkom organizacyjnym Uniwersytetu w rozwiązywaniu sporów i konfliktów.

Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu zadanie wyjaśniania spraw z zakresu dyskryminacji powierzono, podobnie, Pełnomocnikowi ds. równego traktowania i powołanej w tym celu Komisji ds. przeciwdziałania dyskryminacji¹⁵.

Odmienne rozwiązanie przyjęto na Uniwersytecie Jagiellońskim, ustanawiając Pełnomocnika Rektora ds. bezpieczeństwa studentów i doktorantów, odpowiedzialnego m.in. za opracowanie procedur reagowania na zdarzenia stanowiące naruszenie wolności seksualnej studentów i doktorantów (w tym przypadki molestowania seksualnego) oraz przeciwdziałanie wszelkim przejawom dyskryminacji ze względu na płeć. W przypadku kolejnych dwóch uczelni wyższych – Uniwersytetu Wrocławskiego i Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu – problematyka przeciwdziałania zjawisku molestowania seksualnego wydaje się leżeć w kompetencjach odpowiednio: Rzecznika Praw Studenckich¹⁶ oraz Rzecznika Akademickiego¹⁷, choć nie została wymieniona wprost w zarządzeniach władz uczelni powołujących te instytucje.

Interesującym narzędziem jest stworzony przez ekspertki z organizacji pozarządowych i uczelni wyższych wzór uczelnianego „Standardu antydyskryminacyjnego”¹⁸. Standard ten – jako propozycja systemowego rozwiązania umożliwiającego przeciwdziałanie, diagnozowanie i reagowanie na przejawy przemocy i nierównego traktowania w szkołach wyższych, a także sprzyjającego zapewnieniu bezpiecznego i wolnego od dyskryminacji środowiska pracy i nauki dla całej społeczności akademickiej – pozwoliłby zatem na ujednolicenie modeli przeciwdziałania zjawisku molestowania na uczelniach wyższych.

¹⁴ Zarządzenie nr 30 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 16 sierpnia 2011 r. w sprawie powołania na Uniwersytecie Warszawskim Rzecznika Akademickiego.

¹⁵ Zarządzenie nr 36/2016/2017 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 30 listopada 2016 roku w sprawie przeciwdziałania praktykom dyskryminacyjnym w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹⁶ Zarządzenie Nr 30/2014 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 17 marca 2014 r. w sprawie Rzecznika Praw Studenta w Uniwersytecie Wrocławskim.

¹⁷ Zarządzenie Nr 137 Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu z dnia 27 września 2013 r. w sprawie powołania Rzecznika Akademickiego w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

¹⁸ Standard przygotowany został w ramach projektu „Uniwersyteckie standardy przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji”, realizowanego przez Ośrodek Badań nad Mediami Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Fundację Autonomia, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej oraz Fundację na Rzecz Różnorodności Społecznej, opublikowany m.in. w: *Sila, odwaga, solidarność. Upelnomocnienie jako skuteczna strategia przeciwdziałania przemocy wobec kobiet i dziewcząt i innej przemocy ze względu na płeć. Podręcznik dla organizacji i instytucji*, Fundacja Autonomia 2016, s. 219 – 244: <http://www.autonomia.org.pl/doc/sila%20odwaga%20solidarnosc%20net.pdf>

Inne ustawy szczegółowe

Pewne środki działania w przypadku doświadczania molestowania, molestowania seksualnego, czy przemocy seksualnej przewidują inne ustawy szczegółowe, takie jak m.in. ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁹. Ustawa określa zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, a także zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie oraz wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Jednak zakres podmiotowy i przedmiotowy tej ustawy nie dotyczy przypadków molestowania, molestowania seksualnego i przemocy seksualnej, które miały miejsce na uczelniach wyższych.

Prawo międzynarodowe i unijne

Zakaz dyskryminacji i nierównego traktowania wynika bezpośrednio z wiążących Polskę umów międzynarodowych. **Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności**²⁰ zakazuje tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (art. 3). Ponadto korzystanie ze wszystkich praw i wolności zawartych w Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn (art. 14).

Również **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych**²¹ w swoim art. 7 zawiera zakaz tortur lub okrutnego, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania lub karania. Ponadto w art. 26 Paktu wskazano, że wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni bez żadnej dyskryminacji do jednakowej ochrony prawnej. Jakakolwiek dyskryminacja w tym zakresie powinna być ustawowo zakazana oraz powinna być zagwarantowana przez ustawę równa dla wszystkich i skuteczna ochrona przed dyskryminacją z takich względów, jak: rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuacja majątkowa, urodzenie lub jakiejkolwiek inne okoliczności (art. 2, 3, 18, 20, 26 i 27).

Polska powinna też zapewnić możliwość korzystania ze wszystkich praw przyznanych w **Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**²² bez żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową, urodzenie lub jakiejkolwiek inne okoliczności (art. 2 ust. 2). W kontekście molestowania i molestowania seksualnego na uczelniach wyższych istotne jest zobowiązanie państw-

¹⁹ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1390).

²⁰ Sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm. i uzup.).

²¹ Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

²² Otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

-stron Paktu do uznania prawa każdego do nauki. Polska, podpisując Pakt, zobowiązała się zapewnić, że nauczanie będzie zmierzać do pełnego rozwoju osobowości i poczucia godności ludzkiej i umacniać poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności (art. 13 ust. 1).

W szerokim zakresie ochronę przed każdym działaniem naruszającym godność osoby i tworzeniem wobec niej zastraszającej lub uwłaczającej atmosfery zapewnia **Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania**²³.

Również **Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet**²⁴ zobowiązuje państwa będące sygnatariuszami do prowadzenia polityki likwidującej dyskryminację kobiet. W tym celu należy ustanowić ochronę prawną praw kobiet na zasadach równości z mężczyznami oraz zapewnić w drodze postępowania przed właściwymi sądami państwowymi i innymi organami publicznymi skuteczną ochronę kobiet przed wszelkimi aktami dyskryminacji, a także podejmować wszelkie stosowne kroki, łącznie z ustawodawczymi, w celu zmiany lub uchylenia wszelkich ustaw, zarządzeń, zwyczajów lub praktyk, które stanowią dyskryminację kobiet (art. 2)²⁵.

Do ogólnych wartości, takich jak równość i niedyskryminacja odnosi się także **Konwencja o prawach dziecka**²⁶ (art. 2). Jej autorzy podkreślili, że prawa zawarte w tej Konwencji powinny być respektowane bez jakiegokolwiek dyskryminacji niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna/opiekunki prawnej.

Na szczególną sytuację kobiet i dziewcząt z niepełnosprawnościami w kontekście molestowania i molestowania seksualnego zwrócono uwagę w **Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych**²⁷. Zgodnie z jej art. 6 i 16 władze państwowe powinny podjąć stosowne działania ustawodawcze, administracyjne, społeczne i edukacyjne i inne, z uwzględnieniem kwestii płci, tak, aby zapewnić osobom z niepełnosprawnościami ochronę przed wszelkimi formami wyzysku, przemocy i wykorzystywania, zarówno w ich środowisku domowym jak i poza nim. Polska zobowiązała się także do podjęcia odpowiednich kroków, aby zapobiec wszelkim formom wyzysku, przemocy i wykorzystywania, poprzez, między innymi, odpowiednią pomoc i wsparcie dla osób z niepeł-

²³ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

²⁴ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

²⁵ Zob. też: Rekomendacja ogólna nr 19 *Przemoc wobec kobiet* przyjęta przez Komitet ds. Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet w 1992 r. (A/47/38).

²⁶ Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

²⁷ Sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169).

nosprawnościami, ich rodzin i opiekunów, z uwzględnieniem kwestii wieku i płci, oraz poprzez udostępnianie informacji i edukacji dotyczącej unikania, rozpoznawania i zgłaszania przypadków wyzysku, przemocy i wykorzystywania²⁸.

Polska jako sygnatariusz **Konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej**²⁹ zobowiązała się do podjęcia koniecznych działań ustawodawczych lub innych mających na celu zagwarantowanie, że wszelkie formy niepożądanych działań werbalnych, niewerbalnych lub fizycznych o charakterze seksualnym, skutkujące naruszeniem godności danej osoby, w szczególności w atmosferze zastraszania, wrogości, upodlenia, poniżenia lub obrazy, podlegać będą odpowiedzialności karnej lub innej odpowiedzialności prawnej (art. 40). Ponadto Polska ma obowiązek podjęcia odpowiednich działań w celu odpowiedniego definiowania, ścigania i karania wszelkiej przemocy seksualnej (art. 36). Tzw. Konwencja stambulska ustanawia ponadto szereg obowiązków państw w obszarze zapobiegania przemocy wobec kobiet oraz ochrony i wsparcia dla ofiar takiej przemocy, w tym: przeciwdziałanie dyskryminacji (art. 4), podnoszenie świadomości na temat różnych przejawów przemocy ze względu na płeć (art. 13), prowadzenie edukacji antydyskryminacyjnej (art. 14), szkolenie specjalistów (art. 15), a także udzielanie pomocy w składaniu skarg indywidualnych i zbiorowych (art. 21), prowadzenie ogólnokrajowego, całodobowego, bezpłatnego telefonu zaufania (art. 24), czy wreszcie ustalenie prawa do odszkodowania dla ofiary (art. 30).

Szczególne znaczenie godności ludzkiej oraz konieczność jej poszanowania i ochrony podkreśla art. 1 **Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej**³⁰. Karta wskazuje, że wszyscy są równi wobec prawa (art. 20). Zakazana jest wszelka dyskryminacja w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną (art. 21 ust. 1).

W kontekście problematyki poruszonej w niniejszym opracowaniu szczególnego znaczenia nabiera też **dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw**³¹, która w obszerny sposób reguluje prawa m.in. ofiar przemocy na tle płciowym. Zgodnie z definicją zawartą w dyrektywie, przemoc ta jest skierowana przeciwko osobie ze względu

²⁸ Zob. też: Komentarz ogólny nr 3 o kobietach i dziewczynkach z niepełnosprawnościami przyjęty przez Komitet do spraw Praw Osób z Niepełnosprawnościami w dniu 25 listopada 2016 r. (CRPD/C/GC/3).

²⁹ Sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 r., poz. 961).

³⁰ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (2007/C 303/01) (Dz.U.UE.C.2007.303.1).

³¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U.UE.L.2012.315.57).

na jej płeć, tożsamość płciową albo ekspresję płciową lub jej ofiarami stają się w przeważającej mierze osoby danej płci. Dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, by ofiary przestępstw otrzymały odpowiednie informacje, wsparcie i ochronę oraz by mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym³².

Zalecenia organów międzynarodowych i unijnych

Molestowanie i molestowanie seksualne to formy dyskryminacji. Na szczególną rolę państwa w zwalczaniu wszelkich przejawów dyskryminacji zwracają uwagę organy międzynarodowe.

Komitet Przeciwko Torturom w 2013 r. zalecił³³ Polsce wprowadzenie do Kodeksu karnego przepisów penalizujących przestępstwa z nienawiści jako akty dyskryminacji i przemocy ze względu na orientację seksualną, niepełnosprawność i wiek. Komitet wezwał do podjęcia wszystkich koniecznych działań w celu zwalczania dyskryminacji i przemocy skierowanej przeciwko osobom pochodzenia arabskiego, azjatyckiego i afrykańskiego, osób LGBT oraz osób należących do społeczności romskiej, jak również do pojęcia skutecznych działań dla zapobiegania przejawom antysemityzmu we wszystkich formach.

Istotne braki w polskim ustawodawstwie odnoszące się do zakazu dyskryminacji zauważył także **Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**³⁴ w październiku 2016 r. Komitet zalecił, aby Polska znowelizowała ustawę o równym traktowaniu i dostosowała ją do artykułu 2 Paktu przez włączenie wszystkich zabronionych przyczyn dyskryminacji.

Również **Komitet Praw Człowieka** w 2016 r. zwrócił uwagę³⁵ na konieczność dokonania kolejnych zmian ustawy o równym traktowaniu w celu wprowadzenia kompleksowego zakazu dyskryminacji z przyczyn zabronionych we wszystkich obszarach i sektorach, w tym edukacji, opieki zdrowotnej, ochrony socjalnej i mieszkalnictwa. Polska powinna również poprawić dostępność skutecznych środków odwoławczych przeciwko każdej formie dyskryminacji. Państwo-Strona powinno także wzmacniać wysiłki na rzecz zapobiegania i zwalczania wszelkich aktów przestępstw z nienawiści, mowy nienawiści i dyskryminacji.

³² Rzecznik Praw Obywatelskich krytycznie ocenia poziom implementacji tej dyrektywy do polskiego porządku prawnego. Swoje uwagi przedstawił m.in. w wystąpieniu do Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 sierpnia 2017 r., znak: XI.518.39.2017.

³³ Pkt 23 Uwag końcowych dotyczących połączonego V i VI sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania z dnia 19 listopada 2013 r.

³⁴ Pkt 9 i 10 Uwag końcowych dotyczących VI sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (E/C.12/POL/6) z dnia 6 października 2016 r.

³⁵ Pkt 14 i 16 Uwag końcowych dotyczących VII sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 31 października 2016 r.

Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet w 2014 r. ponaglił³⁶ polskie władze do rewizji ustawy o równym traktowaniu w celu zapewnienia, że ustawodawstwo antydyskryminacyjne będzie zawierało definicję dyskryminacji kobiet zgodnie z art. 1 Konwencji, uwzględniając tym samym wszystkie obszary, których dotyczy Konwencja, oraz że będzie wyraźnie zakazywało dyskryminacji ze względu na płeć, jak również dyskryminacji z powodu krzyżujących się przesłanek. Komitet zalecił także zapewnienie skutecznych środków prawnych umożliwiających osobom doświadczającym dyskryminacji ze względu na płeć dochodzenie zadośćuczynienia i odszkodowania. Wśród zaleceń Komitetu wskazano także konieczność likwidacji stereotypów związanych z płcią, które utrwalają przemoc seksualną, poprzez m.in. rewizję podręczników szkolnych i materiałów na wszystkich szczeblach edukacji w celu usunięcia dyskryminujących stereotypów związanych z płcią, a także podejmowanie działań na rzecz promowania równych praw kobiet. Komitet podkreślił również wagę przyjęcia kompleksowej strategii mającej na celu zapobieganie i likwidację wszelkich form przemocy wobec kobiet w życiu publicznym i prywatnym oraz ustanowienia odpowiedniego mechanizmu koordynującego i monitorującego w celu skutecznego zapobiegania i likwidacji wszelkich form przemocy wobec kobiet.

Nowelizację ustawy o równym traktowaniu, tak by obejmowała kwestię dyskryminacji z jakiegokolwiek powodu we wszystkich dziedzinach oraz by zawierała definicję dyskryminacji wielokrotnej, zalecił³⁷ Polsce także **Komitet Praw Dziecka** w 2015 r. Komitet podkreślił ponadto konieczność uzupełnienia Kodeksu karnego o definicję mowy nienawiści i o przestępstwa na tle nienawiści motywowanej rasizmem, ksenofobią i homofobią, a także dokonania przeglądu środków zapobiegających i eliminujących stereotypy, nietolerancję i dyskryminację w życiu publicznym, jak również w działaniu władz państwowych i lokalnych.

Głos w sprawie przeciwdziałania molestowaniu i molestowaniu seksualnemu zabrał także **Parlament Europejski**. W rezolucji z 2017 r. potępiono³⁸ wszelkie formy przemocy seksualnej i nękania fizycznego lub psychicznego oraz wezwano państwa członkowskie UE do skutecznego stosowania istniejących ram prawnych dotyczących molestowania i wykorzystywania seksualnego, a także do podejmowania dalszych działań, które będą skutecznie zapobiegać i położyć kres molestowaniu seksualnemu w miejscu pracy oraz w innych miejscach. Parlament wezwał państwa członkowskie UE do nale-

³⁶ Pkt 11, 13 i 23 Uwag końcowych dotyczących połączonego VII i VIII sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 7 listopada 2014 r.

³⁷ Pkt 17 uwag końcowych dotyczących połączonego III i IV sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji o prawach dziecka z dnia 2 października 2015 r.

³⁸ Pkt 1, 2 i 4 rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 26 października 2017 r. w sprawie przeciwdziałania molestowaniu i wykorzystywaniu seksualnemu w UE (2017/2897(RSP)).

żytego monitorowania prawidłowego wdrażania dyrektyw UE zakazujących nękania ze względu na płeć i molestowania seksualnego.

W zaleceniach wydanych w 2018 r. **Komitet ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami** podkreślił³⁹ konieczność stworzenia kompleksowej strategii zapobiegania i zwalczania wszelkich form przemocy wobec kobiet i dziewcząt z niepełnosprawnościami. W ocenie Komitetu równie istotne jest zapewnienie skutecznego ścigania i karnia sprawców takiej przemocy oraz możliwości naprawiania krzywd osób dotkniętych przemocą.

³⁹ Pkt 10 uwag końcowych dotyczących sprawozdania wstępnego Polski z realizacji postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 21 września 2018 r. (CRPD/C/POL/CO/1).

III. Uwagi wstępne dotyczące badania

Płeć a molestowanie seksualne

Płeć jest jednym z kluczowych czynników związanych z molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przemocą seksualną. Przykładowo, mówiąc o molestowaniu seksualnym, kobiety określają szerszy zakres zachowań jako obraźliwe, niechciane czy napastliwe⁴⁰. Chociaż niektóre badania wykazują, że prawdopodobieństwo molestowania i molestowania seksualnego jest podobne dla mężczyzn i kobiet⁴¹, większość badań i modeli teoretycznych wskazuje, że sprawcami są znacząco częściej mężczyźni, a ofiarami kobiety⁴². Te rezultaty w znacznym stopniu związane są z asymetrią statusu i władzy⁴³, to znaczy silniejszą pozycją społeczną mężczyzn w porównaniu do kobiet.

Z tego też względu kobiety znacząco bardziej cierpią w wyniku molestowania i molestowania seksualnego. Chociaż przeprowadzono stosunkowo niewiele badań dotyczących różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami w odniesieniu do doświadczeń o charakterze molestowania i molestowania seksualnego, dostępne wyniki pokazują, że kobiety doświadczają takich sytuacji więcej⁴⁴, a także, że charakter molestowania wobec nich jest bardziej długotrwały⁴⁵. Jednocześnie, większość doświadczeń mężczyzn dotyczy molestowania ze względu na płeć, nie zaś, jak w przypadku kobiet, niechcianych zachowań o charakterze seksualnym czy wręcz przemocy seksualnej⁴⁶. Dodatkowo, mężczyźni znacząco częściej doświadczają molestowania ze strony innych mężczyzn niż kobiety ze strony innych kobiet⁴⁷.

⁴⁰ M. Rotundo, D. H. Nguyen, P. R. Sackett, *A meta-analytic review of gender differences in perceptions of sexual harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 2001, 86(5), s. 914.

⁴¹ J. A. Richman, K. M. Rospenda, S. J. Nawyn, J. A. Flaherty, M. Fendrich, M. L. Drum, T. P. Johnson, *Sexual harassment and generalized workplace abuse among university employees: prevalence and mental health correlates*, „American Journal of Public Health”, 1999, 89(3), s. 358-363; K. M. Rospenda, J. A. Richman, J. S. Wislar, & Flaherty, J. A. (2000). *Chronicity of sexual harassment and generalized work-place abuse: effects on drinking outcomes*, „Addiction”, 2000, 95(12), s. 1805-1820; M. Newman, R. Jackson, D. Baker, (2003). *Sexual Harassment in the Federal Workplace*, „Public Administration Review”, 2003, 63(4), s. 472-483.

⁴² C. R. Willness, P. Steel, K. Lee, *A meta-analysis of the antecedents and consequences of workplace sexual harassment*, „Personnel psychology”, 2007, 60(1), s. 127-162.

⁴³ J. N. Cleveland, M. E. Kerst, *Sexual harassment and perceptions of power: An under-articulated relationship*, „Journal of Vocational Behavior”, 1993, 42(1), s. 49-67.

⁴⁴ K. Björkqvist, K. Österman, M. Hjelt-Bäck, *Aggression among university employees*, „Aggressive behavior”, 1994, 20(3), 173-184.

⁴⁵ K. M. Rospenda i in., *Chronicity...*, s. 1805-1820.

⁴⁶ C. R. Waldo, J. L. Berdahl, L. F. Fitzgerald, *Are men sexually harassed? If so, by whom?*, „Law and Human Behavior”, 1998, 22(1), s. 59-79.

⁴⁷ *Ibidem*.

Poza opisanymi powyżej różnicami płciowymi badania pokazują, że kobiety często nie nazywają zachowań o charakterze seksualnym, na które nie wyraziły zgody, mianem molestowania seksualnego, chociaż konsekwencje z nimi związane są równie dotkliwe⁴⁸. To **zjawisko nieidentyfikowania** ma dwie ważne konsekwencje. Po pierwsze, jest to jeden z ważniejszych czynników wpływających na niską skalę raportowania takich zdarzeń. Po drugie, wskazuje ono na to, że ogólnikowe sposoby pytania o molestowanie i molestowanie seksualne są nie trafne.

Specyfika środowiska a molestowanie

Badania nad molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przemocą seksualną w organizacjach pokazują, że poza czynnikami indywidualnymi, kluczowymi przesłankami pozwalającymi na przewidywanie występowania takich zachowań są charakterystyki organizacji i kontekst płciowy pracy/zawodu⁴⁹. Zintegrowany model molestowania i molestowania seksualnego opisuje dwa takie czynniki.

Pierwszy z nich to specyfika kultury organizacji nazywana **organizacyjną tolerancją molestowania i molestowania seksualnego**. Termin ten w tym kontekście opisuje wrażliwość organizacji na molestowanie i molestowanie seksualne. Co szczególnie ważne, tolerancja organizacji może być rozumiana zarówno jako dostępność instytucji, którym można zgłosić molestowanie lub molestowanie seksualne, np. pełnomocników czy jasnych procedur postępowania w takich sprawach, ale także jako poziom świadomości istnienia takich instytucji i procedur, jak i spostrzeganie tego, czy w kulturze organizacji zjawisko molestowania lub molestowania seksualnego jest tolerowane czy nie⁵⁰.

Drugi czynnik to **płciowa charakterystyka pracy/zawodu**, najczęściej rozumiana jako jego feminizacja bądź maskulinizacja. Ów wymiar zazwyczaj ujmowany jest jako prosta proporcja kobiet do mężczyzn w organizacji. Statystyki gromadzone przez GUS pokazują bardzo wyraźnie dominację mężczyzn (61% osób) zatrudnionych w zawodach klasyfikowanych jako badania i rozwój⁵¹. Dokładna analiza danych dotyczących zatrudnienia pokazuje, że dysproporcja ta staje się jeszcze większa wraz z awansem. Wśród wszystkich osób z tytułami naukowymi profesora kobiet jest 23,6%, a wśród

⁴⁸ V. J. Magley, C. L. Hulin, L. F. Fitzgerald, M. DeNardo, *Outcomes of self-labeling sexual harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 1999, 84(3), s. 390.

⁴⁹ L. F. Fitzgerald, F. Drasgow, C. L. Hulin, M. J. Gelfand, V. J. Magley, *Antecedents and consequences of sexual harassment in organizations: a test of an integrated model*, „Journal of Applied psychology”, 1997, 82(4), s. 578.

⁵⁰ G. T. Cantisano, J. M. Domínguez, M. Depolo, *Perceived sexual harassment at work: Meta-analysis and structural model of antecedents and consequences*, „The Spanish Journal of Psychology”, 2008, 11(1), s. 207-218.

⁵¹ Główny Urząd Statystyczny, *Kapitał Ludzki w Polsce w Latach 2012-2016*, Gdańsk, Wydawnictwo GUS 2017, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/inne-opracowania-zbiorcze/kapital-ludzki-w-polsce-w-latach-2012-2016,8,6.html>, 24.10.2018.

osób ze stopniem doktora habilitowanego 36,6%. Drugim równie ważnym sposobem rozumienia płciowej charakterystyki zawodu jest jego stereotypowe czy też typowe postrzeganie jako kobiecego bądź męskiego⁵². Badania nad stereotypami płciowymi i odbiorem społecznym różnych zawodów pokazują, że o ile zawód profesora college'u widziany jest jako niespecyficzny płciowo, to jednak większość szczegółowych zawodów związanych z nauką, pracą na uczelni czy też profesji ścisłych i inżynierskich jest postrzeganych jako typowo męskie⁵³.

Indywidualne czynniki

Część badań i modeli teoretycznych podkreśla wagę cech indywidualnych, sprzyjających występowaniu molestowania i molestowania seksualnego. Analizy cech indywidualnych dotyczą zarówno ryzyka wystąpienia molestowania – bycia jego ofiarą – jak i charakterystyk sprawców. Warto podkreślić, że badacze proponujący zintegrowane modele molestowania i molestowania seksualnego uważają, że cechy indywidualne mogą sprzyjać występowaniu molestowania lub molestowania seksualnego – np. zaznaczając, że niektóre kobiety są bardziej na nie narażone niż inne albo pokazując, że pewne cechy predestynują do sprawstwa – ale jednocześnie zwracają uwagę na to, że cechy te nie wpływają na mechanizmy powstawania takich sytuacji oraz ich doświadczanie czy też konsekwencje⁵⁴.

W przypadku sprawców badania pokazują, że czynnikami sprzyjającymi powstawaniu tego typu zachowań są, po pierwsze, specyficzne postawy względem zachowań seksualnych – postrzeganie kobiet jako pasywnych, a mężczyzn jako aktywnych w sferze seksualnej, po drugie, specyficzne motywy seksualne – tzn. potrzeba dominacji partnerów seksualnych, po trzecie zaś, stereotypowe postrzeganie ról płciowych zarówno kobiet, jak i mężczyzn⁵⁵. Warto jednak zaznaczyć, że systemowe analizy pokazują, iż **kluczowymi czynnikami przewidującymi zachowania o charakterze molestowania są kwestie sytuacyjne, zaś znaczenie zmiennych indywidualnych jest marginalne i trudne do wyodrębnienia**⁵⁶.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ M. J. White, T. A. Kruczek, M. T. Brown, G. B. White, *Occupational sex stereotypes among college students*, „Journal of Vocational Behavior”, 1989, 34(3), s. 289-298.

⁵⁴ L. F. Fitzgerald, F. Drasgow, V.J. Magley, *Sexual harassment in the Armed Forces: A test of an integrated model*, „Military Psychology”, 1999, nr 11, s. 329-343.

⁵⁵ J. B. Pryor, J. L. Giedd, K. B. Williams, *A social psychological model for predicting sexual harassment*, „Journal of Social Issues”, 1995, nr 51, s. 69-84.

⁵⁶ L. F. Fitzgerald i in., *Sexual...*, s. 329-343.

W przypadku ryzyka stania się ofiarą, wyniki badań pokazują, że duże znaczenie ma **różnica statusu** (w tym najczęściej pomiędzy płciami⁵⁷) oraz **podatność ofiary** (np. osoby z grup mniejszościowych⁵⁸).

Konsekwencje molestowania i molestowania seksualnego

Liczne badania pokazują, że efekty doświadczania molestowania i molestowania seksualnego mogą być bardzo poważne i długotrwałe⁵⁹. Model teoretyczny i badania Louise Fitzgerald oraz współpracowników i współpracowniczek⁶⁰, prowadzone na dużej próbie kobiet, wyróżniają **trzy grupy konsekwencji: 1) psychologiczne, 2) związane z pracą/organizacją, 3) fizyczne**.

Po pierwsze zatem kobiety narażone na molestowanie lub molestowanie seksualne doświadczają negatywnych następstw psychologicznych, w tym wyższego poziomu lęku, niepokoju, objawów depresji⁶¹ czy objawów zespołu stresu pourazowego⁶². Ponadto, mają one także znacząco obniżony poziom ogólnego zadowolenia z życia⁶³. Zdarzenia tego typu znacząco wpływają też na ich poczucie własnej wartości⁶⁴.

Po drugie, kobiety doświadczające molestowania lub molestowania seksualnego mają znacząco niższy poziom satysfakcji z pracy. Częściej występuje u nich także organizacyjne wycofanie, zmniejsza się także ich ogólna wydajność pracy⁶⁵. Co ważne, nieraz zdarza się także, że złożenie formalnej skargi skutkuje utratą przez nie pracy⁶⁶.

Po trzecie zaś, doświadczenie molestowania lub molestowania seksualnego powoduje spadek zadowolenia ze zdrowia fizycznego⁶⁷, spadek odporności oraz występowa-

⁵⁷ G. T. Cantisano i in., *Op. cit.*, s. 207-218.

⁵⁸ M. E. Bergman, F. Drasgow, *Race as moderator in a model of sexual harassment: An empirical test*, „Journal of Occupational Health Psychology”, 2003, nr 8, s. 131-145.

⁵⁹ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578-589.

⁶⁰ L. F. Fitzgerald, C. L. Hulin, F. Drasgow, *The antecedents and consequences of sexual harassment in organizations: An integrated model*, w: *Job stress in a changing workforce: Investigating gender, diversity, and family issues*, G. P. Keita, J. J. Hurrell (red.), Waszyngton, DC: American Psychological Association 1995, s. 55-73.

⁶¹ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578-589; K. T. Schneider, S. Swan, L. F. Fitzgerald, *Job-related and psychological effects of sexual harassment in the workplace: Empirical evidence from two organizations*, „Journal of Applied Psychology”, 1997, nr 82, s. 401-415.

⁶² C. Avina, W. O'Donohue, *Sexual harassment and PTSD: Is sexual harassment diagnosable trauma?*, „Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies”, 2002, 15(1), s. 69-75.

⁶³ K. T. Schneider i in., *Op. cit.*, s. 401-415.; S. Lim, L. M. Cortina, *Interpersonal Mistreatment in the Workplace: The Interface and Impact of General Incivility and Sexual Harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 2005, 90(3), s. 483-496.

⁶⁴ J. E. Gruber, S. Fineran, *Comparing the impact of bullying and sexual harassment victimization on the mental and physical health of adolescents*, „Sex roles”, 2008, 59(1-2), s. 1.

⁶⁵ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, *op. cit.*, s. 578-589; K. T. Schneider i in., *Op. cit.*, s. 401-415.

⁶⁶ F. S. Coles, *Forced to quit: Sexual harassment complaints and agency response*, „Sex Roles”, 1986, nr 14, s. 81-95.

⁶⁷ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578-589.

nie większej ilości stanów zapalnych⁶⁸, bólów głowy, zaburzeń żołądkowo-jelitowych oraz zaburzeń snu⁶⁹.

Wyniki badań prowadzonych przez Richmana oraz współpracowników i współpracowniczki sugerują też, że doświadczenia molestowania, w tym także seksualnego, w środowisku pracy związane są ze zwiększonym spożyciem, a nawet nadużywaniem alkoholu (tak przez kobiety, jak i przez mężczyzn)⁷⁰.

Molestowanie i przemoc seksualna w Polsce

Ustalenie skali molestowania, molestowania seksualnego czy przemocy seksualnej jest niezwykle trudnym zadaniem. Na pytania o zakres danego zjawiska w społeczeństwie mogą odpowiedzieć jedynie badania ilościowe, a forma takich badań niesie za sobą duże ograniczenia, szczególnie w przypadku zagadnień obciążonych aprobatą społeczną, tabu czy związanych z traumatycznymi przeżyciami.

Na przykład z badań przeprowadzonych w 2012 roku przez Agencję Praw Podstawowych (FRA)⁷¹ wynika, że w Polsce skala przemocy seksualnej jest relatywnie niska, bowiem tylko 19% kobiet doświadczyło przemocy seksualnej lub fizycznej. Wskaźnik ten jest znacząco niższy niż np. w Szwecji, gdzie ofiarami przemocy było 46% kobiet. Badanie prowadzone było na próbie stratyfikowanej, pobieranej dwustopniowo, opartej na jednostkach terytorialnych i gospodarstwach domowych. Próby 1500 osobowe pobierane były we wszystkich 28 krajach Unii Europejskiej.

Z kolei z badania przeprowadzonego w 2015 roku przez Fundację STER⁷² na grupie ponad 400 przypadkowo dobranych kobiet wynika, że skala przemocy seksualnej w Polsce jest ogromna. Zgodnie z jego rezultatami 87,6% kobiet doświadczyło różnych form molestowania seksualnego. Oczywiście przywołane badania różnią się zasadniczo, m.in. sposobem zadawania pytań, doбором próby czy też szkoleniem ankietatorów. Różnice te wynikają zarówno z charakterystyki prób, sposobu zbierania danych, ale również z uwarunkowań kulturowych. Analizując więc różne wyniki badań warto brać pod uwagę wszystkie te charakterystyki i traktować procentowe rozkłady z dystansem.

⁶⁸ T. W. Smith, *Personality as risk and resilience in physical health*, „Current Directions in Psychological Science”, 2006, nr 15, s. 227–231.

⁶⁹ V. J. Magley i in., *Op. cit.*, s. 329–343.

⁷⁰ J. A. Richman, K. M. Rospenda, S. J. Nawyn, J. A. Flaherty, M. Fendrich, M. L. Drum, T. P. Johnson, *Sexual harassment and generalized workplace abuse among university employees: prevalence and mental health correlates*, „American Journal of Public Health”, 1999, 89(3), s. 358–363.

⁷¹ European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: An EU-wide survey: Main results*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015, s. 171–172.

⁷² M., Grabowska, M. Rawluszko, *Powszechność i trwałość przemocy seksualnej wobec kobiet: wyzwania metodologiczne i wyniki badań ankietowych*, w: *Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, M. Grabowska, A. Grzybek (red.), Warszawa: Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER 2016, s. 11–76, <http://www.fundacjaster.org.pl/upload/Raport-STERu-do-netu.pdf>, 24.10.2018.

Skalę molestowania seksualnego w Polsce mogą zarysować badania prowadzone przez CBOS na ogólnopolskich reprezentatywnych próbach w latach 2007⁷³ i 2018⁷⁴. Ich wyniki pokazują, że w 2007 roku 20% kobiet i 24% mężczyzn, a w 2018 roku odpowiednio 20% i 27% zauważało w miejscu pracy lub na uczelni przypadki nieodpowiednich komentarzy, naruszających godność. W 2007 roku 6% mężczyzn i 8% kobiet, a w 2018 roku 10% mężczyzn i 9% kobiet zauważyło przypadki stosowania wobec innych niestosownych gestów lub zachowań o podtekście seksualnym. W badaniach tych zadawano również pytania o osobiste doświadczenia bycia obiektem niechcianych, niewłaściwych zachowań, żartów lub propozycji o charakterze seksualnym. Pytania zadawane były z uwzględnieniem różnych typów sprawców. Wyniki pokazują, że spośród mężczyzn, 3% w 2007 roku i 5% w 2018 roku, doświadczyło takich zachowań ze strony kolegów lub koleżanek w szkole lub na uczelni i podobnie często (3% zarówno w 2007 roku, jak i w 2018 roku) ze strony osób obcych. W przypadku kobiet 8% w 2007 roku i aż 16% w 2018 roku doświadczyło takich zachowań ze strony osób obcych. W 2007 roku 5% kobiet doświadczyło takich zachowań ze strony znajomych, kolegów, przyjaciół i tyle samo ze strony kolegów lub koleżanek w szkole lub na uczelni, a także współpracowników w miejscu pracy. W 2018 roku było to już odpowiednio 6%, 7% i 6%. Interpretując te wyniki warto jednak wziąć pod uwagę fakt, że istnieje wiele ograniczeń trafności bezpośredniego pytania o tego typu doświadczenia, tak więc można założyć, że **skala raportowanych zdarzeń jest znacząco zaniżona**.

Molestowanie, molestowanie seksualne i przemoc seksualna na polskich uczelniach

Niestety nie ma zbyt wielu kompleksowych opracowań na temat skali i charakteru molestowania, molestowania seksualnego, czy przemocy seksualnej pośród studentów i studentek polskich uczelni. Właściwie jedynym gruntownym opracowaniem dotyczącym sytuacji na polskich uczelniach jest raport z badań przygotowany przez zespół prof. Janiny Czapskiej⁷⁵ w ramach projektu „Przemoc seksualna wobec kobiet, nękanie i strach przed przestępczością”. Badania te są dla obecnego projektu ważne z dwóch powodów. Pierwszy z nich związany jest z faktem, że w badaniach prowadzonych przez PBS na zlecenie Rzecznika narządzie zostało skonstruowane w znacznym stopniu w oparciu o narzędzie wykorzystywane przez zespół prof. Czapskiej. Drugim powodem jest możliwość porównania niektórych wyników.

Omawiane badania oparte były na przypadkowej próbie studentek (N = 4759) z 15 szkół wyższych na przełomie 2010 i 2011 roku. Jego wyniki pokazały, że 66,8% studen-

⁷³ CBOS (2007) Molestowanie seksualne, komunikat z badań, BS/35/2007, CBOS: Warszawa.

⁷⁴ CBOS (2018) Molestowanie seksualne, komunikat z badań, Nr 98/2018, CBOS: Warszawa.

⁷⁵ J. Czapska, M. Kłosa, E. Lesińska, A. Okrasa, *Przemoc seksualna wobec kobiet, nękanie i strach przed przestępczością. Raport Polski*, Bochum 2012.

tek doświadczyło zachepek poprzez gwizdanie, sprośne komentarze albo natarczywe przyglądanie się. Niechcianych komentarzy dotyczących ciała, życia prywatnego lub seksualnych aluzji doświadczyło 44,8% studentek, zaś spośród fizycznych form molestowania aż 24,7% studentek doświadczyło sytuacji, w których ktoś je obejmował lub usiłował pocałować wbrew ich woli. Prawie 10% studentek doświadczyło różnych form przemocy seksualnej, w tym 2,8% gwałtu. Sprawcami zarówno molestowania seksualnego, jak i przemocy, w znacznej mierze byli mężczyźni, przy czym w przypadku molestowania byli to głównie nieznajomi (77,7%) a przemocy seksualnej – osoby z kręgu prywatnego (72,1%), w tym ktoś, z kim pokrzywdzone były na randce (55,6%), jak i partner (28,8%) lub były partner (26,1%).

Narzędzie badawcze

Narzędzie badawcze zostało stworzone przez wykonawcę w oparciu o wcześniejsze badania skali i doświadczeń polskich studentów i studentek⁷⁶. Szczegółowy opis oryginalnego narzędzia znajduje się w raporcie z tego badania, natomiast zaadaptowana wersja narzędzia – zastosowanego w badaniu zleconym przez Rzecznika Praw Obywatelskich – wraz z opisem skryptów warunkowych⁷⁷, jest prezentowana na stronie internetowej Rzecznika wraz z niniejszym raportem i jest możliwe jego wykorzystanie w ramach kolejnych projektów badawczych⁷⁸.

Przedstawione w tym raporcie re-analizy są typowym przykładem analiz drugiego rzędu, a więc opartych o dane już zgromadzone, bez wpływu na kształt narzędzia. Wyniki takich analiz często są niepełne i muszą być przedstawiane w szerszym kontekście istniejących teorii i literatury.

Opis próby i procedury badania

Założeniem leżącym u podstaw procedury doboru próby było uzyskanie reprezentatywnej próby studentów i studentek w oparciu o losowy dobór uczelni i szkół wyższych, a następnie pobranie przypadkowych prób studentów i studentek spośród studentów i studentek wylosowanych uczelni. Próbę dobierano kwotowo-losowo w oparciu o bazę uczelni POLON, biorąc pod uwagę takie charakterystyki, jak typ uczelni i jej wielkość. Szczegółowy opis sposobu doboru próby opisany jest w załączniku 2.

⁷⁶ Badania prowadzone przez zespół prof. Janiny Czapskiej w ramach projektu europejskiego „Gender-Based Violence, Stalking and Fear of Crime” – J. Czapska i in., *Op. cit.*

⁷⁷ Nie każde pytanie było zadawane wszystkim uczestnikom i uczestniczkom badania.

⁷⁸ Narzędzie, łącznie z jego krytyczną analizą i zaleceniami do dalszego stosowania, może być wykorzystane w innych podobnych badaniach prowadzonych na uczelniach wyższych, z obowiązkiem podania źródła (tj. badania prowadzonego przez zespół prof. J. Czapskiej oraz badań zrealizowanych na zlecenie RPO). Kontakt: antydyskryminacja@brpo.gov.pl.

Przy pomocy koordynatorów wyznaczonych dla każdej uczelni upowszechniano informację o badaniu za pomocą plakatów i ulotek. Zakres akcji promocyjnej nie uwzględniał wielkości i charakteru uczelni, ponieważ przyjęto założenie, że z każdej wylosowanej uczelni należy uzyskać minimum 35 ankiet (równolicznie, a nie proporcjonalnie do ich wielkości). W załączniku 3 przedstawiono szczegółowy opis przebiegu badania dostarczony przez wykonawcę.

W badaniu udział wzięło $N = 4284$ osób studiujących na uczelniach w Polsce, w tym 300 doktorantów i doktorantek. Ze względu na to, że liczba doktorantów i doktorantek była niewielka⁷⁹, w trakcie analiz osoby te zostały włączone do ogólnej próby badanych. Tak duża dysproporcja nie pozwala bowiem na przeprowadzenie analiz porównawczych, trudno jest też wysnuwać wiążące wnioski na podstawie względnie niewielkiej liczby badanych. Należy podkreślić, że **zebrane dane są unikatowe i dają dosyć kompleksowy obraz problemu molestowania seksualnego i przemocy seksualnej na uczelniach wyższych w Polsce**. Chociaż nie są to dane reprezentatywne dla kraju, w związku z tym, że próba osób biorących udział w badaniu była duża, przeprowadzone analizy dotyczące doświadczeń molestowania (w tym seksualnego) i przemocy seksualnej, a także szeroko pojętych konsekwencji tego typu zdarzeń oraz ich wymiaru instytucjonalnego są wiarygodne.

W trakcie losowania próby popełniono jednak błąd – zastosowano niepełną listę uczelni. Aby zniwelować efekt losowania z niepełnej populacji, dołosowano 3 uczelnie, stosując ten sam algorytm, co w przypadku pełnej próby.

Warto przy tym pamiętać o kilku ograniczeniach, związanych głównie ze sposobem zbierania danych:

- 1) Podstawowy problem dotyczył zastosowania niepełnej listy uczelni podczas losowania próby szkół wyższych, co spowodowało zmianę charakteru próby. Metoda zastosowana po to, aby zniwelować błąd, częściowo naprawiła jednak problem nieprobabilistycznego charakteru finalnej próby uczelni. Zaistniała sytuacja doprowadziła jednak do ograniczeń we wnioskowaniu o populacji.
- 2) Sporym problemem są duże rozbieżności liczebności prób w poszczególnych uczelniach (od 1 do 586). Fakt ten powoduje, iż w analizach oszacowania dla poszczególnych podprób – np. studentów i studentek z typów uczelni – mają znacząco różne dokładności⁸⁰. Jednocześnie w różnym stopniu są podatne na

⁷⁹ Doktoranci i doktorantki stanowili 7% całej próby. Ich znacząco mniejsza liczba jest jednak uzasadniona i względnie dobrze odzwierciedla proporcję studentów i studentek do doktorantów i doktorantek w Polsce.

⁸⁰ Na przykład nierówne próby w szkołach niepublicznych vs relatywnie duże liczebności we wszystkich szkołach technicznych powodują, że teoretycznie próba studentów z uczelni technicznych jest lepsza – bardziej zróżnicowana – niż próba szkół prywatnych, gdzie silnie reprezentowane szkoły dominują.

skrzywienia wywołane np. przypadkami odstającymi (*outlier*) czy błędem doboru próby.

- 3) Poważnym mankamentem uzyskanych danych jest relatywnie niski współczynnik zwrotu ankiet (*drop out rate*). Według danych dostarczonych przez wykonawcę w link do badania kliknęło 21 415 osób, z których 23,4% wypełniło ankietę, a jedynie 20% zostało uwzględnionych w finalnej próbie. 737 ankiet zostało odrzuconych ze względu na niespełnienie kryteriów doboru (1 rok studiów). Tak niski współczynnik zwrotu również ogranicza wnioskowanie.
- 4) W finalnej próbie dodatkowo uwzględniono osoby spoza wylosowanych uczelni⁸¹, co podważa probabilistyczny charakter doboru uczelni w pierwszym kroku selekcji.

⁸¹ Zob. załącznik 2.

IV. Molestowanie

Ogólny obraz powszechności doświadczania molestowania w okresie studiów

Pierwsza część badania miała na celu oszacowanie skali molestowania wśród studentów i studentek oraz doktorantów i doktorantek uczelni wyższych w Polsce. Raportowane były wszystkie zachowania o obiektywnie różnym stopniu natarczywości, od nieprzyjemnych komentarzy czy stawiania wyższych wymagań, poprzez utrudnianie wypowiadania się, do prześladowania czy naruszania nietykalności cielesnej. Doświadczenie tych zachowań przyczynia się jednak do ogólnie wrogiej i zagrażającej atmosfery na uczelni. W tej części raportu, mówiąc o molestowaniu, mamy na myśli zjawisko, które w języku angielskim nazwać można *harassment*, i które ma znaczenie zbliżone do nękania lub szykanowania.

Pytanie o doświadczenia molestowania zadane było wszystkim uczestnikom i uczestniczkom badania (N = 4284). Spośród wszystkich osób, które wypełniły ankietę, 63,3% przyznało, że w przeciągu całego życia doświadczyło co najmniej jednej formy molestowania. Co ważne, w przynajmniej jednej sytuacji tego typu w przeciągu całego życia znalazło się 71,1% badanych kobiet oraz 51,1% badanych mężczyzn.

Następnie te osoby badane, które zadeklarowały, że w ciągu całego życia miały styczność osobistą z zachowaniami o charakterze molestowania, były proszone o wskazanie, które z tych zachowań miały miejsce od momentu rozpoczęcia studiów. Wyniki pokazują, że od momentu rozpoczęcia studiów **40,7% studentów i studentek doświadczyło molestowania** – przy czym w podziale na płeć było to 31,10% mężczyzn i 47% kobiet. Na podstawie tych rezultatów można wysnuć wniosek, że **kobiety są generalnie zdecydowanie bardziej narażone na molestowanie⁸², a studia zdają się być szczególnym okresem, w którym studenci i studentki doświadczają znacznej części tego typu zachowań**. Spośród osób, które doświadczyły molestowania, 64% doświadczyło tego typu zachowań na studiach. Co więcej, co czwarty uczestnik badania (24,4%) doświadczył molestowania na terenie uczelni. I chociaż nie wszystkie z opisywanych przypadków molestowania, które wydarzyły się w okresie studiów, miały miejsce na terenie uczelni, okres studiów wydaje się być kluczowy, w szczególności dla kobiet. Skłania to do głębszej refleksji na temat bezpieczeństwa na uczelni – otoczenia, w którym osoby badane często przebywają. Wydarzenia, które opisywane są w tym rozdziale, można rozpatrywać w kontekście „kultury osobistej”, jednak badania pokazują, że komentarze na temat ubioru czy przemoc psychiczna polegająca na utrudnianiu wypowiadania się czy wyśmiewaniu są krzyw-

⁸² $\chi^2 = 110,17$ $p < 0,01$.

dzące dla ofiar⁸³, naruszają ich godność osobistą i szczególnie narażają ich poczucie własnej wartości.

Na podstawie zebranych danych można stwierdzić, że:

- Studentki generalnie częściej od studentów doświadczają molestowania⁸⁴.
- Jedyną formą molestowania, której doświadczyło więcej mężczyzn niż kobiet, były groźby.
- Co czwarta studentka (24%) w okresie studiów usłyszała niestosowne komentarze na temat swojego ubioru i wyglądu, a 17% utrudniano możliwość wypowiadania się.
- W przypadku niektórych zachowań (utrudnianie wypowiadania się oraz wyśmiewanie się), proporcja kobiet i mężczyzn, którzy ich doświadczyli, nie różniła się istotnie statystycznie.

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Odsetek kobiet (n = 2573)	Odsetek mężczyzn (n = 1711)
Ktoś kierował w moją stronę niestosowne uwagi na temat ubioru, wyglądu, wieku, zachowania, kompetencji lub sytuacji.	18,60%	23,90%	10,40% ⁸⁵
Ktoś utrudniał mi możliwość wypowiadania się.	14,60%	16,80%	11,20% ⁸⁶
Ktoś wyśmiewał się ze mnie.	13,90%	14,50%	13,00% ⁸⁷
Ktoś ostentacyjnie mnie ignorował/ lekcewał.	13,00%	15,00%	9,90% ⁸⁸
Ktoś ubliżał mi lub obrażał.	11,60%	11,60%	11,60% ⁸⁹
Ktoś opowiadał o mnie negatywne informacje, starał się odseparować od znajomych.	10,90%	13,00%	7,70% ⁹⁰

⁸³ N. A. Bowling, T. A. Beehr, *Workplace harassment from the victim's perspective: A theoretical model and meta-analysis*, „Journal of Applied Psychology”, 2006, 9(5), s. 998.

⁸⁴ $\chi^2 = 110,17$; $p < 0,01$.

⁸⁵ $\chi^2 = 124,73$; $p < 0,01$.

⁸⁶ $\chi^2 = 25,28$; $p < 0,01$.

⁸⁷ $\chi^2 = 1,99$; $p = 0.16$.

⁸⁸ $\chi^2 = 23,03$; $p < 0,01$.

⁸⁹ $\chi^2 = 0$; $p = 0.99$.

⁹⁰ $\chi^2 = 29,97$; $p < 0,01$.

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Odsetek kobiet (n = 2573)	Odsetek mężczyzn (n = 1711)
Wymagania wobec mnie były wyższe od wymagań wobec reszty grupy (np. problemy w uzyskaniu zaliczenia).	10,30%	10,60%	9,60% ⁹¹
Ktoś w nieodpowiedni, uwłaczający sposób patrzył na mnie lub prezentował wobec mnie poniżające/obraźliwe gesty.	9,50%	12,90%	4,30% ⁹²
Ktoś naruszył moją nietykalność cielesną.	7,40%	9,80%	3,80% ⁹³
Ktoś mnie prześladował (np. obserwował mnie lub podglądał, wysyłał niechciane wiadomości, nachodził).	4,60%	6,20%	2,20% ⁹⁴
Ktoś użył wobec mnie groźby.	4,3%	3,8%	5,1% ⁹⁵

Tabela 1. Rozkład procentowy doświadczenia zachowań o charakterze nękania w okresie studiowania w stosunku do wszystkich przebadanych studentów i studentek (N = 4284) oraz w podziale na płeć (pytanie wielokrotnego wyboru, procenty nie sumują się do 100).

Na powyższe odpowiedzi można również spojrzeć z perspektywy uczelni, na których studiują osoby badane.

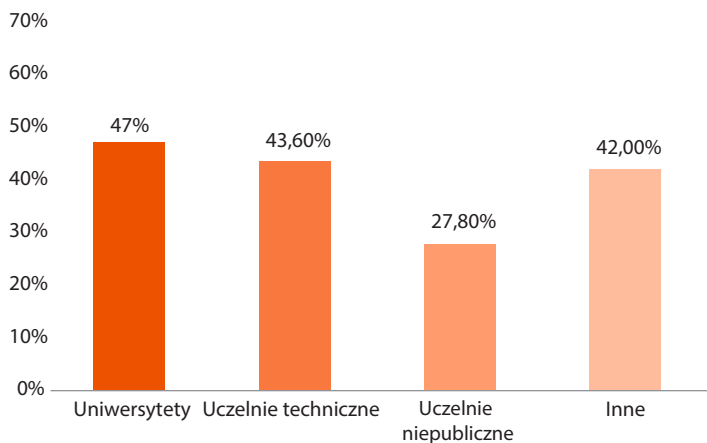
⁹¹ $\chi^2 = 1,05$; $p = 0,3$.

⁹² $\chi^2 = 88,75$; $p < 0,01$.

⁹³ $\chi^2 = 54,44$; $p < 0,01$.

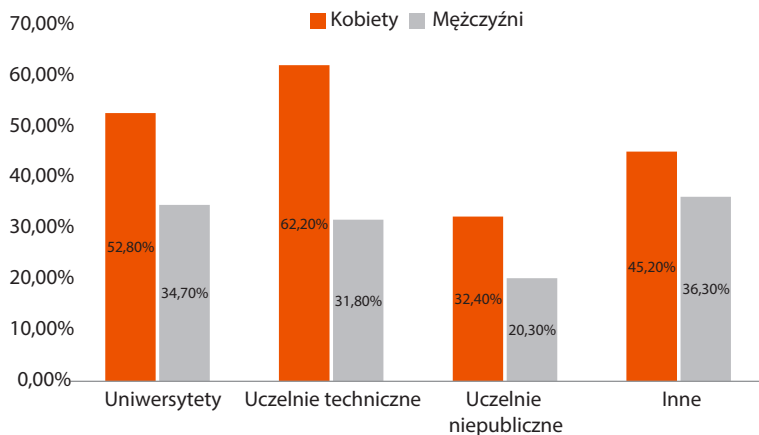
⁹⁴ $\chi^2 = 37,98$; $p < 0,01$.

⁹⁵ $\chi^2 = 4,71$ $p = 0,03$.

Wykres 1. Odsetek studentów i studentek poszczególnych typów uczelni, którzy doświadczyli przynajmniej jednej z form molestowania w okresie studiów (N = 4284).

Analizy pokazały, że osoby studiujące na uniwersytetach, uczelniach technicznych i innych równie często doświadczały molestowania od momentu rozpoczęcia studiów. Jedynie studenci i studentki uczelni niepublicznych istotnie rzadziej wskazywali, że doświadczyli chociaż jednej formy molestowania⁹⁶.

Wykres 2. Odsetek kobiet (n = 2574) i mężczyzn (n = 1713) na poszczególnych typach uczelni, którzy doświadczyli co najmniej raz jednej z form molestowania w okresie studiów.

⁹⁶ $\chi^2 = 92,29$ $p < 0,001$. Różnice między kategoriami policzone poprawką Marascuilo.

Rzecz ma się jednak inaczej, gdy wyniki rozpatruje się w podziale na płeć. W przypadku kobiet molestowania w okresie studiów najczęściej doświadczały te studiujące na uczelniach technicznych, następnie na uniwersytetach, kolejno na innych uczelniach, na końcu zaś na uczelniach niepublicznych. Różnica między wszystkimi typami uczelni była istotna statystycznie⁹⁷. Oznacza to, że **studentki uczelni technicznych są częściej niż studentki innych typów uczelni narażone na molestowanie**. Jest to o tyle ważki wynik, że na uczelniach technicznych kobiety stanowią mniejszość. W przypadku mężczyzn jedyna istotna różnica dotyczyła mężczyzn studiujących na uczelniach niepublicznych – ci doświadczały molestowania istotnie rzadziej niż mężczyźni studiujący na pozostałych trzech typach uczelni⁹⁸.

Szczegółowa charakterystyka subiektywnie najbardziej przykrych zachowań

Po udzieleniu odpowiedzi na pytania dotyczące doświadczenia molestowania w okresie studiów, w kolejnym kroku ankiety osoby badane poproszone zostały o przywołanie najbardziej przykrego wydarzenia spośród wymienionych wyżej (Tabela 1), a następnie zadane były im bardziej szczegółowe pytania. Miały one na celu dokładniejsze zobrazowanie sytuacji, w których dochodzi do różnych form molestowania – kto był sprawcą, gdzie miało miejsce, a także z jakich powodów, według osób badanych, doszło do tego zdarzenia. Przykładowo zatem pytano, czy do zdarzenia doszło ze względu na płeć czy orientację seksualną pokrzywdzonych. Na pytania te odpowiedzieli jedynie ci badani, którzy w poprzednim pytaniu odpowiedzieli twierdząco na co najmniej jedno pytanie dotyczące doświadczenia zachowań w okresie studiów (N = 1733). W poniższym podrozdziale przedstawiona zostanie bardziej szczegółowa charakterystyka sytuacji przywoływanych przez osoby badane jako najbardziej przykre. Wydarzenia opisywane przez osoby badane jako najbardziej przykre to przede wszystkim: *Ktoś kierował w moją stronę niestosowne uwagi na temat ubioru, wyglądu, wieku, zachowania, kompetencji lub sytuacji* (20% opisów dotyczyło tego właśnie typu wydarzenia), *Wymagania wobec mnie były wyższe od wymagań wobec reszty grupy (np. problemy w uzyskaniu zaliczenia)* (11,3%); *Ktoś naruszył moją nietykalność cielesną* (10,7%) oraz *Ktoś wyśmiewał się ze mnie* (10,2%). Wyniki w tej części raportu dotyczą wszystkich wydarzeń, które osoby badane uznały za najbardziej przykre, a zatem powinno traktować się je bardziej jako obraz nie jednego konkretnego zachowania, ale zachowań, które powodują u studentów i studentek nieprzyjemne uczucia i przyczyniają się do znacznego pogorszenia nastawienia względem uczelni⁹⁹, a w efekcie mogą prowadzić do pogorszenia atmosfery na całej uczelni.

⁹⁷ $\chi^2 = 95,78$; $p < 0,001$. Różnica między uczelniami liczona poprawką Marascullio.

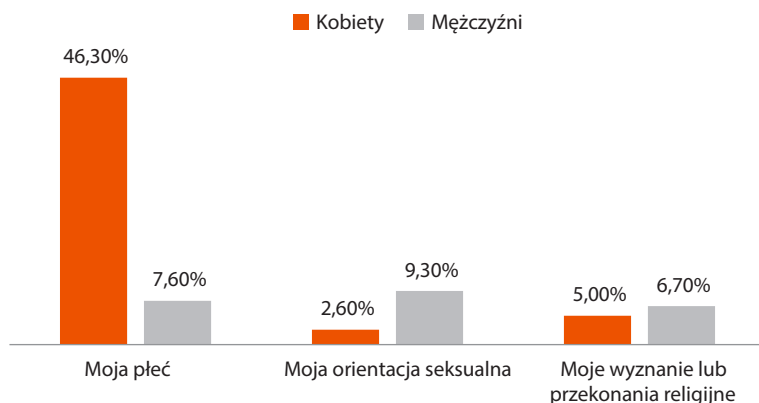
⁹⁸ $\chi^2 = 27,45$; $p < 0,001$. Różnica między uczelniami liczona poprawką Marascullio.

⁹⁹ N. A. Bowling, T. A. Beehr, *Op. cit.*, s. 998.

Szczegółowy opis sytuacji

Pierwszym pytaniem, na które odpowiadały osoby badane, była ich interpretacja przesłanek, z powodu których doświadczyli jakiejs formy molestowania. Chociaż było to pytanie o subiektywną ocenę sytuacji, było ono o tyle ważne, że pozwalało określić, czy zdarzenie może być rozumiane jako przejaw dyskryminacji. Z perspektywy psychologicznej obiektywna przynależność do grupy, zarówno z perspektywy sprawcy, jak i z perspektywy ofiary, nie ma bowiem znaczenia. Ataki motywowane uprzedzeniami nie zmieniają swojego charakteru dlatego, że ofiara w rzeczywistości nie należy do danej grupy. Podobnie rzecz ma się z konsekwencjami takich zdarzeń dla osób ich doświadczających. Związane jest to z faktem, że konsekwencje psychologiczne są wynikiem subiektywnej oceny sytuacji¹⁰⁰, a nie obiektywnej przynależności do grupy. Z analizy odpowiedzi na powyższe pytanie wynika, że badane kobiety i mężczyźni doświadczają molestowania ze względu na różne przesłanki.

Wykres 3. Trzy najczęściej wskazywane przesłanki, ze względu na które respondenci doświadczyli molestowania, w podziale na płeć (odsetek studentów (N = 525) i studentek (N = 1209)).

Co druga studentka (46,6%) wskazywała płeć jako przesłankę molestowania. Wśród mężczyzn najczęściej wymienianą przesłanką była orientacja seksualna (co 10 student – 9,30%). Generalnie, najczęściej przywoływana była przesłanka płci (35% studentek i studentów) oraz orientacji seksualnej (5% studentek i studentów), czy wyznanie i przekonania religijne (5,5% studentek i studentów).

¹⁰⁰ M. Sullaway, *Psychological perspectives on hate crime laws*, „Psychology, Public Policy, and Law”, 2004, 10(3), s. 250.

Sprawcą co trzeciej sytuacji, wskazywanej przez osoby badane jako najbardziej przykry, był pracownik naukowy lub pracowniczka naukowa. Podobnie często (29%) osoby doświadczyły tej sytuacji ze strony kogoś z grupy dalszych bądź bliższych znajomych. Oznacza to, że **pracownicy i pracowniczki uczelni, których główną rolą jest wspieranie studentów i studentek w procesie dydaktycznym, i którzy pozostają ze studentami i studentkami w zależności zawodowej, są sprawcami/sprawczyniami molestowania podobnie często jak osoby, z którymi tej zależności nie ma, bez względu na to, czy ofiarą była kobieta czy mężczyzna. W znakomitej większości sprawcą zachowania był mężczyzna (70%).** Wyniki te są spójne ze światową literaturą, gdzie wskazuje się na płeć (mężczyzna) i wyższy status w organizacji jako jedne z głównych czynników sprzyjających molestowaniu¹⁰¹.

	Odsetek osób badanych (N = 993)	Odsetek Kobiet (N = 388)	Odsetek Mężczyzn (N = 163)
W sali, w której odbywają się zajęcia.	55,5%	57,7%	50,9%
W gabinecie pracownika naukowego.	14%	12,6%	16,9%
W windzie/na schodach/na korytarzu.	15%	14,4%	16,6%
W akademiku/w okolicach akademika.	2,7%	1,6%	5%

Tabela 2. Cztery najczęściej wskazywane miejsca na terenie uczelni, w których dochodziło do molestowania (N = 993).

Dwie trzecie wydarzeń, przywoływanych przez osoby badane jako najbardziej przykre, miało miejsce na terenie uczelni. Potwierdza to przypuszczenie, że uczelnia jest miejscem, w którym studenci i studentki są szczególnie narażeni na zachowania o charakterze molestowania. Najczęściej (w 55,5%) do tego rodzaju sytuacji dochodziło w sali, w której odbywały się zajęcia. 15% wydarzeń miało miejsce w przestrzeni publicznej na terenie uczelni (w windzie, na schodach, na korytarzu), a 14% w gabinecie pracownika lub pracowniczki naukowej¹⁰², czyli w przestrzeni zamkniętej, bez osób trzecich.

¹⁰¹ S. Einarsen, A. Skogstad, *Bullying at work: Epidemiological findings in public and private organizations*, „European journal of work and organizational psychology”, 1996, 5(2), s. 185-201.

¹⁰² $\chi^2 = 55,30$ $p < 0,01$.

Poczucie zagrożenia oraz negatywne konsekwencje

Poczucie bezpieczeństwa jest ważnym wymiarem funkcjonowania studentów i studentek na uczelni¹⁰³. Poczucie zagrożenia, nawet jeśli nie fizycznego, a jedynie psychicznego, może przełożyć się na uczęszczanie na zajęcia czy wyniki na studiach¹⁰⁴. Dlatego też w kolejnym kroku osoby badane odpowiadały na szereg pytań związanych z poczuciem zagrożenia w sytuacjach, które wymieniły jako najbardziej przykre. Analiza odpowiedzi na pytania pozwala pokazać, że nawet pozornie niewinne komentarze lub zachowania mogą wywoływać u różnych grup badanych, szczególnie narażonych na dyskryminację, bardziej negatywne konsekwencje oraz większe poczucie zagrożenia.

Kobiety w większym stopniu niż mężczyźni czuły się zagrożone w sytuacji, którą przywoływały jako najbardziej przykrą (55,5% vs 39,50%¹⁰⁵). Co więcej, osoby badane również czuły się bardziej zagrożone, jeśli sprawcą zachowania był/a nauczyciel lub nauczycielka akademicka (53% vs 49%¹⁰⁶).

Analiza wskaźnika negatywnych konsekwencji (suma odpowiedzi twierdzących na pytania dotyczące wpływu sytuacji na funkcjonowanie psychiczne osób badanych) **wskazuje, że kobiety doświadczają ich średnio więcej niż mężczyźni**¹⁰⁷. Co więcej, gdy przyjrzeć się bliżej konkretnym przesłankom, w sytuacji, gdy zachowanie miało charakter homofobiczny, średnia liczba negatywnych konsekwencji była dużo wyższa od reszty średniej negatywnych konsekwencji dla próby¹⁰⁸ osób, które doświadczyły molestowania od początku studiów. Podobnie, wyższa była średnia liczba negatywnych konsekwencji, gdy wskazywaną przez osoby badane przesłanką, ze względu na którą doszło do molestowania, była płęć¹⁰⁹. Wyniki pokazują, że **osoby doświadczające molestowania na uczelni i pochodzące z grup szczególnie narażonych na dyskryminację doświadczają większej liczby negatywnych konsekwencji**, a pozornie niewinne zachowania, takie jak komentarze czy wyśmiewanie, które może mieć miejsce na uczelni, wpływa bardziej negatywnie na osoby z grup mniejszościowych, niż innych¹¹⁰.

¹⁰³ D. Osher, K. P. Dwyer, S. R. Jimerson, J. A. Brown, *Developing safe, supportive, and effective schools: Facilitating student success to reduce school violence*, 2012.

¹⁰⁴ Badania nad znęcaniem się (bullying) w środowisku szkolnym pokazują dość jasno, że poczucie bezpieczeństwa jest jednym z kluczowych przyczyn wagarowania - B. Gastic, *School truancy and the disciplinary problems of bullying victims*, „Educational Review”, 2008, 60(4), s. 391-404.

¹⁰⁵ $\chi^2 = 51,25$ $p < 0,01$.

¹⁰⁶ $\chi^2 = 8,92$ $p < 0,03$.

¹⁰⁷ $t(1731) = 3,88$; $p < 0,001$.

¹⁰⁸ $t(79) = 3,15$; $p < 0,001$. Porównano średnią dla osób, zdaniem których molestowanie miało charakter homofobiczny do ogólnej liczby średnich konsekwencji wśród osób molestowanych od momentu rozpoczęcia studiów.

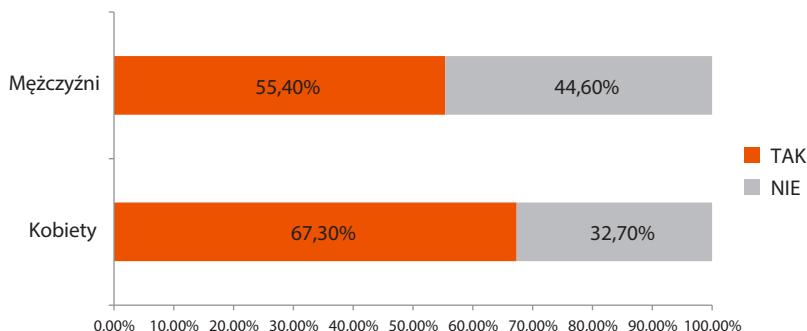
¹⁰⁹ $t(1731) = -2,17$; $p < 0,001$.

¹¹⁰ Por. C. R. Waldo, *Working in a majority context: A structural model of heterosexism as minority stress in the workplace*, „Journal of Counseling Psychology”, 1999, 46(2), s. 218.

Przekazywanie informacji o zdarzeniu

Większość osób badanych, które doświadczyły molestowania, opowiedziała komuś o danej sytuacji (63,70%). Najczęściej powiernikami byli znajomi ze studiów (76,3%) bądź ktoś spoza uczelni (36%). 13% osób badanych o nieprzyjemnej sytuacji opowiedziało innemu pracownikowi naukowemu/pracowniczce naukowej lub innemu pracownikowi/pracowniczce uczelni.

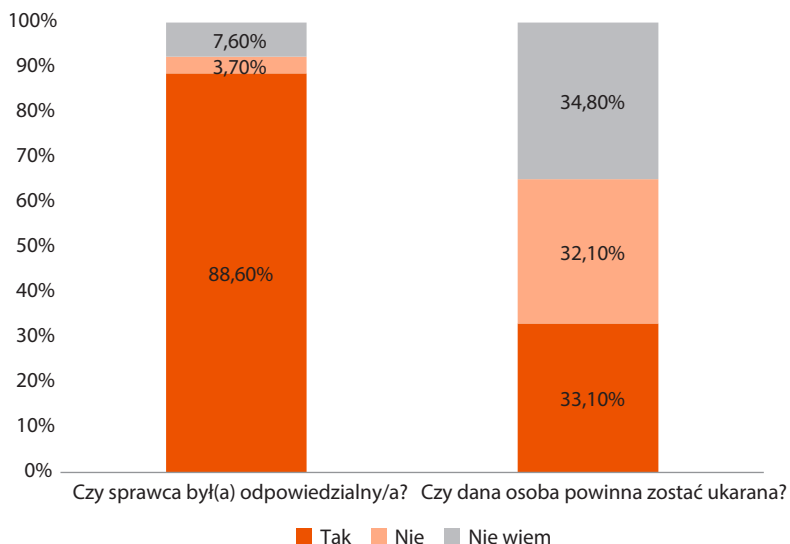
Wykres 4. Procent studentów i studentek, które opowiedziały/eli (bądź nie) komuś o nieprzyjemnym wydarzeniu.

Cztery najczęściej wymieniane powody, dla których osoby nie zdecydowały się na opowiedzenie nikomu o nękanii, były następujące:

- Chciałam/łem mieć spokój i zapomnieć o tym zdarzeniu (33,7%),
- To, co się wydarzyło, nie wydawało mi się wtedy aż tak złe, żebym musiał(a) komuś o tym mówić (32%),
- Nie sądziłem/am, by ktokolwiek mógł mi pomóc (20%),
- To zdarzyło się raz, „było minęło” (25%).

Święty spokój, było minęło i „nie wydawało mi się to aż takie złe” wydaje się strategią pomniejszania skutków przykrego wydarzenia. Osoby, które doświadczają różnych form molestowania na uczelni, wołają o nich zapomnieć i zminimalizować ich znaczenie. Co więcej, co czwarty spośród studentów i studentek, którzy zdecydowali się nikomu nic nie mówić, uważał, że nikt nie może mu pomóc, co może wskazywać na bezradność wobec zachowań, które, jak wskazano wyżej, mają znaczące negatywne konsekwencje.

O ile znakomita większość studentów i studentek uważa, że sprawca/sprawczyni był/a odpowiedzialny/a za sytuację, odpowiedź na pytanie o ukaranie sprawcy/sprawczyni nie jest już tak jednoznaczna. Tu bowiem tylko 1/3 studentów i studentek jednoznacznie deklarowała, że w ich przekonaniu sprawca/sprawczyni powinien/powinna być ukarany/a.

Wykres 5. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie o to, czy odpowiedzialność za molestowanie leży po stronie sprawcy/sprawczyni oraz o to, czy osoba ta powinna zostać ukarana (N = 1733).

Można zatem podejrzewać, że wydarzenia, które są nieprzyjemne (takie, jak komentarze na temat ubioru, utrudnianie wypowiadania się czy wyśmiewanie), w potocznym rozumieniu mogą wydawać się przede wszystkim oznaką braku kultury osobistej. W ogólnym przekonaniu, to sprawca/sprawczyni jest odpowiedzialny/a za to zdarzenie, jednak nie oczekuje się zastosowania wobec niego kary (niezależnie od typu zdarzenia), ale najprawdopodobniej jedynie zmiany jego/jej zachowania. Można jednak również interpretować te wyniki z innej strony, mianowicie jako przyzwolenie na molestowanie, szczególnie biorąc pod uwagę, że osoby, które były ofiarami tego typu zachowań i są członkami grup mniejszościowych bądź narażonych na dyskryminację, doświadczają również więcej ich negatywnych konsekwencji.

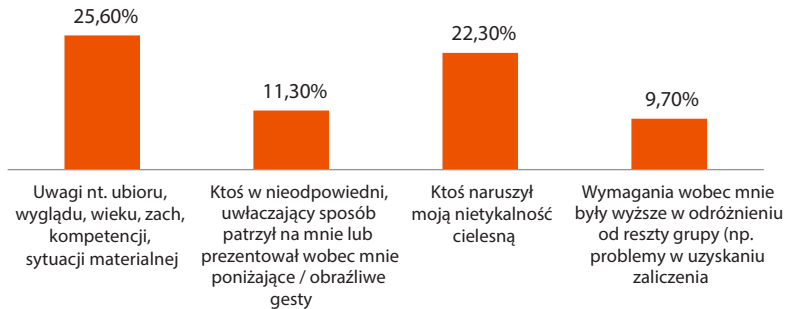
Molestowanie ze względu na płeć

Najczęściej przywoływaną przez osoby badane przesłanką, ze względu na którą doświadczali różnych form molestowania, była płeć. W związku z tym, że prawie dwie trzecie wszystkich studentów w Polsce to kobiety¹¹¹, dyskryminacja ze względu na tę przesłankę wydaje się szczególnie ważna. W rozdziale przeanalizowano szczegółowo

¹¹¹ Główny Urząd Statystyczny, *Szkoły wyższe i ich finanse w roku 2016*, Warszawa 2017, <http://stat.gov.pl/obszarytematyczne/edukacja/edukacja/szkoływyzszeiichfinansew2016r>, s. 57.

charakterystykę zachowań ze względu na płeć. Podane procenty odnoszą się tu do osób, które określiły, że płeć była przesłanką, ze względu na którą doświadczyły molestowania w okresie studiów, czyli 1/3 całej próby (N = 599). Z uwagi na to, że w badaniach okazało się, że mężczyźni stanowili jedynie 6,7% osób, które wskazały, że przesłanką, ze względu na którą doszło do molestowania, była płeć, przedstawione analizy dotyczą tylko kobiet (N = 559). Poniżej zaprezentowano cztery zachowania, które wskazywane były najczęściej jako molestowanie ze względu na płeć.

Wykres 6. Cztery najczęściej wymieniane przez studentki wydarzenia, które były związane z płcią (N = 559).

Studentki, które doświadczyły molestowania ze względu na swoją płeć, wskazywały średnio na 3 negatywne konsekwencje tego zachowania¹¹². Osoby, które doświadczyły nękania z innych powodów, wskazywały średnio mniej negatywnych konsekwencji¹¹³. Gdy przyjrzeć się bliżej rozkładowi średnich w odniesieniu do konkretnych zachowań, najwięcej negatywnych konsekwencji doświadczyły studentki, których nietykalność cielesna była naruszona. Więcej niż średnio negatywnych konsekwencji doświadczyły również studentki, wobec których stawiano wyższe wymagania z powodu ich płci. Mniej negatywnych konsekwencji doświadczyły studentki, wobec których kierowano nieprzyjemne uwagi na temat ubioru i wyglądu¹¹⁴. Najprawdopodobniej jest to związane z powszechnością tego typu zachowań w przestrzeni publicznej. W związku z tym, że kobiety są bezpośrednio narażone na tego typu uwagi¹¹⁵, można podejrzewać, że nie raportują szczególnych negatywnych konsekwencji.

¹¹² $M = 3,15$ $SD = 2,58$.

¹¹³ $M = 2,86$ $t(1731) = 2,17$ $p < 0,05$.

¹¹⁴ $F(12,792) = 4,15$ $p < 0,01$.

¹¹⁵ M. Grabowska, M. Rawłuszko, *Op. cit.*, s. 11-76.

Podsumowanie

Z analizy zebranych danych wynika że skala molestowania na uczelniach, szczególnie wśród kobiet, jest duża. Ponad 40% przebadanych studentów i studentek doświadczyło jakiegoś typu molestowania od momentu rozpoczęcia studiów, a co czwarta osoba doświadczyła go na terenie uczelni. Obraz polskich uczelni, który wyłania się po analizie odpowiedzi dotyczących nękania, odzwierciedla generalne tendencje w Polskim społeczeństwie¹¹⁶, pokazując, że to kobiety są bardziej niż mężczyźni narażone na molestowanie, w szczególności na molestowanie ze względu na płeć. To kobiety czują się mniej bezpiecznie, a także doświadczają więcej negatywnych konsekwencji, w szczególności jeśli naruszona była ich nietykalność osobista. Mężczyźni z kolei najczęściej nękanii są z powodu swojej orientacji seksualnej.

Sprawcami zachowań są w znakomitej większości mężczyźni. Na uczelniach technicznych, czyli tam, gdzie studentki stanowią mniejszość, więcej kobiet doświadcza różnie rozumianego molestowania. Wydaje się to być zgodne z modelem molestowania¹¹⁷, w którym jednym z czynników, które ułatwiają sprawcom tego typu zachowania, jest właśnie dysproporcja w liczbie kobiet i mężczyzn w organizacji.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578-589.

V. Molestowanie seksualne

Druga część badania poświęcona była zjawisku molestowania seksualnego studentów i studentek oraz doktorantów i doktorantek. Jednym z głównych celów badania było **określenie skali występowania zachowań związanych z molestowaniem seksualnym na polskich uczelniach, ze szczególnym uwzględnieniem tego, jak doświadczenia tego typu różnią się między kobietami i mężczyznami.**

Uczestnikom i uczestniczkom badania najpierw zadano pytania o doświadczenia molestowania seksualnego w przeciągu całego życia. Następnie osoby, które wskazały, że doświadczyły zachowań tego typu, były pytane o to, czy miały podobne przeżycia od momentu rozpoczęcia studiów. Na końcu tych uczestników i uczestniczki, którzy odpowiedzieli na poprzednie pytanie twierdząco, poproszono o wskazanie najbardziej przykrego wydarzenia z tych, których doświadczyły w trakcie studiów. Kolejne pytania – m.in. o charakterystykę sprawcy, miejsce, w którym doszło do zdarzenia czy subiektywne postrzeganie sytuacji – odnosiły się do tego jednego, wybranego wydarzenia.

Doświadczenia molestowania seksualnego

W pierwszej kolejności uczestników i uczestniczki badania pytano o to, czy w przeciągu całego życia doświadczyli zachowań o charakterze molestowania seksualnego. Osobom badanym zaprezentowano listę jedenastu sytuacji z prośbą o zaznaczenie wszystkich tych, które dotknęły ich osobiście, lub których były świadkami.

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Kobieta (n = 2573)	Mężczyzna (n = 1711)
Ktoś obnażył się przede mną, aby mi dokuczyć lub mnie przestraszyć.	10,70%	16,20%	2,30%
Ktoś dręczył mnie dzwoniąc, wysyłając smsy, e-maile lub listy, które były nieprzystojne lub zawierały pogróżki.	10,90%	15,60%	4,00%
Byłem(am) zaczepiany(a) poprzez gwizdanie, sprosne komentarze albo natarczywe przyglądanie się.	32,50%	51,70%	3,60%
Poczułem(am) się nieswojo dlatego, że ktoś komentował mój wygląd (ciało) lub życie prywatne, robił seksualne aluzje.	27,30%	40,40%	7,60%

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Kobieta (n = 2573)	Mężczyzna (n = 1711)
Ktoś zbliżył się do mnie bez wyraźnego powodu lub nachylił się nade mną w sposób, który odczułem(am) jako nachalny.	22,30%	33,30%	5,80%
Ktoś opowiedział mi sprośny dowcip lub rozmawiał ze mną w sposób, który uznałem(am) za formę presji seksualnej.	15,60%	23,10%	4,30%
Ktoś objął mnie lub usiłował pocałować wbrew woli.	16,80%	24,70%	4,80%
Ktoś szedł za mną, śledził mnie lub naprzykrzał się, co sprawiło, że się przestraszyłem(am).	10,10%	15,60%	1,70%
Ktoś dał mi jasno do zrozumienia, że jeśli nie zgodzę się na stosunek seksualny, to może to mieć w przyszłości negatywne konsekwencje dla mnie lub mojego rozwoju zawodowego.	1,80%	2,40%	0,90%
Ktoś pokazał mi materiały o treści pornograficznej.	6,10%	6,00%	6,30%
Doświadczyłem(am) innych form molestowania seksualnego.	6,20%	8,70%	2,30%
Nie doświadczyłem(am) żadnej z tych sytuacji.	50,40%	31,80%	78,20%

Tabela 3. Rozkład procentowy zachowań o charakterze molestowania seksualnego w przeciągu całego życia w stosunku do wszystkich przebadanych studentów i studentek (N = 4284) oraz w podziale na płeć. Pytanie wielokrotnego wyboru, procenty nie sumują się do 100.

Niemal połowa osób badanych wskazała, że w przeciągu całego życia przeżyła co najmniej jedną z wymienionych sytuacji. Wśród najczęściej wskazywanych wydarzeń znalazły się kolejno: zaczepianie poprzez gwizdanie, sprośne komentarze lub natarczywe przyglądanie się, komentarze na temat wyglądu (ciała) lub życia prywatnego lub

seksualne aluzje, w wyniku których osoby badane czuły się nieswojo oraz zbliżenie bez wyraźnego powodu lub nachylenie nad daną osobą, odczuwane jako nachalne.

Przyglądając się kwestii doświadczeń o charakterze molestowania seksualnego w podziale na płeć, można jednak zauważyć, że to kobiety istotnie częściej wskazywały, iż kiedykolwiek w życiu doświadczyły zachowań tego typu¹¹⁸. Wynik ten jest spójny z rezultatami wcześniejszych badań na ten temat, pokazującymi, że ofiarami molestowania seksualnego znacząco częściej są kobiety¹¹⁹. Ponadto na uwagę zasługuje również fakt, że doświadczenia o charakterze molestowania seksualnego zdają się być różne dla kobiet i mężczyzn. Przykładowo, podczas gdy najczęściej wskazywanym przez kobiety typem zachowań były zaczepki poprzez gwizdanie, sprośne komentarze lub natarczywe przyglądanie się, mężczyźni najczęściej deklarowali, że poczuli się nieswojo ze względu na to, że ktoś komentował ich wygląd lub robił seksualne aluzje. Jest to rezultat spójny z rezultatami wcześniejszych badań na ten temat¹²⁰.

Molestowanie seksualne w trakcie studiów

Kolejne pytanie odnosiło się do doświadczeń o charakterze molestowania seksualnego, które wydarzyły się od momentu rozpoczęcia przez daną osobę studiów. Pytanie to wyświetlało się tylko tym osobom, które wcześniej zadeklarowały, że miały przynajmniej jedno doświadczenie tego typu w przeciągu całego życia. Uczestników i uczestniczki badania proszono o to, by wskazali wszystkie te z wcześniej wymienionych zdarzeń, do których doszło od chwili, gdy zaczęli studia na danej uczelni.

Z całej próby osób badanych ($N = 4284$) **31,2% studentów i studentek zadeklarowało, że doświadczyło przynajmniej jednego zachowania o charakterze molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów**. Co ważne jednak, w przeważającej większości były to kobiety¹²¹. Z całej badanej próby **tylko nieco ponad 12% mężczyzn przyznało, że takie zdarzenie miało miejsce, podczas gdy wśród kobiet odsetek ten wyniósł niemal 44%**. Ponownie zatem rezultaty badania potwierdzają wyniki wcześniejszych dociekań na ten temat¹²².

Kiedy przyjrzano się częstości występowania konkretnych wydarzeń, tu również uważano, że wskaźnik ten był w dużej mierze związany z płcią studiujących osób.

¹¹⁸ $\chi^2 = 887,57$; $p < 0,001$.

¹¹⁹ C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ $\chi^2 = 484,63$; $p < 0,001$.

¹²² C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

Tabela 4. Rozkład procentowy zachowań o charakterze molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów w stosunku do wszystkich przebadanych studentów i studentek (N = 4284) oraz w podziale na płeć. Pytanie wielokrotnego wyboru, procenty nie sumują się do 100.

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Kobieta (n = 2573)	Mężczyzna (n = 1711)
Ktoś obnażył się przede mną, aby mi dokuczyć lub mnie przestraszyć.	3,1%	4,40%	1,10%
Ktoś dręczył mnie dzwoniąc, wysyłając smsy, e-maile lub listy, które były nieprzychylnie lub zawierały pogrożki.	4,3%	6,10%	1,50%
Byłem(am) zaczepiany(a) poprzez gwizdanie, sprośne komentarze albo natarczywe przyglądanie się.	15,4%	24,90%	1,10%
Poczułem(am) się nieswojo dlatego, że ktoś komentował mój wygląd (ciało) lub życie prywatne, robił seksualne aluzje.	13,9%	20,70%	3,80%
Ktoś zbliżył się do mnie bez wyraźnego powodu lub nachylił się nade mną w sposób, który odczułem(am) jako nachalny.	11,5%	16,90%	3,30%
Ktoś opowiedział mi sprośny dowcip lub rozmawiał ze mną w sposób, który uznałem(am) za formę presji seksualnej.	8,1%	11,70%	2,50%
Ktoś objął mnie lub usiłował pocałować wbrew woli.	7,8%	11,10%	2,90%
Ktoś szedł za mną, śledził mnie lub naprzykrzał się, co sprawiło, że się przestraszyłem(am).	4,5%	6,80%	0,90%
Ktoś dał mi jasno do zrozumienia, że jeśli nie zgodzę się na stosunek seksualny, to może to mieć w przyszłości negatywne konsekwencje dla mnie lub mojego rozwoju zawodowego.	0,8%	1%	0,50%

	Odsetek osób badanych (N = 4284)	Kobieta (n = 2573)	Mężczyzna (n = 1711)
Ktoś pokazał mi materiały o treści pornograficznej.	1,9%	1,90%	2,00%
Doświadczyłem(am) innych form molestowania seksualnego.	2,1%	2,80%	1,10%

To kobiety istotnie częściej niż mężczyźni deklarowały, że zdarzyło im się, iż od momentu rozpoczęcia studiów na danej uczelni ktoś się przed nimi obnażył po to, by im dokuczyć¹²³, były dręczone poprzez telefony, smsy lub maile¹²⁴, ktoś próbował je objąć lub pocałować wbrew ich woli¹²⁵. Podobnie rzecz miała się z opowiadaniem sprostych dowcipów lub rozmowami odbieranymi jako forma presji seksualnej¹²⁶, doświadczenia mi polegającymi na tym, że ktoś szedł za osobą badaną, śledził ją lub naprzykrzał się¹²⁷, a także z innymi formami molestowania seksualnego¹²⁸. Największą różnicę w częstotliwości występowania danych zachowań w zależności od płci ofiary zaobserwowano w przypadku zaczepki poprzez gwizdanie, sprośne komentarze, przyglądanie się¹²⁹, komentarzy dotyczących wyglądu lub aluzji seksualnych¹³⁰ i niechcianego nachylenia się/zbliżenia¹³¹.

Warto zaznaczyć przy tym, że wyniki badania dotyczące częstości występowania poszczególnych typów wydarzeń o charakterze molestowania seksualnego wśród kobiet są spójne z rezultatami uzyskanymi przez zespół prof. Janiny Czapskiej w 2012 roku. W opublikowanym przez badaczki raporcie również największą kategorią zdarzeń wskazanych przez respondentki były zaczepki poprzez gwizdanie lub natarczywe przyglądanie się i komentarze odnoszące się do ciała lub życia prywatnego¹³². Prawdopodobnie dzieje się tak dlatego, że tego rodzaju działania wymagają potencjalnie najmniej zaangażowania ze strony sprawców, a leżące po stronie sprawców potencjalne koszty, związane z takim zachowaniem, są względnie niewielkie. Teorią, która może potwierdzić te przypuszczenia, jest zaprezentowany przez Bjorkqvista oraz współpracowniczek i współpracowników model, mówiący o tym, że **prawdopodobieństwo wystąpienia**

¹²³ $\chi^2 = 37,65$; $p < 0,001$.

¹²⁴ $\chi^2 = 55,03$; $p < 0,001$.

¹²⁵ $\chi^2 = 94,79$; $p < 0,001$.

¹²⁶ $\chi^2 = 118,08$; $p < 0,001$.

¹²⁷ $\chi^2 = 85,80$; $p < 0,001$.

¹²⁸ $\chi^2 = 14,58$; $p < 0,001$.

¹²⁹ $\chi^2 = 445,817$ $p < 0,001$.

¹³⁰ $\chi^2 = 244,061$ $p < 0,001$.

¹³¹ $\chi^2 = 188,97$ $p < 0,001$.

¹³² J. Czapska i in., *Op. cit.*

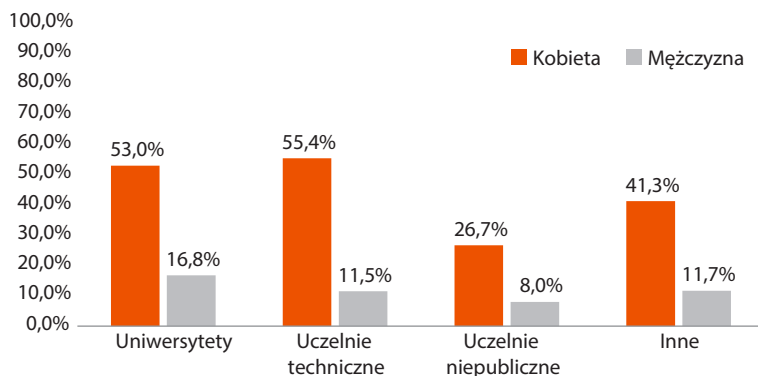
agresywnego zachowania jest wynikiem jego efektów dla ofiary oraz związanych z nim niebezpieczeństw dla sprawców. Zgodnie z tym modelem, ludzie popełniający agresywne akty szukają takich zachowań, które efektywnie skrzywdzą innych, a jednocześnie nie będą bardzo zagrażające dla nich samych¹³³.

Dwoma typami zachowań, które od momentu rozpoczęcia studiów przydarzały się równie często kobietom i mężczyznom, były kolejno: pokazywanie materiałów porno-graficznych oraz sugestie, że brak zgody na stosunek seksualny może mieć później negatywne konsekwencje (choć tu istotność statystyczna utrzymywała się na poziomie tendencji). Warto jednak zaznaczyć, że w przypadku pierwszego z dwóch zachowań zaledwie 2% wszystkich badanych mężczyzn i 1,8% wszystkich badanych kobiet wskazało, że w okresie studiowania doszło do takiej sytuacji, zaś w przypadku drugiego zachowania wskaźnik ten był jeszcze mniejszy (1% kobiet oraz 0,5% mężczyzn).

Molestowanie seksualne a typ uczelni

Ważnym zagadnieniem poruszonym w badaniu było również to, czy częstość występowania zachowań o charakterze molestowania seksualnego zależy od typu uczelni, na której studiują osoby pokrzywdzone.

Mając na uwadze fakt, że proporcja kobiet do mężczyzn studiujących na każdym z typów uczelni jest różna – przykładowo, na uczelniach technicznych generalnie studiuje więcej mężczyzn niż kobiet, zaś na uniwersytetach jest odwrotnie¹³⁴ – przeprowadzono osobne analizy dla kobiet i dla mężczyzn.

Wykres 7. Odsetek kobiet i mężczyzn na poszczególnych typach uczelni, którzy doświadczyli przynajmniej jednego typu molestowania seksualnego (N = 4284; n Kobiety = 2573, n Mężczyźni = 1711).

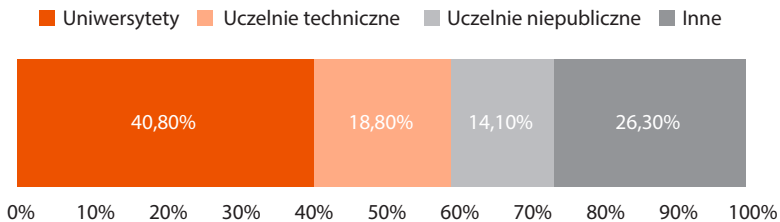
¹³³ K. Björkqvist, K. Österman, M. Hjelt-Bäck, *Aggression among university employees*, „Aggressive behavior”, 1994, 20(3), s. 173-184.

¹³⁴ Pokazują to dość wyraźnie statystyki absolwentów szkół wyższych prezentowane przez Główny Urząd Statystyczny: *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (dane wstępne)*, GUS: Warszawa 2018.

W grupie kobiet proporcja osób doświadczających do niedoświadczających molestowania seksualnego była najniższa na uczelniach niepublicznych, następnie na innych uczelniach wyższych, na końcu zaś właśnie na uniwersytetach i uczelniach technicznych. Różnica między dwoma ostatnimi typami nie była istotna statystycznie. Te wyniki sugerują, że to kobiety będące studentkami uczelni technicznych i uniwersytetów najczęściej wskazywały, że od chwili rozpoczęcia studiów doświadczyły co najmniej jednego zdarzenia o charakterze molestowania seksualnego¹³⁵ – w obu przypadkach była to ponad połowa kobiet badanych na uczelniach danego typu. W przypadku mężczyzn o jedynej istotnej różnicy możemy mówić, porównując mężczyzn studiujących na uniwersytetach do tych uczęszczających na uczelnie niepubliczne. Oznacza to, że studenci uniwersytetów istotnie częściej niż studenci uczelni niepublicznych deklarowali, że od momentu studiów zdarzyło im się być molestowanymi seksualnie¹³⁶. Poza tym nie zaobserwowano żadnych istotnych różnic. Należy jednak ponownie zwrócić uwagę na to, że odsetek mężczyzn doświadczających molestowania seksualnego na każdym z czterech typów uczelni był znacząco mniejszy niż odsetek kobiet deklarujących, że miały takie przeżycia. Przykładowo, tego typu doświadczenia miało ponad 50% studiujących na uniwersytetach kobiet oraz niecałe 17% mężczyzn.

Warto jednocześnie podkreślić, że zaprezentowane wyniki nie oznaczają, że na uczelniach niepublicznych molestowanie seksualne nie występuje. Wśród wszystkich osób badanych (tak kobiet, jak i mężczyzn), które wskazały, że od momentu rozpoczęcia studiów przeżyły chociaż jedną sytuację o charakterze molestowania seksualnego, trochę ponad 14% (188 osób) studiowało na uczelniach niepublicznych.

Wykres 8. Częstość występowania zachowań o charakterze molestowania seksualnego wśród wszystkich osób, które doświadczyły molestowania od momentu rozpoczęcia studiów w podziale na typ uczelni (N = 1337).

¹³⁵ $\chi^2 = 122,78$; $p < 0,001$. Różnice między kategoriami zostały policzone metodą Marascouliego.

¹³⁶ $\chi^2 = 14,23$; $p > 0,01$. Różnice między kategoriami zostały policzone metodą Marascouliego.

Najbardziej przykre doświadczenie o charakterze molestowania seksualnego

Zebrane w ramach badania dane pozwalają także na opisanie charakterystyki wydarzeń będących molestowaniem seksualnym, których ofiarami są studenci i studentki oraz doktoranci i doktorantki. Aby odpowiedzieć na pytania o to, kim są sprawcy/sprawczynie takich sytuacji, w jakich miejscach dochodzi do takich zdarzeń oraz jakie są konsekwencje molestowania seksualnego, poproszono osoby badane o wskazanie jednego, najbardziej przykrego wydarzenia z wcześniej zaprezentowanej listy tych sytuacji, które miały miejsce od momentu rozpoczęcia przez nie studiów na danej uczelni. Następnie zadano serię pytań osadzonych w kontekście przypomnianego wydarzenia, dotyczących jego charakterystyki oraz związanych z nim konsekwencji.

Z uwagi na to, że w próbie osób badanych ($N = 1\,325$) znalazło się tylko 202 mężczyzn, ze względów metodologicznych zdecydowano się nie uwzględniać ich odpowiedzi w prezentowanych analizach. Grupa ta bowiem była tak niewielka, szczególnie w porównaniu do 1 123 kobiet, że prowadzone obliczenia mogłyby być obciążone dużym błędem. Wysnuwanie wiążących wniosków na ich podstawie byłoby zatem nieuzasadnione. Ponadto, zgodnie z przywołanymi we wstępie wynikami badań, to głównie kobiety są ofiarami molestowania seksualnego¹³⁷. Przyglądanie się charakterystyce zachowań tego rodzaju wobec nich jest zatem szczególnie uprawnione. Warto jednak podkreślić, że mężczyźni także padają ofiarami molestowania seksualnego, a ich doświadczenia mogą być równie przykre i niosące ze sobą podobnie negatywne konsekwencje, co doświadczenia kobiet.

Sprawcy/sprawczynie

W pierwszej kolejności przyjrano się temu, kim są sprawcy/sprawczynie zachowań o charakterze molestowania seksualnego. Jak pokazują nasze analizy, gdy ofiarami molestowania seksualnego były kobiety, w niemal 96% przypadków do wydarzeń tego typu dochodziło za sprawą mężczyzn. Ten wynik jest spójny z wcześniejszymi wynikami badań poświęconych temu zagadnieniu¹³⁸.

Analizy ogólnej kategorii sprawców/sprawczyń wykazały, że najczęściej (60,7%) sprawcami/sprawczyniami były osoby spoza uczelni, w drugiej kolejności koledzy/kożanki ze studiów (22,7%), zaś w trzeciej kolejności ogólnie pracownicy naukowcy i pracowniczki naukowe (prawie 15,6%), w tym nauczyciele/nauczycielki i promotorzy/promotorki. Wyniki te potwierdzają rezultaty uzyskane w badaniach prowadzonych w 2012 roku, gdzie kolejność sprawców pod względem częstotliwości występowania była bardzo podobna¹³⁹.

¹³⁷ C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ J. Czapska i in., *Op. cit.*

Osobom badanym zadano także pytanie o to, kim konkretnie był sprawca/sprawczyni opisywanego przez nie zdarzenia. Co ważne, 162 uczestniczki badania (14,4%) zadeklarowały, że najbardziej przykre doświadczenie molestowania seksualnego spotkało je konkretnie ze strony nauczyciela/nauczycielki lub promotora/promotorki¹⁴⁰. Nauczyciele/nauczycielki oraz promotorzy/promotorki byli zatem trzecią, co do częstości, grupą sprawców – znaleźli się na tym miejscu po osobach obcych (50,3%) oraz osobach znajomych, z grupy przyjaciół (21,4%). Kiedy mowa o najczęściej wymienianych wydarzeniach, do których doszło za sprawą nauczyciela/nauczycielki lub promotora/promotorki, tu analizy pokazują, że były to kolejno: komentarze dotyczące wyglądu, ciała, życia prywatnego, w wyniku których uczestniczki badania czuły się nieswojo (28,2%, 46 osób); zbliżenia bez wyraźnego powodu lub nachylenie odczuwane jako nachalne (27%, 44 osoby); oraz sprośne dowcipy lub taki sposób rozmowy, które odbierany był przez badane jako forma presji seksualnej (18,4%, 30 osób).

Miejsce zdarzenia

Kolejna kwestia, której przyglądano się prowadząc analizy, odnosiła się do miejsca zdarzenia. W szczególności pytano badane o to, czy do najbardziej przykrej sytuacji doszło na terenie uczelni, czy też poza nią. Wyniki badania pokazują, że 27,6% przypadków wybranego zdarzenia o charakterze molestowania seksualnego (310 kobiet) miało miejsce w przestrzeni uczelnianej, z czego niemal 42% (130 kobiet) w sali, w której odbywają się zajęcia, zaś prawie 19% (59 kobiet) w windzie/na schodach/na korytarzu. Co ciekawe, jeśli do zdarzenia doszło w sali wykładowej, to sprawcą/sprawczynią zazwyczaj był/a pracownik naukowy lub pracowniczka naukowa (71,5%, 93 kobiety), zaś jeśli na uczelnianym korytarzu, wówczas kolega/koleżanka ze studiów (77,6%, 45 kobiet). Co ważne, analizy pokazują, że jeśli do molestowania seksualnego doszło w przestrzeni uczelnianej, to działo się to równie często na uniwersytetach, co na uczelniach technicznych, niepublicznych oraz innych. Ten wynik dobitnie wskazuje, że **molestowanie seksualne nie jest problemem jednego, wybranego typu uczelni**.

Konsekwencje

Jedno z najważniejszych postawionych pytań badawczych dotyczyło tego, jakie są konsekwencje molestowania seksualnego. Wyróżniono trzy typy konsekwencji – natychmiastowe, tzn. poczucie zagrożenia w danej sytuacji, długoterminowe, to jest mówiące o wpływie danej sytuacji na późniejsze funkcjonowanie uczestników badania oraz behawioralne, tzn. dotyczące tego, czy ofiary zdarzeń zdecydowały się zgłosić komuś zajęcie.

¹⁴⁰ W ankiecie zadawano pytanie ogólne o pracownika naukowego i szczegółowe o promotora.

Pierwszy typ konsekwencji dotyczył tego, jak ofiary zdarzenia o charakterze molestowania seksualnego czuły się w chwili całego zajścia. Wyniki badania pokazują, że 67% kobiet, które udzielały odpowiedzi na to pytanie (N = 1114), poczuło się w jakimś stopniu zagrożone w opisywanej sytuacji. Wskaźnik ten zmniejszał się nieco (do 61%), gdy do zdarzenia doszło na terenie uczelni (188 kobiet). Co ciekawe, poczucie zagrożenia nie było istotnie zależne od tego, kto był sprawcą/sprawczynią danego zdarzenia – niezależnie od tego, czy był to kolega lub była to koleżanka, pracownik naukowy/pracowniczka naukowa, czy osoba spoza uczelni, zawsze około 2/3 badanych kobiet deklaroowało, że w danej chwili czuło się w jakimś stopniu niebezpiecznie. To sugeruje, że takie sytuacje niosą ze sobą podobny ładunek emocjonalny i są postrzegane jako zagrażające niezależnie od tego, przez kogo są inicjowane. Tak duży odsetek osób, które, przypominając sobie zdarzenie, deklaruje, że poczuło się niebezpiecznie, jest zaś szczególnie niepokojący, gdy przywołamy wyniki badań pokazujące chociażby, że fakt wystąpienia symptomów stresu pourazowego związany jest nie tyle z samym traumatycznym doświadczeniem – niekoniecznie o charakterze molestowania seksualnego – ile z postrzeganiem tegoż jako niebezpieczne, zagrażające¹⁴¹. Percepcja tego, co się wydarzyło, ma bowiem duże znaczenie dla tego, jak ofiara później radzi sobie z konsekwencjami.

Druga kwestia dotyczyła bardziej długotrwałych konsekwencji zdarzenia. Ze względu na to, że następstw tego rodzaju sytuacji może być wiele, osobom badanym zaprezentowano listę konsekwencji¹⁴², z prośbą o zaznaczenie wszystkich tych, które, ich zdaniem, dotyczą ich samych.

Z uwagi na wyniki badań pokazujące, że ludzie mają tendencję do popełniania błędów w opisywaniu ciągu przyczynowo-skutkowego między konkretnymi zdarzeniami¹⁴³, analizując odpowiedzi na powyższe pytania, zdecydowano się stworzyć bardziej ogólny wskaźnik negatywnych konsekwencji, dodając do siebie wszystkie pozycje z listy z wyłączeniem stwierdzenia nr 2 („Stałem(am) się bardziej świadomy(a) dyskryminacji”) oraz nr 5 (Postanowiłem(am) zrobić coś przeciwko dyskryminacji (np. zostałem(am) wolontariuszem(ką) w organizacji pozarządowej)). Wyższy wynik na tej skali oznaczał, że, w przekonaniu osoby badanej, dana sytuacja miała więcej negatywnych następstw.

Przeprowadzone analizy wskazują, że w odczuciu ponad 75% uczestniczek badania, które doświadczyły molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów na

¹⁴¹ A. Rasmussen, B. Rosenfeld, K. Reeves, A. S. Keller, *The subjective experience of trauma and subsequent PTSD in a sample of undocumented immigrants*, „The Journal of nervous and mental disease”, 2007, 195(2), s. 137-143.

¹⁴² Por. Kwestionariusz zastosowany w badaniu, opublikowany na stronie internetowej RPO (www.rpo.gov.pl).

¹⁴³ S. Schachter, J. Singer, *Cognitive, social, and physiological determinants of emotional state*, „Psychological review”, 1962, 69(5), s. 379.

danej uczelni, sytuacja ta miała chociaż jeden typ negatywnych konsekwencji. Liczba ta zwiększała się do 87% wśród tych kobiet, które w chwili zajścia poczuły się w jakimś stopniu zagrożone. Co ważne zatem, odczuwane niebezpieczeństwo w momencie zdarzenia było istotnie związane z późniejszym wystąpieniem negatywnych następstw¹⁴⁴. Innymi słowy, u kobiet, które poczuły się zagrożone doświadczonym molestowaniem seksualnym, szansa wystąpienia negatywnych konsekwencji była znacznie większa.

Wskaźnik mówiący o wystąpieniu negatywnych konsekwencji był również nieco większy wśród tych kobiet, które doświadczyły molestowania seksualnego ze strony pracownika naukowego/pracowniczki naukowej (prawie 78%; 137 kobiety). Różnica między grupą kobiet, które spotkało nieprzyjemne zdarzenie zainicjowane przez pracownika naukowego/pracowniczkę naukową, a grupą kobiet, które zadeklarowały, że sprawcą sytuacji był ktoś inny, nie była jednak istotna statystycznie. Podobnie rzecz ma się z tymi kobietami, które zadeklarowały, że do zajścia doszło na terenie uczelni. Tu bowiem również ponad 75% osób wskazało na minimum jedną negatywną konsekwencję opisywanej sytuacji.

Przytoczone wyniki pokazują, że nawet takie pozornie błahe zdarzenia, jak zaczepka poprzez gwizdanie, czy niechciany komentarz na temat ubioru mogą prowadzić do występowania negatywnych konsekwencji. Liczba kobiet, które zadeklarowały, że ich zdaniem ich doświadczenia miały przynajmniej jedno negatywne następstwo, była niezwykle duża. Co ważne, tylko zdaniem niecałych 25% badanych kobiet sytuacja, do której doszło, mogła być nazwana molestowaniem seksualnym. Jest to szczególnie istotne w kontekście badań mówiących o tym, że nawet jeśli ofiary molestowania seksualnego nie identyfikują w taki sposób tego, co im się przydarzyło, to niezależnie od tego konsekwencje płynące ze zdarzenia są długoterminowe¹⁴⁵. Odwołując się do modelu Fitzgeralda oraz współpracowników i współpracowniczek warto przy tym pamiętać, że następstwa te mogą dotyczyć zarówno psychologicznego funkcjonowania molestowanych kobiet, jak i ich zdrowia fizycznego¹⁴⁶.

Należy także szczególnie podkreślić wynik mówiący o tym, że szansa wystąpienia negatywnych konsekwencji u osób, które postrzegają swoje doświadczenie jako zagrożające, była istotnie większa. Rezultat ten potwierdza wcześniejsze wyniki badań pokazujące, jak **ważny dla wystąpienia negatywnych następstw jest odbiór przeżywanej sytuacji**¹⁴⁷, który może mieć nawet większe znaczenie, niż jej aspekty obiektywne.

¹⁴⁴ $R = 0,34$, $p < 0,001$.

¹⁴⁵ V. J. Magley i in., *Op. cit.*, s. 390.

¹⁴⁶ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578.

¹⁴⁷ Np. A. Rasmussen, B. Rosenfeld, K. Reeves, A. S. Keller, *The subjective experience of trauma and subsequent PTSD in a sample of undocumented immigrants*, „The Journal of nervous and mental disease”, 2007, 195(2), s. 137-143.

Osoby badane były także zapytane o to, czy w ich mniemaniu to konkretne doświadczenie miało negatywny wpływ na ich studia. Ponownie zatem zaprezentowano uczestnikom listę konsekwencji, prosząc o zaznaczenie wszystkich tych, które ich dotyczą.

Podobnie jak w przypadku poprzedniego wskaźnika ogólnych negatywnych konsekwencji, i tutaj stworzono nową zmienną, dodając do siebie poszczególne stwierdzenia. Wyższy wynik na skali znów zatem oznaczał, że, w przekonaniu osoby badanej, dana sytuacja miała więcej negatywnych następstw dla przebiegu jej studiów.

Doświadczenie wybranego przykładu molestowania seksualnego miało bezpośredni wpływ na ich studia zdaniem 18% kobiet. Wskaźnik ten wzrastał do 31,3% wśród tych osób, które doświadczyły molestowania seksualnego na terenie uczelni. Innymi słowy, jeśli do molestowania doszło w przestrzeni uczelnianej, uczestniczki badania istotnie częściej deklarowały, że opisywana sytuacja miała negatywny wpływ na przebieg ich studiów¹⁴⁸. Podobnie rzecz miała się w przypadku osób, które poczuły się zagrożone w momencie całego zajęcia¹⁴⁹. Warto także zaznaczyć, że jeśli sprawcą sytuacji był pracownik naukowy/pracowniczka naukowa, 47,4% kobiet (83 osoby) mających takie doświadczenia wskazało, że zdarzenie miało co najmniej jedno negatywne następstwo dla toku ich studiów. Innymi słowy, te kobiety, u których sprawcą najbardziej przykrego zdarzenia o charakterze molestowania seksualnego był pracownik naukowy/pracowniczka naukowa, były również istotnie bardziej skłonne wskazywać, że miało to negatywny wpływ na ich studia¹⁵⁰. Ponownie zatem wyniki badania potwierdzają model Fitzgeralda oraz współpracowników i współpracowniczek, mówiący o tym, że ofiary molestowania seksualnego ogólnie mają niższy poziom satysfakcji z pracy, a także, że ich funkcjonowanie w strukturach organizacyjnych jest gorsze, a poziom wykonywanej pracy słabszy¹⁵¹. Chociaż badacz w swoim modelu opisuje molestowanie w pracy, jego teoria może być także zastosowana do kontekstu akademickiego.

Zgłaszanie

Ważnym aspektem sytuacji o charakterze molestowania seksualnego jest to, czy ofiary takich zdarzeń decydują się podzielić informacją o zajściu z kimś innym. Powiernikiem może być zarówno osoba bliska, która pomoże uporać się z ewentualnymi negatywnymi konsekwencjami doświadczenia, jak i taka osoba, która potencjalnie podejmie kroki w kierunku ukarania sprawcy. Z tego też względu istotną częścią badania była odpowiedź na pytanie o to, jak często ofiary molestowania seksualnego dzieliły się

¹⁴⁸ $r = 0.18$; $p < 0.001$.

¹⁴⁹ $r = 0.19$, $p < 0.001$.

¹⁵⁰ $r = 0.27$; $p < 0.001$.

¹⁵¹ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578.

z kimś informacją o zajściu, a także o to, kim byli powiernicy i jakie były skutki zgłoszenia takiego zdarzenia.

Wyniki analiz pokazują, że wśród badanych kobiet, **ogólnie 61,5% zdecydowało się powiedzieć komuś o zajściu. Wskaźnik ten spadał jednak do 55,8% w przypadku kobiet** (173 z 310 kobiet), **które doświadczyły opisywanego zdarzenia na terenie uczelni.** To oznacza, że kobiety, które opisywały sytuację o charakterze molestowania seksualnego, do której doszło w przestrzeni uczelnianej, były istotnie mniej skłonne informować o niej innych w porównaniu do tych, które mówiły o zdarzeniu poza uczelnią¹⁵².

Wśród najczęściej wymienianych powierników znaleźli się koledzy i koleżanki ze studiów (niemal 61%) oraz osoby spoza uczelni (69,4%). Warto zauważyć, że tylko 4,3% (30) kobiet odpowiadających na to pytanie zdecydowało się powiedzieć o zdarzeniu pracownikowi naukowemu lub pracowniczce naukowej¹⁵³, zaś wyłącznie 1,6% (11 kobiet) innemu pracownikowi/pracowniczce uczelni. Co ciekawe, osoby, które w danej sytuacji poczuły się w jakimś stopniu zagrożone, były mniej skłonne informować o zajściu innych¹⁵⁴. Ponadto, podzielenie się informacją o zdarzeniu było w nieznacznym, ale istotnym stopniu ujemnie związane z wystąpieniem niechcianych konsekwencji – tzn. te kobiety, które zgłosiły komuś całą sytuację, były nieco mniej skłonne deklarować, że miała ona negatywny wpływ na ich późniejsze funkcjonowanie¹⁵⁵.

Kobiety zapytane o to, dlaczego nie zdecydowały się powiedzieć nikomu o zajściu, najczęściej wskazywały takie powody, jak: *to, co się wydarzyło, nie wydawało mi się wtedy aż tak złe, żeby komuś o tym mówić* (40,2%); *chciałam mieć spokój i zapomnieć o tym zdarzeniu* (25,8%), a także *to zdarzyło się raz, „było, minęło”* (21,7%). Bardzo rzadko powodem niezgłaszania był strach przed daną osobą (25 osób, 5,8%), a także obawa przed narażeniem relacji ze sprawcą (25 osób, 5,7%). Co ważne jednak, nie znaleziono istotnych różnic w zgłaszaniu zajścia w zależności od tego, kto był sprawcą – kobiety były równie skłonne informować innych o zdarzeniu niezależnie od tego, czy było one spowodowane przez kolegę lub koleżankę, pracownika/pracownicę uczelni czy osobę spoza uczelni.

¹⁵² $\chi^2 = 6,63$; $p < 0,05$.

¹⁵³ 3 osoby poinformowały rektora lub prorektora, 4 dziekana lub prodziekana, 6 dyrektora instytutu/kierownika katedry, 18 wykładowcę, 11 osobę prowadzącą ćwiczenia, zaś 4 opiekuna roku. Pytanie wielokrotnego wyboru.

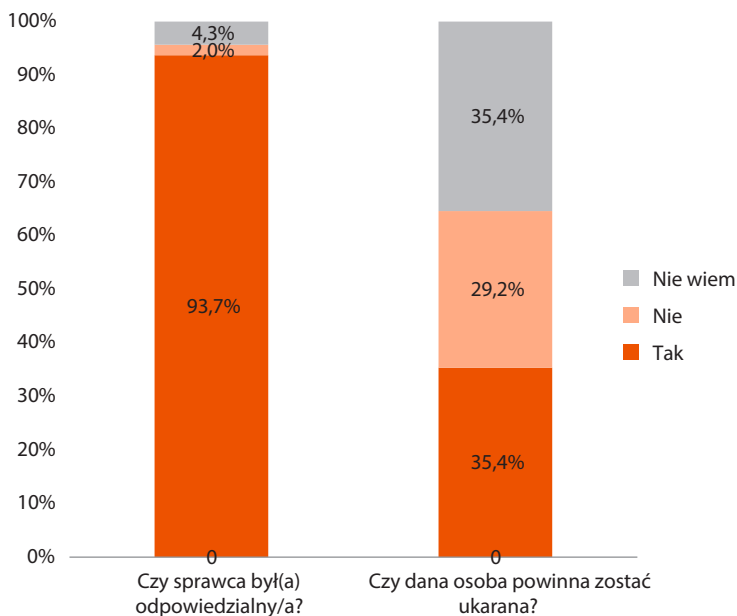
¹⁵⁴ $r = -0,13$; $p < 0,001$.

¹⁵⁵ $r = 0,10$; $p < 0,001$.

Odpowiedzialność

Osoby badane były również zapytane o to, jak postrzegają kwestię odpowiedzialności za daną sytuację oraz czy, ich zdaniem, sprawca/sprawczyni zdarzenia powinien zostać ukarany. Wyniki badania pokazują, że jakkolwiek w przypadku odpowiedzialności kobiety-ofiary molestowania seksualnego w zasadzie nie mają wątpliwości co do tego, kto ją ponosi, tak kiedy mowa o karze, tu sprawa nie jest tak jednoznaczna. To pokazuje, że **choć zdecydowana większość ofiar molestowania uznaje, że to sprawca/sprawczyni zdarzenia jest jemu winny** – co jest spójne z wynikami badań mówiących, że kobiety generalnie są bardziej skłonne winić za molestowanie seksualne jego sprawcę, mężczyznę¹⁵⁶ – tak **tylko nieco ponad 1/3 z nich jest zdania, że powinna spotkać go za to kara**.

Wykres 9. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie o to, czy odpowiedzialność za zdarzenie molestowania seksualnego leży po stronie sprawcy/sprawczyni oraz o to, czy osoba ta powinna zostać ukarana (N = 1123).

¹⁵⁶ S. Kenig, J. Ryan, *Sex differences in levels of tolerance and attribution of blame for sexual harassment on a university campus*, „Sex roles”, 1986, 15(9-10), s. 535-549.

Podsumowanie

Wyniki badania pokazują, że wśród osób biorących w nim udział to przede wszystkim kobiety są ofiarami molestowania seksualnego. Wynik ten nie zaskakuje, jest bowiem spójny z literaturą poświęconą temu zagadnieniu¹⁵⁷. Jednocześnie, w przeważającej większości przypadków sprawcami tego typu sytuacji są mężczyźni, co również potwierdza wyniki wcześniejszych dociekań na ten temat¹⁵⁸. Do molestowania seksualnego najczęściej dochodzi za sprawą osób obcych. Jeśli jednak sprawcą jest osoba znana, to najczęściej kolega lub koleżanka z uczelni, zaś w drugiej kolejności nauczyciel/nauczycielka lub promotor/promotorka. Wydaje się też, że chociaż problem molestowania seksualnego w największej mierze dotyczy studentów i studentek uniwersytetów i uczelni technicznych, nie oznacza to, że nie występuje on na innych typach uczelni. Co ważne, w odczuciu prawie 2/3 badanych opisywana sytuacja miała późniejsze negatywne następstwa dla ich funkcjonowania. Potwierdza to wcześniej wysnuwane przez badaczy i badaczki wnioski sugerujące, że doświadczenia molestowania seksualnego mogą mieć negatywny wpływ na funkcjonowanie psychiczne i fizyczne ofiar¹⁵⁹. Wyniki analiz sugerują jednocześnie, że te osoby, które podzieliły się informacją o przeżyciu z kimś innym, były również mniej skłonne deklarować, że miało ono negatywny wpływ na ich późniejsze funkcjonowanie. To wskazuje, jak ważna jest rola wsparcia społecznego w uporaniu się z negatywnymi następstwami zdarzeń tego rodzaju. Co ciekawe, niektórzy badacze sugerują, że mówienie o własnych doświadczeniach jest najbardziej terapeutycznym działaniem, jakie osoby pokrzywdzone np. przestępstwami seksualnymi mogą podjąć, by poradzić sobie z ich następstwami¹⁶⁰. Jest to także spójne z badaniami z dziedziny psychologii organizacyjnej, pokazującymi, że wsparcie społeczne jest jednym z najważniejszych buforów pomagających w poradzeniu sobie ze stresem w danej organizacji¹⁶¹.

Chociaż ponad 60% kobiet zdecydowało się powiedzieć o zajściu komuś innemu, rzadko kiedy powiernikiem była osoba na uczelni – nawet wtedy, gdy do zdarzenia doszło w przestrzeni uczelnianej. Ten rezultat pokazuje, że ofiary molestowania seksualnego mogą nie mieć poczucia, że poinformowanie o przeżyciach osoby, które potencjalnie może sprawić, że sprawca/sprawczyni poniesie odpowiedzialność za swój czyn, odniesie jakiegokolwiek skutku.

¹⁵⁷ C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578.

¹⁶⁰ R. C. Davis, L. N. Friedman, *The emotional aftermath of crime and violence*, „Trauma and its wake: The study and treatment of post-traumatic stress disorder”, 1985, nr 1, s. 90-112.

¹⁶¹ C. Viswesvaran, J. I. Sanchez, J. Fisher, *The role of social support in the process of work stress: A meta-analysis*, „Journal of vocational behavior”, 1999, 54(2), s. 314-334.

Co również istotne, wydaje się, że w przypadku molestowania seksualnego panuje duży konsensus co do tego, kto ponosi odpowiedzialność za zdarzenie – ponad 90% kobiet twierdziło, że leży ona po stronie sprawców. Jednocześnie zaś nie ma zgody co do tego, czy sprawcy powinni zostać ukarani.

VI. Przemoc seksualna

Trzecia część badania poświęcona była zjawisku przemocy seksualnej, doświadczanej przez studentów i studentki oraz doktorantów i doktorantki. Jednym z głównych celów badania było określenie skali występowania przemocy seksualnej na uczelniach, ze szczególnym uwzględnieniem tego, jak doświadczenia tego typu różnią się między kobietami i mężczyznami.

Struktura tej części badania była podobna do dwóch poprzednich, poświęconych molestowaniu i molestowaniu seksualnemu. Uczestnikom i uczestniczkom badania najpierw zadano pytania o doświadczenia przemocy seksualnej w przeciągu całego życia. Następnie osoby, które wskazały, że przeżyły taką sytuację, były pytane o to, czy miały podobne doświadczenia od momentu rozpoczęcia studiów. Na końcu tych uczestników i uczestniczek, którzy odpowiedzieli na poprzednie pytanie twierdząco, poproszono o wskazanie najbardziej przykrego wydarzenia z tych, których doświadczyli w trakcie studiowania. Kolejne pytania – m.in. o charakterystykę sprawcy, miejsce, w którym doszło do zdarzenia czy subiektywne postrzeganie sytuacji – odnosiły się do tego jednego, wybranego wydarzenia.

Doświadczenia przemocy seksualnej

Uczestnikom i uczestniczkom badania najpierw zadano pytania o to, jak często w przeciągu całego życia doświadczali niechcianego aktu seksualnego. Następnie, badanych poproszono o określenie, jak często zdarzyło im się doświadczać aktu seksualnego, do którego byli przymuszeni groźbami lub przemocą fizyczną. W dalszej kolejności uczestnikom i uczestniczkom badania zaprezentowano listę pięciu sytuacji, z prośbą o wskazanie wszystkich tych, których doświadczyli w przeciągu całego życia.

Tabela 5. Lista zachowań o charakterze przemocy seksualnej, prezentowanych osobom badanym wraz z rozkładem procentowym częstości wydarzeń dla całej grupy badanych oraz w podziale na płeć. W nawiasach podane są liczby bezwzględne osób, które wskazały poszczególne sytuacje (N = 4284).

	Grupa osób badanych (N = 4284)	Kobiety (N = 2573)	Mężczyźni (N = 1711)
Ktoś zmusił mnie do stosunku seksualnego i przy pomocy penisa albo czegoś innego dokonał penetracji wbrew mojej woli.	3% (128)	4,50% (115)	0,80% (14)
Ktoś usiłował wbrew mojej woli dokonać penetracji przy pomocy penisa albo czegoś innego, jednak do tego nie doszło.	3,20% (135)	4,80% (123)	0,70% (12)
Ktoś zmusił mnie do intymnego dotykania, pieszczot, pettingu lub podobnego zachowania.	6,50% (279)	9,50% (243)	2,10% (35)
Ktoś zmusił mnie do oglądania zdjęć lub filmów o treściach pornograficznych, a następnie zmusił mnie do odgrywania przedstawionych tam aktów seksualnych.	0,80% (34)	0,80% (21)	0,70% (13)
Zostałem(am) zmuszony(a) do aktu seksualnego w innej formie.	2,80% (121)	3,60% (92)	1,70% (28)

Nieco ponad jedna na dziesięć osób badanych zadeklarowała, że w przeciągu całego życia zdarzyła jej się przynajmniej jedna z wymienionych sytuacji (11,2%). Wskaźnik ten wzrastał do 16% w przypadku kobiet i spadał do 4% w przypadku mężczyzn. W przeważającej większości ofiarami przemocy seksualnej były zatem kobiety¹⁶². Stanowiły one 85,6% wszystkich 489 osób, które w całym swoim życiu doświadczyły przemocy seksualnej. Rezultat ten potwierdza zatem wyniki wcześniejszych badań na temat przemocy seksualnej, pokazujących, że to kobiety zdecydowanie częściej są ich ofiarami¹⁶³.

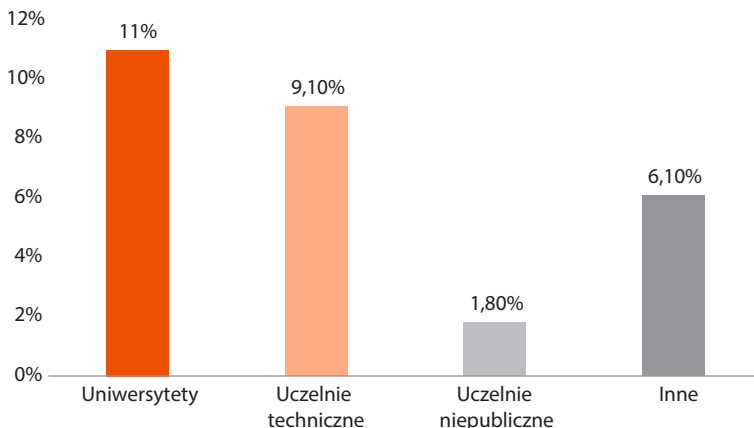
¹⁶² $\chi^2 = 145,47$; $p < 0,001$.

¹⁶³ C. R. Waldo, J. L. Berdahl, L. F. Fitzgerald, *Are men sexually harassed? If so, by whom?*, „Law and Human Behavior”, 1998, 22(1), s. 59-79.

Następnie osoby uczestniczące w badaniu były proszone o wskazanie, które z wymienionych sytuacji miały miejsce od momentu rozpoczęcia przez nie studiów na danej uczelni. Wśród wszystkich osób badanych, co dwudziesta (5,2%) zadeklarowała, że co najmniej do jednego z opisanych zdarzeń doszło od chwili rozpoczęcia przez nie studiów. W przypadku samych kobiet wskaźnik ten wyniósł 7,2%, zaś w przypadku mężczyzn 2%. Ponownie zatem wyniki pokazały, że ofiarami przemocy seksualnej od początku studiów były w przeważającej mierze kobiety¹⁶⁴ – stanowiły one bowiem 84% wszystkich tych, którzy mieli takie doświadczenia. To zatem oznacza, że 186 uczestniczek badania oraz 35 uczestników badania doświadczyło przemocy seksualnej od chwili rozpoczęcia studiów.

Analizując doświadczenia przemocy seksualnej od momentu rozpoczęcia studiów przyjrano się także temu, na jakich typach uczelni studiuje ich ofiary. Ze względu na wyniki pokazujące, że to kobiety częściej doświadczają przemocy seksualnej, w obliczeniach skupiono się na tej grupie. Wyniki pokazały, że ofiarami takich wydarzeń najczęściej były studentki uniwersytetów oraz, porównywalnie, uczelni technicznych, zaś najrzadziej uczelni niepublicznych¹⁶⁵. Przeprowadzenie podobnych analiz oddzielnie w odniesieniu do mężczyzn w tym wypadku jest nieuzasadnione, ponieważ ich liczba jest bardzo niewielka.

Wykres 10. Odsetek kobiet studiujących na danym typie uczelni, które od momentu rozpoczęcia studiów doświadczyły przemocy seksualnej (N = 4284).

¹⁶⁴ $\chi^2 = 56,43$; $p < 0,001$.

¹⁶⁵ $\chi^2 = 59,91$; $p < 0,001$.

Najbardziej przykre wydarzenie o charakterze przemocy seksualnej

Istotnym aspektem badania była odpowiedź na pytanie o to, jaka jest charakterystyka przemocy seksualnej, której ofiarami są studenci i studentki oraz doktoranci i doktorantki – czy do zdarzeń tego typu dochodzi na terenie uczelni, czy wśród sprawców/sprawczyń znajdują się pracownicy/pracowniczki ośrodków akademickich, w jakim stopniu sytuacje tego typu prowadzą do negatywnych konsekwencji oraz czy są one raportowane, a, jeśli nie, to z jakiego powodu. Aby odpowiedzieć na te pytania, osoby badane były poproszone o wskazanie jednego, najbardziej przykrego wydarzenia z wcześniej zaprezentowanej listy tych sytuacji, które miały miejsce od momentu rozpoczęcia przez nie studiów na danej uczelni. Następnie zadano im serię pytań osadzonych w kontekście przypomnianego wydarzenia, dotyczących jego charakterystyki oraz związanych z nim konsekwencji.

Ponownie, ze względu na to, że w próbie osób badanych ($n = 213$) znalazło się tylko 32 mężczyzn, zdecydowano się nie uwzględniać ich odpowiedzi w prezentowanych analizach. Grupa ta bowiem znów była tak niewielka, że prowadzone obliczenia mogłyby być obciążone dużym błędem. Wysnuwanie wiążących wniosków na ich podstawie byłoby zatem niepoprawne. Warto przy tym zaznaczyć, że zabieg ten jest o tyle uzasadniony, iż wyniki wcześniej prowadzonych badań pokazują, że ofiarami przemocy seksualnej w zdecydowanej większości są kobiety¹⁶⁶.

Charakterystyka przemocy seksualnej

Odnosząc się do próby 181 kobiet, które doświadczyły przemocy seksualnej, w pierwszej kolejności przyjrano się temu, kim byli sprawcy/sprawczynie przemocy seksualnej. Wyniki badania pokazują, że tylko w trzech przypadkach (niecałe 2%) sprawcami przemocy seksualnej były kobiety. 19 kobiet zadeklarowało przy tym, że do sytuacji doszło za sprawą osoby pracującej na uczelni, zaś 48 kobiet wskazało, że za sprawą kolegi lub koleżanki ze studiów. W 50% przypadków sprawcą/sprawczynią zdarzenia była osoba, z którą uczestniczka badania była na randce. W kontekście badań poświęconych zagadnieniu przemocy seksualnej ów rezultat nie zaskakuje¹⁶⁷. Wiele z nich pokazuje bowiem, że im bardziej zaznajomiona ze sprawcą jest ofiara przemocy, tym bardziej jest pasywna i mniej skłonna używać siły fizycznej we własnej obronie¹⁶⁸. Wcześniejsze opracowania sugerują także, że w sytuacji, w której między kobietą i mężczyzną istnieje intymny związek, mężczyźni są bardziej skłonni czuć się „uprawnieni” do re-

¹⁶⁶ C. R. Waldo i in., *Op. cit.*, s. 59-79.

¹⁶⁷ A. Abbey, L. T. Ross, D. McDuffie, P. McAuslan, *Alcohol and dating risk factors for sexual assault among college women*, „Psychology of women quarterly”, 1996, t. 20 nr 1, s. 147-169.

¹⁶⁸ P. B. Bart, *A study of women who both were raped and avoided rape*, „Journal of Social Issues”, 1981, t. 37 nr 4, s. 123-137.

lacji o naturze seksualnej¹⁶⁹. Jednocześnie zaś, zważywszy na wyniki badań pokazujące, że osoby doświadczające niechcianego aktu seksualnego pod czas randki (*date-rape*) często nie nadają mu miana gwałtu¹⁷⁰, ów rezultat jest niepokojący. Brak identyfikacji może bowiem przekładać się na brak chęci zgłoszenia zdarzenia na Policję.

Warto podkreślić też, że 13 kobiet spośród 181 doświadczyło przemocy seksualnej na terenie uczelni. Co ważne, 83% kobiet zadeklarowało, że przynajmniej w pewnym stopniu poczuło się zagrożone w opisywanej sytuacji. Szczególnie należy zwrócić uwagę na to, że 91,4% kobiet (166 kobiet), które doświadczyły przemocy seksualnej od momentu rozpoczęcia studiów, zadeklarowało, że w ich przekonaniu miało to przynajmniej jedno negatywne następstwo dla ich dalszego funkcjonowania. Prawie połowa (48,8%, 88 kobiet) wskazała też, że zdarzenie miało negatywne konsekwencje dla późniejszego przebiegu ich studiów¹⁷¹. Wyniki te są dość spójne z wcześniejszymi rezultatami badań na temat konsekwencji przemocy seksualnej, pokazującymi, że studentki będące ofiarami zdarzeń tego rodzaju nie tylko osiągają gorsze wyniki w nauce¹⁷², ale także, że znacząco częściej niż ofiary innych przestępstw doświadczają takich następstw, jak depresja, problemy z odżywianiem oraz podwyższony poziom lęku¹⁷³.

Mimo, że nieco ponad 50% kobiet zdecydowało się powiedzieć komuś o całym zajściu (93 osoby), tylko 6 z nich zgłosiło zdarzenie na Policję. W większości (73 osoby) badane dzieliły się opowieścią o doświadczeniu z kimś spoza uczelni. Zapytane o powód, dla którego nie zgłosiły przemocy Policji, kobiety najczęściej wymieniały: obawę przed brakiem wystarczającej liczby dowodów (66 osób), to, że nie chciały, by dana osoba była aresztowana lub skazana (61 osób) oraz strach, że Policja nie potraktuje jej poważnie (44 osoby).

Co warto uwagi, podobnie jak w przypadku molestowania seksualnego, wśród ofiar przemocy seksualnej panuje względny konsensus co do tego, że odpowiedzialność za zdarzenie leży po stronie sprawcy/sprawczyni. Jednocześnie jednak tylko 41% badanych kobiet, które doświadczyły przemocy seksualnej uznało, że osoba ta powinna zostać ukarana. Może to świadczyć o tym, że ofiary przemocy seksualnej nie wiedzą, że zdarzenie, którego doświadczyły, jest przestępstwem.

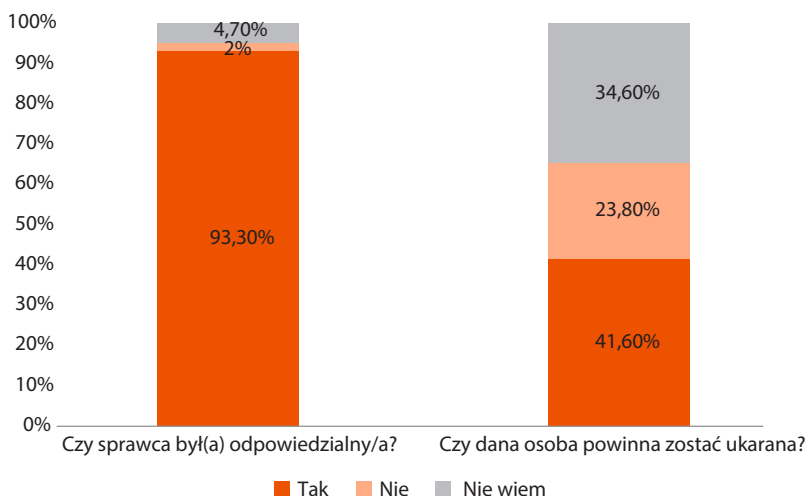
¹⁶⁹ M. P. Koss, T. E. Dinero, C. A. Seibel, S. L. Cox, *Stranger and acquaintance rape: Are there differences in the victim's experience?*, „Psychology of women quarterly”, 1988, t. 12, nr 1, s.1-24.

¹⁷⁰ C. S. Mills, B. J. Granoff, *Date and acquaintance rape among a sample of college students*, „Social Work”, 1992, t. 37, nr 6, s. 504-509.

¹⁷¹ Lista konsekwencji negatywnych oraz konsekwencji dla przebiegu studiów była taka sama, co w przypadku molestowania i molestowania seksualnego. Wskaźnik negatywnych następstw był także obliczony w ten sam sposób.

¹⁷² C. E. Jordan, J. L. Combs, G. T. Smith, *An exploration of sexual victimization and academic performance among college women*, „Trauma, Violence, & Abuse”, 2014, t. 15 nr 3, s. 191-200.

¹⁷³ C. Faravelli, A. Guigni, S. Salvatori, V. Ricci, *Psychopathology after rape*, „American Journal of Psychiatry”, 2004, nr 161, s. 1483-1485.

Wykres 11. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie o to, czy odpowiedzialność za przemoc seksualną leży po stronie sprawcy/sprawczyni oraz o to, czy osoba ta powinna zostać ukarana (N = 181).

Co ważne, analizy pokazały, że kwestia karalności nie była związana ani ze specyficznym sprawcą/sprawczynią, ani z konkretnym typem wydarzenia. Przykładowo zatem kobiety, które doświadczyły gwałtu polegającego na penetracji wbrew woli¹⁷⁴, nie były bardziej skłonne twierdzić, że ich oprawca powinien być ukarany w porównaniu do kobiet, które opisywały inny typ sytuacji. Wydaje się, że to zjawisko po części można wyjaśnić mechanizmem przypisywania współodpowiedzialności za zdarzenie samemu sobie. Analizy pokazały bowiem, że wśród tych kobiet, które uznały, że były współodpowiedzialne za sytuację (54), tylko 13% zadeklarowało także, że ich zdaniem sprawca/sprawczyni powinien/powinna być ukarany/a, zaś ponad połowa (53,5%) była odmiennej opinii. Liczebności te są jednak na tyle małe, że trudno wysnuwać na ich podstawie wiążące wnioski. Alternatywne wytłumaczenie może być związane z faktem, że karanie sprawcy/sprawczyni automatycznie związane jest ze zgłaszaniem wydarzenia przez ofiarę. Badania prowadzone na całym świecie pokazują, że poziom niezgłaszania przestępstw seksualnych jest szczególnie wysoki i związany jest z takimi czynnikami, jak obawy przed stygmatyzacją, ponowną traumatyzacją, ponowną konfrontacją ze sprawcą/sprawczynią i wieloma innymi¹⁷⁵.

¹⁷⁴ Zdarzenie pierwsze na liście w Tabeli 5.

¹⁷⁵ S. C. Taylor, L. Gassner, *Stemming the flow: challenges for policing adult sexual assault with regard to attrition rates and under-reporting of sexual offences*, „Police Practice and Research: An International Journal”, 2010, 11(3), s. 240-255.

Podsumowanie

W badanej próbie co dziesiąty student lub studentka uniwersytetu doświadczył lub doświadczyła przemocy seksualnej w życiu. Wyniki badania jednoznacznie wskazują jednak, że wśród studentek i studentów oraz doktorantów i doktorantek polskich uczelni wyższych osobami pokrzywdzonymi przemocą seksualną zdecydowanie częściej są kobiety, zaś sprawcami zająć tego typu mężczyźni. Zważywszy na wyniki innych badań poświęconych temu zagadnieniu przywołane rezultaty nie zaskakują, a raczej potwierdzają to, co już wiadomo na temat zjawiska przemocy seksualnej¹⁷⁶. Co ważne, aż 13 z opisywanych przypadków miało przy tym miejsce na terenie uczelni, a w 19 sprawcą była osoba zatrudniona na uczelni. Zdaniem zdecydowanej większości kobiet zdarzenie to miało co najmniej jedną negatywną konsekwencję dla ich życia, zaś prawie połowa uznała, że sytuacja wpłynęła negatywnie na tok ich studiów. Co istotne, chociaż połowa kobiet zdecydowała się podzielić informacją o zajściu z kimś innym, tylko 6 z nich zdecydowało się zgłosić zdarzenie na Policję. Jednym z najważniejszych powodów niezgłaszania zajścia na Policję była zaś niechęć przed skrzywdzeniem sprawcy/sprawczyni. Rezultat ten jest spójny szczególnie z wynikami badań pokazującymi, że gdy sprawcą/sprawczynią przemocy seksualnej jest osoba znajoma, ofiary konkretnej sytuacji są mniej skłonne zgłaszać zajście na Policję w obawie przed tym, że ich oprawca otrzyma zbyt surowy wyrok¹⁷⁷. Mimo, że ponad 90% kobiet było zdania, że za zdarzenie odpowiedzialny jest jego sprawca/sprawczyni, tylko 40% z nich kategorycznie twierdziło, że powinien on/ona zostać ukarany/a. To sugeruje, że wśród ofiar przemocy seksualnej nie ma pełnego konsensusu co do tego, jakie konsekwencje powinien ponieść sprawca zachowania tego typu.

¹⁷⁶ C. R. Waldo i in., *Op. cit.*, s. 59-79.

¹⁷⁷ S. S. Fox, D. J. Scherl, *Crisis intervention with victims of rape*, „Social Work”, 1972, 17(1), s. 37-42.

VII. Poczucie bezpieczeństwa

Badania pokazują, że doświadczenia molestowania, molestowania seksualnego i przemocy wpływają negatywnie na funkcjonowanie ofiar w przestrzeni tej organizacji, w której aktualnie pracują lub studiują¹⁷⁸. Z tego względu jednym z najważniejszych pytań postawionych w niniejszym raporcie było to, jak doświadczenie molestowania, molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej od momentu rozpoczęcia studiów związane jest z ogólnie rozumianym poczuciem bezpieczeństwa na terenie uczelni.

Analizując wpływ molestowania, molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej na poczucie bezpieczeństwa na uczelni, porównano ze sobą osoby, które od momentu rozpoczęcia studiów doświadczyły jednego z trzech typów wydarzeń do tych, których nie dotyczyła żadna z wymienionych sytuacji. Tym sposobem możliwe było określenie, w jakim stopniu negatywne przeżycia odbiły się na życiu uczelnianym studentek i studentów polskich uczelni.

Na początku badania uczestnikom i uczestniczkom zaprezentowana została lista siedmiu przestrzeni na terenie uczelni¹⁷⁹ poprzedzona prośbą o określenie, na ile w każdej z nich dana osoba czuje się bezpiecznie, przy użyciu skali od 1 – bezpiecznie, do 4 – niebezpiecznie. Odpowiedzi na każde z pytań uśredniono, tworząc wskaźnik uogólnionego poczucia bezpieczeństwa na uczelni.

Analiza ogólnego poczucia bezpieczeństwa na uczelni wskazuje, że mężczyźni czują się w przestrzeni uczelnianej zdecydowanie bezpieczniej niż kobiety¹⁸⁰. Dotyczy to każdego z typów uczelni – uniwersytetów¹⁸¹, uczelni technicznych¹⁸², a także, choć w nieco mniejszym stopniu, uczelni niepublicznych¹⁸³ i innych¹⁸⁴. Co ważne, wydaje się, że zarówno studenci, jak i studentki uniwersytetów mają najwyższe poczucie bezpieczeństwa na swojej uczelni – chociaż różnica pomiędzy uczelniami okazała się nie być istotna statystycznie.

¹⁷⁸ C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

¹⁷⁹ Por. Kwestionariusz zastosowany w badaniu, opublikowany na stronie internetowej RPO (www.rpo.gov.pl).

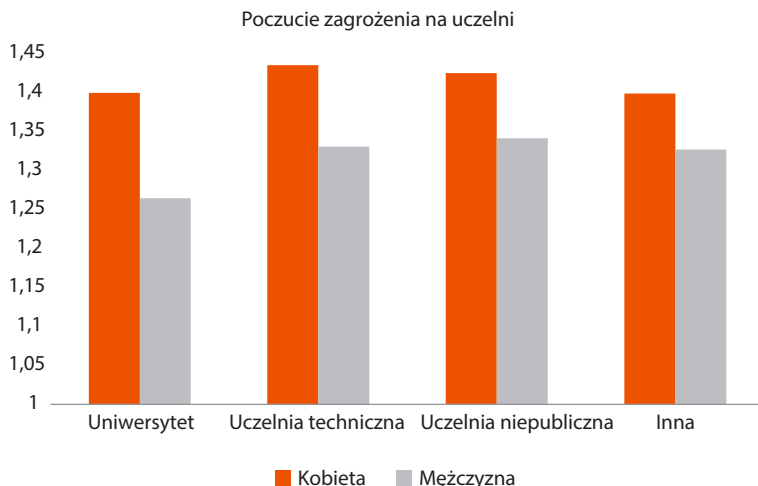
¹⁸⁰ $F = 57,37$, $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,012$.

¹⁸¹ $t(743,629) = 5,35$; $p < 0,001$; $d = 0,31$.

¹⁸² $t(875) = 3,39$; $p < 0,001$; $d = 0,25$.

¹⁸³ $t(954) = 2,87$; $p < 0,001$; $d = 0,21$.

¹⁸⁴ $t(1141) = 2,54$; $p < 0,05$; $d = 0,14$.

Wykres 12. Poczucie zagrożenia na uczelni w zależności od płci i typu uczelni. Mniejsza liczba oznacza wyższe poczucie bezpieczeństwa (N = 4284).

Molestowanie a poczucie bezpieczeństwa na terenie uczelni

Z analizy odpowiedzi dotyczących doświadczenia molestowania wynika, że nie wpływa ono znacząco na raportowane wprost poczucie bezpieczeństwa na terenie uczelni. Jedynie doświadczenie molestowania ze względu na płeć na terenie uczelni odbija się na ogólnym poczuciu bezpieczeństwa w tym miejscu¹⁸⁵. Te osoby badane, które opisywały wydarzenie, do którego doszło na terenie uczelni, raportowały średnio mniejsze poczucie bezpieczeństwa od tych, którzy byli nękani poza uczelnią. Nie było jednak różnic między osobami, które doświadczyły molestowania ze strony wykładowcy/wykładowczyni, czy też nękania z powodu innych przesłanek niż płeć.

Molestowanie seksualne a poczucie bezpieczeństwa na uczelni

W następnej kolejności przyjrano się temu, jakie skutki dla poczucia bezpieczeństwa miały doświadczenia o charakterze molestowania seksualnego. Porównanie dwóch grup badanych pokazało, że osoby, które od początku studiów doświadczyły co najmniej jednego zachowania o charakterze molestowania seksualnego, miały niższe poczucie bezpieczeństwa w porównaniu do tych, którzy nie mieli tego rodzaju doświadczeń¹⁸⁶. Wyniki analiz sugerują przy tym, że wpływ tego typu sytuacji jest inny w zależności od tego, kto jest ich ofiarą. I tak chociaż zarówno kobiety, jak i mężczyźni,

¹⁸⁵ $M = 1,55$ vs $M = 1,43$.

¹⁸⁶ $t(2124,59) = -15,29$; $p < 0,001$; $d = 0,53$.

czują się istotnie mniej bezpiecznie na uczelni, jeśli doświadczyli molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów, to wpływ tego typu zdarzeń na mniejsze odczuwane bezpieczeństwo jest istotnie większy w przypadku mężczyzn niż w przypadku kobiet¹⁸⁷. Warto jednak przypomnieć, że mężczyźni istotnie rzadziej byli ofiarami molestowania seksualnego, zatem wyniki dotyczące tej grupy mogą być obarczone większym błędem.

Co ważne, analizy pokazały również, że dla poczucia bezpieczeństwa znaczenie miało również to, czy do wybranego zdarzenia doszło na terenie uczelni. Te osoby, które opisywały sytuację mającą miejsce w przestrzeni uczelnianej, były również bardziej skłonne deklарować, że nie czują się tam w pełni bezpiecznie¹⁸⁸, w porównaniu do osób, które doświadczyły molestowania poza terenem uczelni.

Podobnie rzecz miała się z tymi uczestnikami i uczestniczkami badaniami, którzy poculi się zagrożeni w momencie całego zajęcia – osoby deklарujące, że w chwili zdarzenia odczuwały zagrożenie, czuły się także mniej bezpiecznie na terenie uczelni¹⁸⁹, niż osoby, które w chwili zajęcia nie czuły się zagrożone. Co ciekawe, te osoby, które zdecydowały się powiedzieć komuś o sytuacji, miały również istotnie wyższe poczucie bezpieczeństwa od tych osób, które zachowały to dla siebie¹⁹⁰, choć różnica ta nie była bardzo znacząca.

Przemoc seksualna a poczucie bezpieczeństwa na uczelni

W ostatniej kolejności sprawdzono to, jaki wpływ na poczucie bezpieczeństwa na uczelni miało doświadczenie przemocy seksualnej. Analizy ponownie pokazały, że poziom odczuwanego bezpieczeństwa u tych osób, które doświadczyły przemocy seksualnej od momentu rozpoczęcia studiów, był znacząco mniejszy niż poziom bezpieczeństwa dla całej grupy osób badanych¹⁹¹. Innymi słowy, doświadczenia przemocy seksualnej w okresie studiowania miało istotne znaczenie dla poczucia bezpieczeństwa na terenie uczelni.

Podsumowanie

Przeprowadzone analizy pokazują, że doświadczenie molestowania, molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej od momentu rozpoczęcia studiów istotnie wpływa na poczucie bezpieczeństwa na uczelniach. Studenci i studentki oraz doktoranci i doktorantki, w których życiu doszło do takiego zdarzenia, czują się w przestrzeniach

¹⁸⁷ Współczynnik interakcji $B = 0,18$ (0,04); $t = 5,06$; $p > 0,001$.

¹⁸⁸ $t(635,65) = 7,63$; $p < 0,001$; $d = 0,49$.

¹⁸⁹ $t(1131,28) = -4,96$; $p < 0,001$; $d = 0,28$.

¹⁹⁰ $t(1086,62) = -3,09$; $p < 0,001$; $d = 0,17$.

¹⁹¹ $t(218) = 7,03$; $p < 0,001$; $d = 0,48$. Ze względu na bardzo dużą różnicę w liczebnościach, zastosowano porównanie średniej dla grupy osób, które doświadczyły przemocy seksualnej do średniej populacyjnej.

uczelnianych znacząco mniej bezpiecznie. Te rezultaty niosą ze sobą co najmniej dwie ważne konsekwencje. Po pierwsze, badania z obszaru psychologii edukacji pokazują, że uczniowie, którzy nie czują się bezpiecznie w swojej szkole, osiągają również gorsze wyniki w nauce¹⁹². **Molestowanie**, molestowanie seksualne oraz przemoc seksualna, mogą zatem **przekładać się na gorsze osiągnięcia naukowe** wśród tych studentów i studentek, którzy ich doświadczali, bowiem powodują, że ci czują się w przestrzeni uczelnianej mniej bezpiecznie niż osoby, które nie miały takich doświadczeń. Po drugie zaś, obniżone poczucie bezpieczeństwa może wpływać na funkcjonowanie psychiczno-społeczne tych osób, które doświadczwały molestowania lub przemocy seksualnej. Z jednej strony, badania pokazują, że kobiety, które obawiają się różnego rodzaju przemocy seksualnej, zaczynają unikać miejsc, w których mogą mieć takie doświadczenia, co w dłuższej perspektywie sprawia, że zaczynają czuć się mniej „upoważnione” do bywania w niektórych przestrzeniach, zaś „lepiej widziane” w innych¹⁹³. Pojawianie się w tych pierwszych może bowiem oznaczać narażanie się na niebezpieczeństwo. Co ważne, to zjawisko w przypadku kobiet związane jest nie tylko z najbardziej ekstremalnymi formami przemocy, ale także z takimi zdarzeniami, jak słowne molestowanie seksualne¹⁹⁴. Ponieważ z analiz wynika, że to przede wszystkim kobiety są ofiarami molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej, fakt, że jako ofiary czują się także mniej bezpiecznie w przestrzeni uczelnianej jest szczególnie niepokojący, bowiem w dłuższej perspektywie może skutkować tym, że kobiety te będą unikały pojawiania się na uczelni. Z drugiej zaś strony, badania wskazują też, że uczniowie, którzy czują się niepewnie, niebezpiecznie w szkole, mają także obniżony uogólniony poziom satysfakcji z życia¹⁹⁵. To oznacza, że **ofiary molestowania seksualnego i przemocy seksualnej na uczelniach, przez to, że czują się mniej bezpiecznie w przestrzeniach uczelnianych, mogą również być mniej zadowolone z życia w porównaniu do tych współstudujących, którzy nie mieli takich doświadczeń**.

Warto też zaznaczyć, że ogólne poczucie bezpieczeństwa na uczelni było związane także z tym, czy w sytuacji molestowania seksualnego lub przemocy seksualnej ofiara poczuła się zagrożona. Osoby czujące się niebezpiecznie w danym momencie były także bardziej skłonne deklarować, że generalnie czują się mniej bezpiecznie na uczelni. Wydaje się zatem, że ważne jest nie tylko to, by zmniejszać liczbę takich incydentów, ale także to, by tworzyć taką kulturę organizacyjną, która nawet wówczas, gdy dochodzi

¹⁹² J. Lacoe, *Too Scared to Learn? The Academic Consequences of Feeling Unsafe at School*, Working Paper# 02-13, Institute for Education and Social Policy 2013, s. 15-30.

¹⁹³ R. H. Pain, *Social geographies of women's fear of crime*, „Transactions of the Institute of British geographers”, 1997, 22(2), s. 231-244.

¹⁹⁴ C. B. Gardner, *Safe conduct: Women, crime, and self in public places*, „Social problems”, 1997, 37(3), s. 311-328.

¹⁹⁵ R. F. Valois, K. J. Zullig, E. S. Huebner, J. W. Drane, *Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents*, „American Journal of Health Behavior”, 2001, 25(4), s. 353-366.

do tego typu zdarzenia, sprawi, że ofiary nie będą czuły się zagrożone. Zważywszy na wynik pokazujący, że samo informowanie o zajściu innych może stanowić rolę bufora w kontekście późniejszego poczucia zagrożenia, dobrze byłoby też stworzyć instytucję doradców studenckich, którzy mogliby, w nieformalny sposób – najlepiej w postaci rozmowy – oferować wsparcie potencjalnym ofiarom.

Wymiar instytucjonalny

Ostatnia część analiz została poświęcona instytucjonalnym uwarunkowaniom molestowania na uczelniach wyższych oraz oczekiwaniom wobec uczelni, formułowanym przez studentów i studentki, którzy doświadczyli molestowania i dotyczącym ich przeżyć. Z jednej strony chciano przyrzeć się wybranym wskaźnikom organizacyjnej tolerancji molestowania (tj. między innymi jaka część wydarzeń, o których mówili osoby badane, miała miejsce na uczelni ze strony pracownika naukowego). Z drugiej zaś strony celem analiz było również zobrazowanie tego, jaka jest znajomość możliwości uzyskania pomocy od instytucji, a na koniec tego, jakie są oczekiwania ofiar molestowania wobec uczelni.

Płciowa charakterystyka uczelni wyższych

Zgodnie ze zintegrowanym modelem molestowania i molestowania seksualnego¹⁹⁶ do sytuacji molestowania przyczynia się, oprócz indywidualnych czynników (sprawców i ofiar), płciowa struktura organizacji. Instytucje szczególnie sprzyjające wystąpieniu molestowania to takie, gdzie więcej mężczyzn niż kobiet ma pozycję władzy, a także takie, gdzie generalnie kobiety stanowią mniejszość. Obie te cechy charakteryzują uczelnie wyższe. O ile wśród studiujących większość stanowią kobiety, proporcja ta odwraca się na poziomie samodzielnych pracowników lub pracowniczek naukowych¹⁹⁷. Osoby posiadające władzę to w większości mężczyźni, podczas gdy osobami podległymi są w większości kobiety – jedynym wyjątkiem są tutaj uczelnie techniczne. Tam bowiem kobiety stanowią nie tylko mniejszość wśród pracowników, ale również wśród studentów. Co ważne, również na uczelniach technicznych częściej niż w innych dochodziło do molestowania kobiet.

Organizacyjna tolerancja molestowania

Zgodnie ze zintegrowanym modelem molestowania i molestowania seksualnego¹⁹⁸ na sam fakt występowania molestowania seksualnego w miejscu pracy oprócz struktury wpływa również kultura organizacji, czyli organizacyjna tolerancja molestowania.

¹⁹⁶ C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

¹⁹⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (dane wstępne)*, Warszawa 2018.

¹⁹⁸ *Ibidem*.

W jej skład wchodzi powszechność tego typu zachowań, a także możliwość bezpiecznego zgłoszenia sytuacji, poważne traktowanie oraz nieuchronność kary dla sprawcy. Za pierwszy wskaźnik instytucjonalnej tolerancji molestowania można uznać proporcje wydarzeń, które wydarzyły się na terenie uczelni wyższej. W przypadku zachowań o charakterze molestowania, 24% wszystkich studentów i studentek ($n = 1044$), którzy wzięli udział w badaniu, doświadczyło go na terenie uczelni. Z kolei w przypadku molestowania seksualnego, blisko 30% przypadków opisywanych jako najbardziej przykre miało miejsce na terenie uczelni. 16 osób na terenie uczelni doświadczyło zaś przemocy seksualnej.

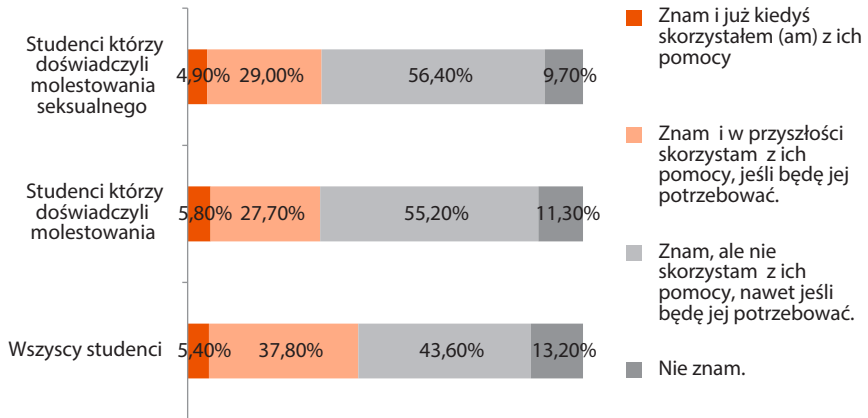
Innym wskaźnikiem instytucjonalnej tolerancji molestowania i molestowania seksualnego może być proporcja wydarzeń, w których osobą odpowiedzialną był pracownik/pracowniczka uczelni (promotor/ka, wykładowca/wykładowczyni, pracownik/pracowniczka naukowa). Jak opisano we wcześniejszych rozdziałach, **pracownicy/pracowniczki uczelni byli sprawcami 29% przypadków molestowania; 15,6% przypadków molestowania seksualnego i 19 przypadków przemocy seksualnej**¹⁹⁹.

Wynika z tego, że chociaż pracownicy/pracowniczki uczelni nie są najczęściej wymienianymi sprawcami/sprawczyniami molestowania przez studentki uczelni, to jednak, będąc w pozycji władzy, a także występując w imieniu instytucji, która ich zatrudnia (uczelni wyższych), nadal są odpowiedzialni za molestowanie, molestowanie seksualne, a także bywa, że i za przemoc seksualną wobec studentek.

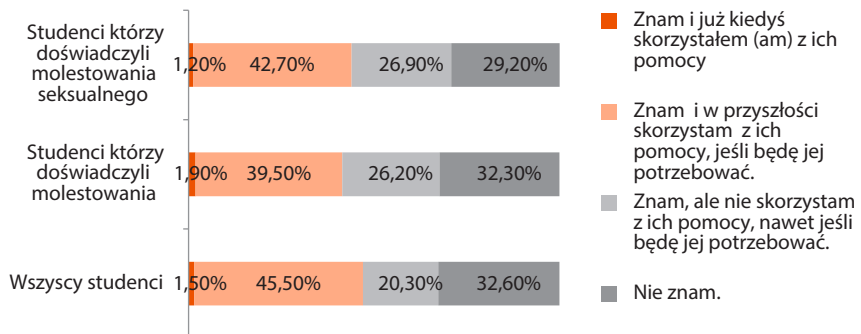
Znajomość instytucji

Kolejnym wskaźnikiem organizacyjnej tolerancji molestowania jest możliwość uzyskania przez ofiarę pomocy. Pierwszym pytaniem, które pozwala na wskazanie, czy jest ona dostępna na uczelniach wyższych, jest pytanie o znajomość rzecznika praw studenta oraz samorządu studenckiego. By móc bowiem skorzystać z pomocy w trudnej sytuacji należy przede wszystkim znać instytucjonalne możliwości jej uzyskania. W badaniu zadano pytania o wiedzę na temat dwóch ciał związanych z uczelnią wyższą – rzecznika praw studenta oraz samorządu studenckiego.

¹⁹⁹ Opisane przez respondenta(kę) najbardziej przykre wydarzenie.

Wykres 13. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie o znajomość instytucji samorządu studenckiego wśród różnych grup studentów i studentek (wszyscy studenci: N = 4284; studenci, którzy doświadczyli molestowania: n = 1745; studenci, którzy doświadczyli molestowania seksualnego: n = 1333).

Wykres 14. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie o znajomość instytucji rzecznika praw studenta wśród różnych grup studentów i studentek (wszyscy studenci N = 4284; studenci, którzy doświadczyli molestowania: n = 1745; studenci, którzy doświadczyli molestowania seksualnego n = 1333). Przemoc seksualna nie została uwzględniona ze względu na małe liczebności.

Generalna znajomość obu instytucji wśród osób badanych była stosunkowo duża, aczkolwiek studenci i studentki w poszczególnych grupach różnili się pod względem odpowiedzi na pytanie o to, czy w przyszłości chcieliby skorzystać z pomocy tego typu instytucji. Wśród ofiar molestowania oraz molestowania seksualnego większy odsetek badanych (w odniesieniu do całej grupy uczestników i uczestniczek badania) deklarował, że nie skorzysta z pomocy zarówno samorządu, jak i rzecznika praw studenta, nawet jeśli będą tego potrzebowali. Chociaż w ankiecie nie zadano pytania o zaufanie do powyższych instytucji, na podstawie tych wyników można podejrzewać, że u ofiar molestowania jest ono niższe niż u wszystkich badanych studentów. Wśród osób, które doświadczyły molestowania bądź molestowania seksualnego, mniejszy odsetek badanych deklarował, że w przyszłości skorzysta z pomocy tych dwóch instytucji. Ów rezultat sugeruje mniejsze nadzieje związane z instytucjami uczelnianymi, być może wynikające z uprzednich doświadczeń molestowania.

Oczekiwania od uczelni

Ostatnim zagadnieniem, nad którym postanowiono się pochylić, była kwestia oczekiwania od instytucji udzielających pomoc. Skupiono się przede wszystkim na tym, czego spodziewają się po takich jednostkach osoby, które od momentu studiów nie doświadczyły żadnej formy molestowania lub molestowania seksualnego, w porównaniu do tych osób, które miały chociaż jedną z takich sytuacji. Przyjrzenie się tym różnicom bliżej pozwoli bowiem odpowiedzieć na pytanie o to, czego ofiary molestowania i molestowania seksualnego w szczególności potrzebują od instytucji, które mogą pomóc im uporać się z konsekwencjami tego zdarzenia. Wszystkim osobom badanym ($N = 4284$) zaprezentowano listę cech, którymi powinna charakteryzować się instytucja udzielająca pomocy, z prośbą o wskazanie trzech, ich zdaniem, najważniejszych.

Generalnie, wśród wszystkich studentów, trzy najczęściej wymieniane potrzeby w całej grupie badanych to: poważne traktowanie (57,1 studentów); porada bez presji (*np. by nie zmuszano mnie do złożenia formalnego zawiadomienia na Policji*) oraz darmowa porada (32%). Co ciekawe, tylko 8,1% studentów i studentek oczekiwało od takich instytucji współczucia.

W kolejnym kroku analizy porównywano osoby, które doświadczyły molestowania oraz molestowania seksualnego. Trzy najczęściej wymieniane oczekiwania przez osoby, które doświadczyły molestowania to:

- poważne traktowanie – 59,6% (w większym stopniu niż ci, którzy nie doświadczyli molestowania²⁰⁰),

²⁰⁰ $\chi^2 = 7,45$ $p < 0,01$.

- porada bez presji – 35,3% (w większym stopniu niż ci, którzy nie doświadczyli molestowania²⁰¹),
- darmowa porada – 33,6% (w podobnym stopniu jak ci, którzy nie doświadczyli molestowania²⁰²).

W przypadku osób, które doświadczyły molestowania seksualnego trzy najczęściej wymieniane oczekiwania były podobne do tych wymienianych przez inne grupy studentów, mianowicie:

- poważne traktowanie - 60,2% (w podobnym stopniu jak ci, którzy nie doświadczyli molestowania²⁰³),
- porada bez presji 36% (w większym stopniu niż ci, którzy nie doświadczyli molestowania²⁰⁴),
- darmowa porada 33% (w podobnym stopniu jak ci, którzy nie doświadczyli molestowania²⁰⁵).

Co ważne, nieco więcej osób molestowanych²⁰⁶ oraz molestowanych seksualnie²⁰⁷ deklarowało, że oczekuje współczucia od instytucji, przy czym nadal odsetki te były dosyć niskie²⁰⁸.

Podsumowanie

Podsumowując, **uczelnie wyższe spełniają** wszystkie kryteria instytucji „**podatnych na molestowanie**”. Dysproporcja mężczyzn wśród pracowników i kobiet wśród studentów sprzyja tego typu nadużyciom władzy. Co więcej, jak wynika z raportu, pracownicy, w tym w szczególności mężczyźni, dopuszczają się zarówno molestowania, jak i molestowania seksualnego. Kilku z nich było także sprawcami przemocy seksualnej. Teren uczelni jest także miejscem, w którym ma miejsce spora część przypadków molestowania. Mimo, że osoby badane generalnie deklarowały, że znają instytucje, do których mogą się zgłosić (samorząd studencki oraz rzecznik praw studenta), wśród osób, które doświadczyły molestowania lub molestowania seksualnego, odsetek osób, które nawet w obliczu problemu zwróciłyby się do nich o pomoc, był, w porównaniu do całej grupy badanych, mniejszy. Niewiele można powiedzieć na temat powodów, dla których tak się dzieje, jednak potencjalnym wyjaśnieniem może być brak zaufania do

²⁰¹ $\chi^2 = 12,46$ $p < 0,01$.

²⁰² $\chi^2 = 3,645$ $p = 0,056$.

²⁰³ $\chi^2 = 0$ $p > 0,1$.

²⁰⁴ $\chi^2 = 5,32$ $p < 0,01$.

²⁰⁵ $\chi^2 = 0,2$ $p > 0,1$.

²⁰⁶ $\chi^2 = 14,72$ $p < 0,01$.

²⁰⁷ $\chi^2 = 4,97$ $p < 0,01$.

²⁰⁸ Odpowiednio 10,1% i 8,8%.

instytucji niosących pomoc, co można uznać za kolejny wskaźnik organizacyjnej tolerancji molestowania.

Studenci i studentki przede wszystkim oczekują od uczelni poważnego traktowania, a także **darmowej porady bez presji**. Co więcej, osoby, które mają za sobą doświadczenia molestowania, oczekują wyżej wymienionego wsparcia w jeszcze większym stopniu od tych osób, które nie mają za sobą takiego doświadczenia.

VIII. Wnioski

Przedstawiony projekt dotyczył trzech form dyskryminacji, której doświadczają studenci i studentki studiujący na polskich uczelniach. Zebrano odpowiedzi od ponad czterech tysięcy studentek i studentów ($N = 4284$), zadając im kolejno pytania o doświadczenia molestowania, molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej. Analizy koncentrowały się na wydarzeniach, które miały miejsce w okresie studiów, a w szczególności tych, które są w jakiś sposób związane z uczelnią, np. miały miejsce na terenie uczelni, lub których sprawcami/sprawczyniami były osoby związane z uczelnią.

Molestowanie

Wyniki analiz pokazują bardzo dużą skalę nadużyć. Spośród osób ankietowanych prawie prawie połowa studentek i jedna trzecia studentów doświadczyła molestowania. Znacząca część tych zdarzeń miała miejsce na uczelni. Warto podkreślić, że niezależnie od kontekstu – miejsca zdarzenia, sprawcy, typu wydarzenia – **kobiety studentki generalnie częściej od mężczyzn studentów doświadczają molestowania**. Dodatkowo analizy sytuacji na różnych typach uczelni pokazują, że najbardziej narażone na molestowanie są studentki **uczelni technicznych**. Wyniki te są spójne ze światową literaturą²⁰⁹, zwłaszcza tą dotyczącą molestowania seksualnego. Jak wskazano we wstępie, większość wyników badań pokazuje, że kobiety są bardziej narażone na molestowanie, i że wynika to z asymetrii statusu i władzy. Większe zagrożenie molestowaniem kobiet studiujących na uczelniach technicznych jest spójne z hipotezą maskulinizacji/feminizacji organizacji²¹⁰. W organizacjach charakteryzujących się dużą asymetrią płci znacznie częściej dochodzi do molestowania. Prezentowane badania pokazują również nie tylko różnicę skali molestowania w zależności od płci, ale także to, że kobiety czują się w takich sytuacjach znacznie bardziej zagrożone niż mężczyźni oraz ponoszą bardziej znaczące konsekwencje takich sytuacji.

Szczegółowe analizy konkretnych wydarzeń (sytuacji najbardziej przykrych w okresie od początku studiów) pokazują, że **najczęściej przywoływanymi powodami molestowania była płeć, wyznanie i przekonania religijne oraz orientacja seksualna**. Okazuje się jednak, że mężczyźni i kobiety będący ofiarami molestowania doświadczają tego typu zachowań z innych powodów. Co druga studentka doświadczająca molestowania wskazywała płeć jako przesłankę nękania. Wśród mężczyzn najczęściej wymienianą przesłanką była orientacja seksualna – spotkało to co dzie-

²⁰⁹ C. R. Willness i in., *Op. cit.*, s. 127-162.

²¹⁰ L. F. Fitzgerald i in., *Antecedents...*, s. 578.

siętego studenta. Jest to o tyle ważne, że w sytuacji, gdy zachowanie miało charakter homofobiczny, osoby te doświadczały znacząco więcej negatywnych konsekwencji tego zdarzenia.

Szczególnie istotne wydają się też wyniki dotyczące kontekstu uczelni. **Analizowane przypadki pokazują**, że sprawcą co trzeciej sytuacji wskazywanej przez osoby badane **był wykładowca akademicki/wykładowczyni akademicka oraz że dwie trzecie z tych wydarzeń miało miejsce na terenie uczelni**. Molestowanie w środowisku akademickim jest szczególne także z powodu poczucia bezpieczeństwa i konsekwencji dla osób, które go doświadczają. Wyniki wskazują, że osoby badane czuły się bardziej zagrożone, jeśli sprawcą/sprawczynią zachowania był nauczyciel/ka akademicki/ka. Dodatkowo, osoby pochodzące z grup mniejszościowych doświadczają większej liczby negatywnych konsekwencji, gdy do molestowania dochodzi na uczelni.

W ogólnym przekonaniu osób doświadczających molestowania sprawca/sprawczyni jest w pełni odpowiedzialny za zdarzenie. Jednocześnie jednak nie oczekuje się zastosowania wobec niego kary (niezależnie od typu zdarzenia). Co ciekawe w tym kontekście, większość osób badanych podzieliła się z kimś informacją o zdarzeniu, jednak najczęściej powiernikami byli znajomi ze studiów bądź ktoś spoza uczelni. Jedynie co dziesiąta osoba o nieprzyjemnej sytuacji opowiedziała innemu pracownikowi naukowemu/pracowniczce naukowej lub innemu pracownikowi/pracowniczce uczelni.

Molestowanie seksualne

Skala molestowania seksualnego wśród studentek i studentów jest bardzo duża. Prawie co trzecia osoba zadeklarowała doświadczenie przynajmniej jednego zachowania o charakterze molestowania seksualnego od momentu rozpoczęcia studiów. Co ważne jednak, w przeważającej większości były to kobiety. Co dziesiąty mężczyzna doświadczył takiego zdarzenia, natomiast w przypadku kobiet dotyczyło to czterech z dziesięciu badanych. Dodatkowo, wyniki pokazują, że najczęściej to studentki uczelni technicznych oraz uniwersytetów doświadczyły zdarzeń o charakterze molestowania seksualnego od chwili rozpoczęcia studiów. W związku z relatywnie niską skalą zjawiska w przypadku mężczyzn, przedstawione analizy koncentrowały się głównie na odpowiedziach kobiet²¹¹. Badanie pokazuje, że molestowanie seksualne nie jest problemem jednego, wybranego typu uczelni.

Wyniki badania wskazują też, że doświadczenie molestowania seksualnego ma poważne następstwa dla kobiet, które go doświadczyły. Przeprowadzone analizy pokazują, że w odczuciu ponad 75% uczestniczek badania sytuacja molestowania, której

²¹¹ Decyzja ta jest podyktowana technicznymi problemami z analizą i wnioskowaniem na podstawie bardzo małych prób oraz z niemożnością porównań pomiędzy znacząco różniącymi się rozmiarami próbkami.

doświadczyły w okresie studiów, miała negatywne konsekwencje dla ich funkcjonowania. Prawie 70% kobiet, które znalazły się w takiej sytuacji, poczuło się w jakimś stopniu zagrożone. Co niezwykle ważne, praktycznie wszystkie kobiety, które czuły się zagrożone, odczuwały więcej długotrwałych negatywnych konsekwencji.

Kontekst uczelni okazał się mieć duże znaczenie, szczególnie dla dalszego studiowania studentek, które doświadczały molestowania. Wyniki badania pokazują, że jedna trzecia opisanych przypadków molestowania seksualnego miała miejsce na terenie uczelni, z czego prawie połowa w sali, w której odbywają się zajęcia, zaś prawie jedna piąta w innej przestrzeni ogólnodostępnej (windą, schody, korytarz). Co więcej, uzyskane wyniki pokazują, że zdaniem jednej piątej wszystkich kobiet, które doświadczyły molestowania seksualnego, opisywane zdarzenie miało bezpośredni wpływ na dalszy przebieg ich studiów. Natomiast w przypadku kobiet, które doświadczyły tego zdarzenia na terenie uczelni, wskaźnik ten wzrastał znacząco – tu bowiem prawie jedna trzecia kobiet dostrzegała wpływ tego zdarzenia na swoje studia.

Analizy wykazały, że najczęściej sprawcami/sprawczyniami molestowania seksualnego były osoby spoza uczelni, w drugiej kolejności koledzy lub koleżanki ze studiów, zaś w trzeciej kolejności pracownicy naukowcy/pracowniczki naukowe (prawie 15,6%), w tym nauczyciele/nauczycielki lub promotorzy/promotorki. Znów okazało się, że w przypadku, gdy sprawcą/sprawczynią był pracownik naukowy lub pracowniczka naukowa, studentki, które doświadczyły molestowania, odczuwały znacznie silniej jego negatywne konsekwencje, zwłaszcza silniejsze zagrożenie w chwili zdarzenia oraz negatywne skutki dla swojego dalszego toku studiów.

Badania unaocniają również pewne problemy z percepcją zachowań o charakterze molestowania. Tylko zdaniem jednej czwartej badanych kobiet sytuacja, do której doszło, mogła być nazwana molestowaniem seksualnym. Jest to szczególnie istotne w kontekście badań mówiących o tym, że nawet jeśli ofiary molestowania seksualnego nie identyfikują w taki sposób tego, co im się przydarzyło, to niezależnie od tego konsekwencje płynące ze zdarzenia są długoterminowe²¹². Dodatkowo brak świadomości, że zachowanie miało charakter molestowania seksualnego, może wpływać na chęć do raportowania. Wyniki analiz pokazują, że wśród badanych kobiet ogólnie około 60% zdecydowało się powiedzieć komuś o zajściu. W przytłaczającej większości jednak byli to znajomi spoza uczelni lub koleżanki i koledzy ze studiów. Jednocześnie, podobnie jak w przypadku molestowania, większość badanych kobiet nie ma wątpliwości co do tego, że to sprawca/sprawczyni molestowania seksualnego ponosi odpowiedzialność za wydarzenie. Jednocześnie jednak tylko nieco ponad jedna trzecia kobiet jest zdania, że powinien on/ona zostać ukarany/a.

²¹² V. J. Magley, C. L. Hulin, L. F. Fitzgerald, M. DeNardo, *Outcomes of self-labeling sexual harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 1999, 84(3), s. 390.

Przemoc seksualna

Skala przemocy seksualnej raportowana w badaniu jest bardzo duża. Co dziesiąty student lub studentka przynajmniej raz w życiu doświadczyli zdarzenia o charakterze przemocy seksualnej. Podobnie jak w przypadku molestowania oraz molestowania seksualnego ofiarami przemocy znacząco częściej padały kobiety. Połowa z tych zdarzeń miała miejsce w okresie od początku studiów.

Mała próba nie pozwala na bardzo daleko idące wnioski, jednak wyniki badania pokazują istotny problem związany z postrzeganiem i raportowaniem przemocy. Podobnie jak w przypadku molestowania seksualnego, wśród ofiar przemocy seksualnej panuje względny konsensus co do tego, że odpowiedzialność za zdarzenie leży po stronie sprawcy/sprawczyni. Jednocześnie jednak tylko 41% badanych kobiet, które doświadczyły przemocy seksualnej, uznało, że osoba ta powinna zostać ukarana.

Podobnie jak w wynikach dotyczących molestowania, około połowa badanych kobiet, które doświadczyły przemocy seksualnej (93), zdecydowała się powiedzieć komuś o całym zajściu, jednak tylko 6 z nich zgłosiło zdarzenie na Policję. W większości badane dzieliły się opowieścią o doświadczeniu z kimś spoza uczelni. Zapytane o powód, dla którego nie zgłosiły przemocy Policji, kobiety najczęściej wymieniały: obawę przed brakiem wystarczającej liczby dowodów, to, że nie chciały, by dana osoba była aresztowana lub skazana oraz strach, że Policja nie potraktuje jej poważnie.

Poczucie bezpieczeństwa

Uzyskane odpowiedzi pokazują niezbiecie, że doświadczenie molestowania ze względu na płeć lub przemocy seksualnej na terenie uczelni odbija się silnie na poczuciu bezpieczeństwa na kampusie. **Osoby, które od początku studiów doświadczyły co najmniej jednego zachowania o charakterze molestowania seksualnego, miały znacznie niższe poczucie bezpieczeństwa w porównaniu do tych, które nie miały tego rodzaju doświadczeń.** Co więcej te osoby, które doświadczyły tego zdarzenia na terenie uczelni, czuły się znacznie bardziej zagrożone od osób doświadczających molestowania poza uczelnią. Wyniki te są o tyle ważne dla kontekstu szkoły wyższej, że badania światowe pokazują, iż poczucie bezpieczeństwa jest istotnie związane z wynikami w nauce²¹³. Osoby, które nie czują się bezpiecznie w szkole, osiągają znacznie gorsze wyniki.

Ponieważ z analiz wynika, że to przede wszystkim kobiety są ofiarami molestowania seksualnego oraz przemocy seksualnej, fakt, że jako ofiary czują się także mniej bezpiecznie w przestrzeni uczelnianej, jest szczególnie niepokojący, bowiem w dłuższej perspektywie może skutkować tym, że kobiety te będą osiągały gorsze wyniki oraz unikały pojawiania się na uczelni.

²¹³ J. Lacoe, *Op. cit.*, s. 15-30.

Zaobserwowano również efekt pozytywny, który w znacznym stopniu osłabiał poczucie zagrożenia. Osoby, które zdecydowały się powiedzieć komuś o sytuacji, która je spotkała, miały istotnie wyższe poczucie bezpieczeństwa od tych osób, które zachowały to dla siebie. Wydaje się zatem, że ważne jest nie tylko to, by zmniejszać liczbę takich incydentów, ale także to, by tworzyć taką kulturę organizacyjną, która nawet wówczas, gdy dochodzi do tego typu zdarzenia, sprawi, że ofiary nie będą czuły się zagrożone. Zważywszy na wynik pokazujący, że samo informowanie o zajściu innych może stanowić rolę bufora w kontekście późniejszego poczucia zagrożenia, dobrze byłoby też stworzyć instytucję doradców studenckich, którzy mogliby, w nieformalny sposób – najlepiej w postaci rozmowy – oferować wsparcie potencjalnym ofiarom.

IX. Zalecenia

1. Wzmocnienie ochrony prawnej przed molestowaniem

Jak była już wyżej mowa, przepisy polskiego prawa nie gwarantują pełnej ochrony przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przestępstwami seksualnymi. W obszarze dostępu do szkolnictwa wyższego ochrona ta ogranicza się jedynie do przesłanek rasy, narodowości i pochodzenia etnicznego. Tymczasem przeprowadzone badania potwierdzają, że w ocenie ofiar do molestowania dochodziło najczęściej ze względu na ich płeć lub orientację seksualną. Nowelizacji wymaga zatem przede wszystkim ustawa o równym traktowaniu. Wzmocnić należy również ochronę w innych obszarach życia społecznego, takich jak edukacja, czy dostęp do dóbr i usług. Warto także rozważyć nowelizację Kodeksu karnego w zakresie ścigania przestępstw, które mogą stanowić przejawy molestowania, popełnianych z pobudek dyskryminacyjnych.

Zalecenia:

- Nowelizacja ustawy o równym traktowaniu w celu wprowadzenia kompleksowego zakazu dyskryminacji – w tym molestowania i molestowania seksualnego – we wszystkich obszarach i sektorach, w tym edukacji i dostępu do szkolnictwa wyższego, oraz wyraźnego umożliwienia dochodzenia na podstawie ustawy, poza odszkodowaniem, także zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.
- Nowelizacja ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym poprzez wprowadzenie obowiązku przyjmowania na uczelniach tzw. standardów antydyskryminacyjnych, tj. opisu wartości etycznych, którymi powinni kierować się zarówno pracownicy i pracowniczki uczelni oraz studenci i studentki w zakresie równego traktowania, jak i kompleksowych procedur związanych z przeciwdziałaniem i reagowaniem na przejawy dyskryminacji.
- Rozważenie objęcia ściganiem z urzędu, jako czynów motywowanych uprzedzeniami, przestępstw naruszenia nietykalności cielesnej, znieważenia, w tym publicznego, poszczególniej osoby, stosowania przemocy lub groźby bezprawnej z powodu niepełnosprawności, wieku, orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej pokrzywdzonego.

2. Rozpowszechnienie wiedzy o zjawiskach molestowania, molestowania seksualnego i przestępstw seksualnych oraz ich konsekwencjach – ze szczególnym uwzględnieniem studentek i studentów uczelni wyższych

Wyniki badania wskazują na niedostateczną wiedzę na temat zjawiska molestowania, molestowania seksualnego oraz przestępstw seksualnych, w szczególności wśród potencjalnych ofiar. Konieczne jest zatem podjęcie działań w celu podniesienia wiedzy na ten temat, a w konsekwencji wzmocnienie działań prewencyjnych oraz poprawienie ich efektywności.

Zalecenia:

- Likwidacja stereotypów związanych z płcią, które mogą utrwalać postawy przyzwalające na molestowanie i przemoc seksualną.
- Wdrożenie rzetelnej edukacji antydyskryminacyjnej na wszystkich etapach kształcenia w ramach edukacji formalnej w oparciu o podstawę programową uwzględniającą współczesną wiedzę w tym obszarze oraz zalecenia krajowych i międzynarodowych organów ochrony praw człowieka.
- Uwzględnienie problematyki dyskryminacji – w tym molestowania, molestowania ze względu na płeć i przestępstw seksualnych – oraz sposobów reagowania na jej przejawy w programach kształcenia kadry pedagogicznej i szkoleń pracowników naukowych uczelni wyższych.
- Stworzenie kompleksowego programu podniesienia wiedzy społeczeństwa na temat molestowania, molestowania ze względu na płeć i przestępstw seksualnych i sposobów reagowania na ich przejawy, np. poprzez szeroko zakrojone kampanie informacyjne.
- Prowadzenie dalszych badań w tematyce molestowania i przestępstw seksualnych oraz upowszechnianie ich wyników.

3. Zwiększenie wiedzy o środkach ochrony prawnej przed molestowaniem i przemocą seksualną oraz podmiotach udzielających wsparcia osobom doświadczającym molestowania lub przemoc seksualnej – ze szczególnym uwzględnieniem studentów i studentek uczelni wyższych

Z przeprowadzonych badań wynika, że studentki i studenci mają ograniczoną wiedzę na temat instytucji i podmiotów świadczących pomoc osobom doświadczającym molestowania i przemoc seksualnej. Co trzeci badany nie zna rzecznika praw studenta, a ponad 40% osób wskazało, że samorząd studencki jest im znany, ale nie skorzystają z jego pomocy, nawet jeśli będą jej potrzebować. Konieczne jest także zwiększenie zaufania do takich podmiotów. Niezbędne jest również podjęcie odpowiednich kroków w celu rozpowszechnienia informacji o dostępnych środkach ochrony prawnej przed molestowaniem, molestowaniem seksualnym i przemocą seksualną.

Zalecenia:

- Wdrożenie standardów antydyskryminacyjnych na uczelniach wyższych oraz rozpowszechnienie wiedzy na ich temat wśród studentów i studentek w celu zwiększenia ich poczucia bezpieczeństwa i zaufania do instytucji udzielających wsparcia na terenie uczelni.
- Upowszechnienie wiedzy o możliwościach uzyskania wsparcia od instytucji działających na terenie uczelni wyższych, takich jak rzecznika praw studenta i samorząd studencki, przykładowo poprzez przeprowadzenie kampanii informacyjnych z wykorzystaniem technologii i środków komunikacji popularnych wśród konkretnej grupy wiekowej.
- Podniesienie poziomu świadomości na temat tego, jak ważne jest zgłaszanie poszczególnych przypadków molestowania i przemocy seksualnej.
- Przeprowadzenie analogicznych badań na poszczególnych uczelniach, które stanowiłyby podstawę do diagnozy skali zjawiska w danym środowisku akademickim.

4. Wsparcie studentek i studentów znajdujących się w szczególnej sytuacji, narażonych na molestowanie, molestowanie seksualne i przestępstwa seksualne

Badane i badani wskazywali na niedostateczną uwagę poświęcaną potrzebom osób znajdujących się w szczególnej sytuacji, takich jak studenci i studentki z niepełnosprawnościami, studenci i studentki narodowości innej niż polska, czy też studenci i studentki nieheteroseksualne. Tymczasem uczelnie wyższe są zobowiązane do stwarzania równego dostępu do edukacji dla wszystkich studentów i studentek, a także promowania zasady niedyskryminacji.

Zalecenia:

- Stworzenie kompleksowych programów darmowego wsparcia – psychologicznego, prawnego, organizacyjnego – na uczelniach wyższych skierowanych do studentów i studentek poszukujących wsparcia w związku ze szczególną sytuacją życiową/osobistą.
- Zapewnienie darmowego wsparcia – psychologicznego, prawnego, organizacyjnego – na uczelniach wyższych dla osób doświadczających molestowania i przemocy seksualnej.
- Stworzenie instytucji doradców studenckich, którzy mogliby, w nieformalny sposób (np. w postaci rozmowy), oferować wsparcie osobom doświadczającym molestowania lub przemocy seksualnej na uczelni.

- Szkolenia antydyskryminacyjne wśród studentów, studentek i pracowników uczelni, uwzględniające rozpoznawanie dyskryminacji (w tym molestowania, molestowania seksualnego i przestępstw seksualnych) i reagowanie na nią.
- Stworzenie i respektowanie procedur antydyskryminacyjnych na uczelniach wyższych, zapewniających prosty tryb zgłaszania nadużyć umożliwiającą zachowanie w tajemnicy danych osobowych osoby zgłaszającej, jasny i przejrzysty proces rozpatrywania sprawy, informowanie osób zainteresowanych o przebiegu procesu, informowanie całej społeczności uczelnianej o wynikach postępowań, a także rzetelne wyciąganie konsekwencji wobec osób odpowiedzialnych za działania dyskryminujące.
- Współpraca z ekspertami zewnętrznymi (np. organizacjami pozarządowymi) zajmującymi się wsparciem dla osób doświadczających molestowania lub przemocy seksualnej.

X. Załączniki

Załącznik 1. Kwestionariusz

- dostępny wyłącznie w formie elektronicznej na stronie www.rpo.gov.pl.

Załącznik 2. Opis doboru próby

Autorstwo: PBS

W celu uzyskania reprezentatywnego doboru próby w badaniu ilościowym wykorzystano operat z bazy POL-on. Baza została przygotowana w oparciu o następujące założenia:

- dla studentów zarejestrowanych w roku akademickim 2016/2017, którzy nie ukończyli studiów ani nie zostali skreśleni na dzień 2017-05-29,
- w przypadku studiów interdyscyplinarnych student został zliczony do jednostki wskazanej jako jednostka prowadząca studia.

Do operatu wzięto pod uwagę 367 uczelni, zgodnie z poniższą tabelą. Tabela przedstawia dodatkowo liczbę studentów na danym typie uczelni, także w podziale na płeć. Dwie uczelnie niepubliczne zostały wykluczone z operatu losowania, ponieważ według danych z bazy POL-on nie znajdowali się w nich studenci spełniający kryteria badania (w ramach uczelni znajdowali się wyłącznie studenci będący na pierwszym roku studiów I stopnia lub jednolitych magisterskich).

Tabela 1. Liczba uczelni oraz studentów w Polsce w podziale na typ uczelni.

LP	typ uczelni	liczba uczelni w Polsce	liczba studentów				ogółem
			kobiety		mężczyźni		
			n	%	n	%	
1	uniwersytety	19	194 182	69%	86 082	31%	280 264
2	uczelnie niepubliczne	232	128 186	62%	78 176	38%	206 362
3	uczelnie techniczne	18	73 212	39%	115 559	61%	188 771
4	uczelnie ekonomiczne	5	30 969	63%	17 949	37%	48 918
5	uczelnie medyczne	9	33 328	72%	12 771	28%	46 099
6	uczelnie wychowania fizycznego	6	9 201	55%	7 663	45%	16 864
7	uczelnie rolnicze i przyrodnicze	6	29 175	61%	18 584	39%	47 759
8	uczelnie pedagogiczne	5	18 386	78%	5 056	22%	23 442
9	uczelnie wojskowe	5	5 620	42%	7 770	58%	13 390
10	uczelnie artystyczne	19	8 010	68%	3 736	32%	11 746
11	uczelnie zawodowe	35	23 049	61%	14 593	39%	37 642
12	uczelnie morskie	2	2 018	33%	4 166	67%	6 184
13	uczelnie służb państwowych	2	885	24%	2 779	76%	3 664
14	uczelnie teologiczne	1	149	55%	121	45%	270
15	uczelnie kościelne	5	2 599	59%	1 831	41%	4 430
	łącznie	369	558 969		376 836		935 805

Próba miała charakter kwotowo-losowy. Została dobrana na podstawie zawartych w bazie POL-on informacji o liczbie studentów w poszczególnych typach uczelni. Zastosowany schemat doboru próby skonstruowany został w oparciu o algorytm wielostopniowy. Na pierwszym etapie doboru próby losowane były uczelnie. Dobór próby (uczelni) realizowany był z wykorzystaniem schematu systematycznego z prawdopodobieństwem proporcjonalnym do wielkości populacji (liczby studentów spełniających warunek udziału w badaniu). Ze względu na zbyt małą liczbę studentów, uczelnie morskie, służb państwowych, teologiczne i kościelne nie znalazły się w próbie.

Tabela 2. Wyjściowy rozkład próby badawczej.

LP	typ uczelni	liczba uczelni objętych badaniem
1	Uniwersytety	9
2	uczelnie niepubliczne	3
3	uczelnie techniczne	6
4	uczelnie ekonomiczne	2
5	uczelnie medyczne	2
6	uczelnie wychowania fizycznego	1
7	uczelnie rolnicze i przyrodnicze	2
8	uczelnie pedagogiczne	1
9	uczelnie wojskowe	1
10	uczelnie artystyczne	1
11	uczelnia zawodowa	2
	łącznie	30

Po zamknięciu etapu realizacji zidentyfikowano brak importu całości bazy z POL-on. Dokonano symulacji, pozwalającej na identyfikację, jak wyglądałby rozkład próby w oparciu o całościową bazę. Ze względu na rozłożenie próby na częściowej bazie, uczelnie niepubliczne miały swój zbyt mały udział (3 zamiast 6), co zostało zniwelowane poprzez dołosowanie 3 uczelni niepublicznych z brakującej części bazy.

Na części operatu nieuwzględnionej w losowaniu pierwszym wylosowano „brakującą” 3 jednostki niepubliczne (co wynikało z proporcji rozkładu badanej populacji) z wykorzystaniem identycznego schematu losowania, co dało w efekcie (po połączeniu zbiorów z pierwszego oraz drugiego losowania) pełną, reprezentatywną próbę badanej populacji.

Tabela 3. Rozkład próby badawczej – symulacja.

LP	typ uczelni	zrealizowana – z niepełnej populacji	teoretyczna – z pełnej populacji (proporcjonalnie do badanej populacji)	różnica
1	uniwersytety	9	8	-1
2	uczelnie niepubliczne	3	6	+3
3	uczelnie techniczne	6	6	0
4	uczelnie ekonomiczne	2	2	0
5	uczelnie medyczne	2	2	0
6	uczelnie wychowania fizycznego	1	1	0
7	uczelnie rolnicze i przyrodnicze	2	2	0
8	uczelnie pedagogiczne	1	1	0
9	uczelnie wojskowe	1	1	0
10	uczelnie artystyczne	1	0	-1
11	uczelnia zawodowa	2	1	-1
	łącznie	30	30	

Założono, że w każdej z wylosowanych uczelni zebranych zostanie minimum 35 ankiet. W ostatecznym zbiorze uwzględniono również kwestionariusze wypełnione przez studentki i studentów z innych uczelni w Polsce, którzy wzięli udział w badaniu i możliwe było przyporządkowanie ich do określonego typu uczelni. Dołączenie do zbioru kwestionariuszy wypełnionych przez studentów i studentki z innych uczelni niż wylosowane do badania niesie za sobą większe rozproszenie, co pozytywnie wpływa na zebrane dane.

W trakcie wypełniania zostało przerwanych 16 394 ankiet (liczba zawiera również ankiety, w których jedyną aktywnością respondenta było tylko wejście w link). 737 ankiet nie spełniło kryteriów (zostało wypełnionych przez respondentów studiujących na uczelni krócej niż rok). W zbiorze uwzględnionych zostało 4284 kwestionariuszy (uzupełnione całościowo). Ostatecznie rozkład próby prezentował się zgodnie z poniższą tabelą; **badanie objęło łącznie 76 uczelni.**

Tabela 4. Ostateczny rozkład próby badawczej.

LP	typ uczelni	liczba uczelni objętych badaniem	liczba zebranych kwestionariuszy
1	uniwersytety	15	1832
2	uczelnie niepubliczne	14	338
3	uczelnie techniczne	12	1003
4	uczelnie ekonomiczne	5	105
5	uczelnie medyczne	9	531
6	uczelnie wychowania fizycznego	3	67
7	uczelnie rolnicze i przyrodnicze	5	197
8	uczelnie pedagogiczne	4	40
9	uczelnie wojskowe	2	36
10	uczelnie artystyczne	4	40
11	uczelnie zawodowe	3	95
	łącznie	76	4284

Osobami biorącymi udział w badaniu byli studentki i studenci studiujący co najmniej rok na danej uczelni. Kryteria zostały dostosowane do tematyki badania; założono, że dopiero osoby studiujące minimum rok na danej uczelni będą miały możliwość szerszego odniesienia się do sytuacji panującej w konkretnej placówce akademickiej oraz potencjalnie mogły doświadczyć lub być świadkami sytuacji związanych z molestowaniem / molestowaniem seksualnym. Badanie skierowane było również do doktorantek i doktorantów, z uwzględnieniem powyższych kryteriów.

Załącznik 3. Szczegółowy opis przebiegu badania

Autorstwo: PBS

Badanie zostało podzielone na cztery etapy:

- rekrutacja uczelni do badania,
- pilotaż badania ilościowego,
- właściwa realizacja badania ilościowego,
- realizacja badania jakościowego.

Na etapie rekrutacji każda z wylosowanych uczelni otrzymała list intencyjny skierowany bezpośrednio do Rektora danej jednostki akademickiej podpisany przez Rzecznika Praw Obywatelskich, z prośbą o wyrażenie zgody na jego przeprowadzenie na terenie uczelni oraz wyznaczenie koordynatora, który miał wesprzeć promocję projektu. W przypadku odmów, uczelnie na bieżąco były zastępowane kolejnymi (przy założeniu, że spełniają warunek typu uczelni).

Niezależnie od rekrutacji, uruchomiono także badanie pilotażowe na dwóch uniwersytetach, w dniach 2-4 października 2017 roku. Pilotaż miał na celu weryfikację w zakresie zrozumiałości treści pytań i odpowiedzi oraz kwestii technicznych podczas wypełniania ankiety. W kwestii zrozumiałości treści ankietowani nie zgłaszali poważnych zastrzeżeń. Tylko jedna osoba sygnalizowała, że kilka pytań jest niejasnych, jednak nie podając przy tym konkretnych przykładów. Większość uwag dotyczyło kwestii merytorycznych. Osoba biorąca udział w pilotażu sygnalizowała brak możliwości wybrania w kafeterii, że sprawcy jednego zdarzenia byli reprezentantami zarówno płci żeńskiej, jak i męskiej. Według tej osoby brakowało również pytania określającego, z jaką częstotliwością wybrane przez ankietowanego zdarzenie było powtarzane. Kolejno, opinie ankietowanych koncentrowały się na technicznych niedogodnościach. Sugerowano umieszczenie na początku ankiety informacji o przewidywanym czasie wypełnienia. Studenci i studentki, którzy wzięli udział w badaniu pilotażowym, w przychylny sposób odnosili się do wypełnionej ankiety. Zwracali uwagę na istotność poruszanego tematu, tym samym określając konstrukcję pytań jako „mało inwazyjne i wyważone”. Odbiór ankiety określano jako satysfakcjonujący (*kompleksowy i profesjonalny*).

9 października 2017 rozpoczęła się właściwa realizacja badania ilościowego. Do zadań koordynatora należało: umieszczenie plakatów informujących o badaniu, zamieszczenie informacji na oficjalnym Facebook'owym fanpage'u oraz stronie internetowej uczelni i wydziałów, a także rozdanie listów intencyjnych student(k)om / doktorant(k)om na wylosowanych kierunkach. Wśród założeń było dotarcie do respondentów studiujących co najmniej rok na danej uczelni. Pożądane było również rozdanie listów intencyjnych w taki sposób, by połowę z nich przekazać osobom z 2 i 3 roku, zaś resztę wśród starszych stażem (od 4 roku studiów). Na każdej z uczelni rozdano minimum 600 listów intencyjnych, w tym 30 sztuk w wersji anglojęzycznej, by dotrzeć także do stu-

dentów innych krajów, którzy zdecydowali się na studia w jednej z polskich uczelni. Koordynatorzy byli w stałym kontakcie z koordynatorem badania z ramienia PBS.

Kolejnym etapem było przeprowadzenie badań jakościowych w formie 3 pogłębionych wywiadów grupowych z przedstawicielami organizacji i samorządów studenckich. Założono, że każdorazowo frekwencja wynosić będzie minimum 4 osoby, jednak w dwóch grupach było ich po 6. Łącznie było 9 kobiet oraz 7 mężczyzn. Wywiady miały miejsce 25-26 października 2017. Należy podkreślić, że ta część badania rozpoczęła się w trakcie zbierania danych ilościowych i zakończyła się niezależnie, podczas trwania części ilościowej. Nałożenie się tych dwóch etapów uzasadnione było potrzebą poznania wstępnych wyników badań ilościowych, które dostarczyły orientacji w sytuacji związanej z molestowaniem/ molestowaniem seksualnym wśród studentek i studentów. Osoby zrekrutowane do badania jakościowego otrzymały listy intencyjne. Zaproszenie do badania skierowane było do osób działających w organizacjach i samorządach studenckich, gdyż założono, że te jednostki jako reprezentanci działań społecznych hipotetycznie będą dysponować największą wiedzą na temat różnych aspektów funkcjonowania uniwersytetów i uczelni oraz będą odznaczać się szerokim doświadczeniem w zakresie diagnozy i analizy różnorodnych problemów społecznych, z jakimi borykają się studentki, studenci oraz doktorantki i doktoranci. Wywiady grupowe mają charakter uzupełnienia ilościowej części badania. Jednocześnie jednak należy podkreślić, że uczestnicy badania jakościowego nie byli dobierani pod kątem doświadczenia zdarzeń, które były przedmiotem badania, zatem ich odpowiedzi i wyjaśnienia nie mogą być przyjmowane jako perspektywa wszystkich studentów w tym temacie.

XI. Literatura przedmiotu

- Abbey A., Ross L. T., McDuffie D., McAuslan P., *Alcohol and dating risk factors for sexual assault among college women*, „Psychology of women quarterly”, 20(1), 1996.
- Avina C., O'Donohue W., *Sexual harassment and PTSD: Is sexual harassment diagnosable trauma?*, „Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies”, 15(1), 2002.
- Bart P. B., *A study of women who both were raped and avoided rape*, „Journal of Social Issues”, 37(4), 1981.
- Bergman M. E., Drasgow F., *Race as moderator in a model of sexual harassment: An empirical test*, „Journal of Occupational Health Psychology”, nr 8, 2003.
- Björkqvist K., Österman K., Hjelt-Bäck M., *Aggression among university employees*, „Aggressive behavior”, 20(3), 1994.
- Bowling N. A., Beehr T. A., *Workplace harassment from the victim's perspective: A theoretical model and meta-analysis*, „Journal of Applied Psychology”, 9(5), 2006.
- Cantisano G. T., Domínguez J. M., Depolo M., *Perceived sexual harassment at work: Meta-analysis and structural model of antecedents and consequences*, „The Spanish Journal of Psychology”, 11(1), 2008.
- Cleveland J. N., Kerst M. E., *Sexual harassment and perceptions of power: An under-articulated relationship*, „Journal of Vocational Behavior”, 42(1), 1993.
- Coles F. S., *Forced to quit: Sexual harassment complaints and agency response*, „Sex Roles”, nr 14, 1986.
- Czapska J., Klosa M., Lesińska E., Okrasa A., *Przemoc seksualna wobec kobiet, nękanie i strach przed przestępczością. Raport Polski*, Bochum 2012.
- Davis R. C., Friedman L. N., *The emotional aftermath of crime and violence*, „Trauma and its wake: The study and treatment of post-traumatic stress disorder”, nr 1, 1985.
- Einarsen S., Skogstad A., *Bullying at work: Epidemiological findings in public and private organizations*, „European journal of work and organizational psychology”, 5(2), 1996.
- European Union Agency for Fundamental Rights, *Violence against women: An EU-wide survey: Main results*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015.
- Faravelli C., Guigni A., Salvatori S., Ricci V., *Psychopathology after rape*, „American Journal of Psychiatry”, nr 161, 2004.
- Fitzgerald L. F., Drasgow F., Hulin C. L., Gelfand M. J., Magley V. J., *Antecedents and consequences of sexual harassment in organizations: a test of an integrated model*, „Journal of Applied psychology”, 82(4), 1997.

- Fitzgerald L. F., Drasgow F., Magley V. J., *Sexual harassment in the Armed Forces: A test of an integrated model*, „Military Psychology”, nr 11, 1999.
- Fitzgerald L. F., Hulin C. L., Drasgow F., *The antecedents and consequences of sexual harassment in organizations: An integrated model*, w: Keita G. P., Hurrell J. J. (red.), *Job stress in a changing workforce: Investigating gender, diversity, and family issues*, Waszyngton, DC: American Psychological Association 1995.
- Gardner C. B., *Safe conduct: Women, crime, and self in public places*, „Social problems”, 37(3), 1997.
- Gastic B., *School truancy and the disciplinary problems of bullying victims*, „Educational Review”, 60(4), 2008.
- Grabowska M., Rawłuszko M., *Powszechność i trwałość przemocy seksualnej wobec kobiet: wyzwania metodologiczne i wyniki badań ankietowych*, w: Grabowska M., Grzybek A. (red.), *Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER, Warszawa 2016.
- Główny Urząd Statystyczny, *Kapitał Ludzki w Polsce w Latach 2012-2016*, Gdańsk 2017.
- Główny Urząd Statystyczny, *Szkolnictwo wyższe w roku akademickim 2017/2018 (dane wstępne)*, Warszawa 2018.
- Główny Urząd Statystyczny, *Szkoły wyższe i ich finanse w roku 2016*, Warszawa 2017.
- Gruber J. E., Fineran S., *Comparing the impact of bullying and sexual harassment victimization on the mental and physical health of adolescents*, „Sex roles”, 59(1-2), 2008.
- Jordan C. E., Combs J. L., Smith G. T., *An exploration of sexual victimization and academic performance among college women*, „Trauma, Violence, & Abuse”, 15(3), 2014.
- Kenig S., Ryan J., *Sex differences in levels of tolerance and attribution of blame for sexual harassment on a university campus*, „Sex roles”, 15(9-10), 1986.
- Koss M. P., Dinero T. E., Seibel C. A., Cox S. L., *Stranger and acquaintance rape: Are there differences in the victim's experience?*, „Psychology of women quarterly”, 12(1), 1988.
- Lacoe J., *Too Scared to Learn? The Academic Consequences of Feeling Unsafe at School*, Working Paper# 02-13, Institute for Education and Social Policy 2013.
- Lim S., Cortina L. M., *Interpersonal Mistreatment in the Workplace: The Interface and Impact of General Incivility and Sexual Harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 90(3), 2005.
- Magley V. J., Hulin C. L., Fitzgerald L. F., DeNardo M., *Outcomes of self-labeling sexual harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 84(3), 1999.
- Mills C. S., Granoff B. J., *Date and acquaintance rape among a sample of college students*, „Social Work”, 37(6), 1992.
- Newman M., Jackson R., Baker D., *Sexual Harassment in the Federal Workplace*, „Public Administration Review”, 63(4), 2003.

- Osher D., Dwyer K. P., Jimerson S. R., Brown J. A., *Developing safe, supportive, and effective schools: Facilitating student success to reduce school violence*, 2012.
- Pain R. H., *Social geographies of women's fear of crime*, „Transactions of the Institute of British geographers”, 22(2), 1997.
- Pryor J. B., Giedd J. L., Williams K. B., *A social psychological model for predicting sexual harassment* „Journal of Social Issues”, nr 51, 1995.
- Rasmussen A., Rosenfeld B., Reeves K., Keller A. S., *The subjective experience of trauma and subsequent PTSD in a sample of undocumented immigrants*, „The Journal of nervous and mental disease”, 195(2), 2007.
- Richman J. A., Rospenda K. M., Nawyn S. J., Flaherty J. A., Fendrich M., Drum M. L., Johnson T. P., *Sexual harassment and generalized workplace abuse among university employees: prevalence and mental health correlates*, „American Journal of Public Health”, 89(3), 1999.
- Rospenda K. M., Richman J. A., Wislar J. S., J. A. Flaherty, *Chronicity of sexual harassment and generalized work-place abuse: effects on drinking outcomes*, „Addiction”, 95(12), 2000.
- Rotundo M., Nguyen D. H., Sackett P. R., *A meta-analytic review of gender differences in perceptions of sexual harassment*, „Journal of Applied Psychology”, 86(5), 2001.
- Schachter S., Singer J., *Cognitive, social, and physiological determinants of emotional state*, „Psychological review”, 69(5), 1962.
- Schneider K. T., Swan S., Fitzgerald L. F., *Job-related and psychological effects of sexual harassment in the workplace: Empirical evidence from two organization*, „Journal of Applied Psychology”, nr 82, 1997.
- Smith T. W., *Personality as risk and resilience in physical health*, „Current Directions in Psychological Science”, nr 15, 2006.
- Sullaway M., *Psychological perspectives on hate crime laws*, „Psychology, Public Policy, and Law”, 10(3), 2004.
- Taylor S. C., Gassner L., *Stemming the flow: challenges for policing adult sexual assault with regard to attrition rates and under-reporting of sexual offences*, „Police Practice and Research: An International Journal”, 11(3), 2010.
- Waldo C. R., Berdahl J. L., Fitzgerald L. F., *Are men sexually harassed? If so, by whom?*, „Law and Human Behavior”, 22(1), 1998.
- Waldo C. R., *Working in a majority context: A structural model of heterosexism as minority stress in the workplace*, „Journal of Counseling Psychology”, 46(2), 1999.
- White M. J., Kruczek T. A., Brown M. T., White G. B., *Occupational sex stereotypes among college students*, „Journal of Vocational Behavior”, 34(3), 1989.
- Willness C. R., Steel P., Lee K., *A meta-analysis of the antecedents and consequences of workplace sexual harassment*, „Personnel psychology”, 60(1), 2007.

Valois R. F., Zullig K. J., Huebner E. S., Drane J. W., *Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents*, „American Journal of Health Behavior”, 25(4), 2001.

Viswesvaran C., Sanchez J. I., Fisher J., *The role of social support in the process of work stress: A meta-analysis*, „Journal of vocational behavior”, 54(2), 1999.

Akty prawne i inne dokumenty:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, z późn. zm. i uzupeł.).

Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 10 grudnia 1984 r. (Dz. U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378).

Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169).

Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 r., poz. 961).

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (2007/C 303/01) (Dz.U.UE.C.2007.303.1).

Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2018 r., poz. 2179).

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2016 r., poz. 1219).

Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (Dz. U. z 2018 r., poz. 917, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 2018 r., poz. 1025, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2018 r., poz. 1600).

- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2018 r., poz. 618, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1668).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r., poz. 1390).
- Dyrektywa Rady 86/613/EWG z dnia 11 grudnia 1986 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek, w tym w rolnictwie, oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa (Dz.U.U.E.L.359 z 19.12.1986).
- Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz.U.U.E.L.2000.180.22).
- Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającą ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U.U.E.L.2000.303.16).
- Dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzającą w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz.U.U.E.L.2004.373.37).
- Dyrektywa 2006/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (Dz.U.U.E.L.2006.204.23).
- Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/54/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie środków ułatwiających korzystanie z praw przyznanych pracownikom w kontekście swobodnego przepływu pracowników (Dz.U.U.E.L.2014.128.8).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.U.U.E.L.2012.315.57).
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 26 października 2017 r. w sprawie przeciwdziałania molestowaniu i wykorzystywaniu seksualnemu w UE (2017/2897(RSP)).
- Rekomendacja ogólna nr 19 *Przemoc wobec kobiet* przyjęta przez Komitet ds. Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet w 1992 r. (A/47/38).
- Uwagi końcowe z 2 października 2015 r. dotyczące połączonego III i IV sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji o prawach dziecka.
- Uwagi końcowe z 6 października 2016 r. dotyczące VI sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

Uwagi końcowe z 7 listopada 2014 r. dotyczące połączonego VII i VIII sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet.

Uwagi końcowe z 19 listopada 2013 r. dotyczące połączonego V i VI sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania.

Uwagi końcowe z 21 września 2018 r. dotyczących sprawozdania wstępnego Polski z realizacji postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

Uwagi końcowe z 31 października 2016 r. dotyczące VII sprawozdania okresowego Polski z realizacji postanowień Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Poczet Rzeczników

Ewa Łętowska
1987-1992

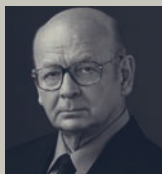
Tadeusz Zieliński
1992-1996

Adam Zieliński
1996-2000

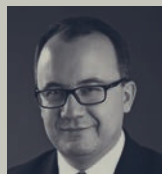
Andrzej Zoll
2000-2006

Janusz Kochanowski
2006-2010

Irena Lipowicz
2010-2015

Adam Bodnar
od 2015

15 lipca 1987 r.

Sejm uchwalił ustawę

o Rzeczniku Praw Obywatelskich

1 stycznia 1988 r.

Rzecznik Praw Obywatelskich

rozpoczął działalność

Rzecznik Praw Obywatelskich
al. Solidarności 77, 00-090 Warszawa

INFOLINIA OBYWATELSKA 800 676 676

www.rpo.gov.pl